

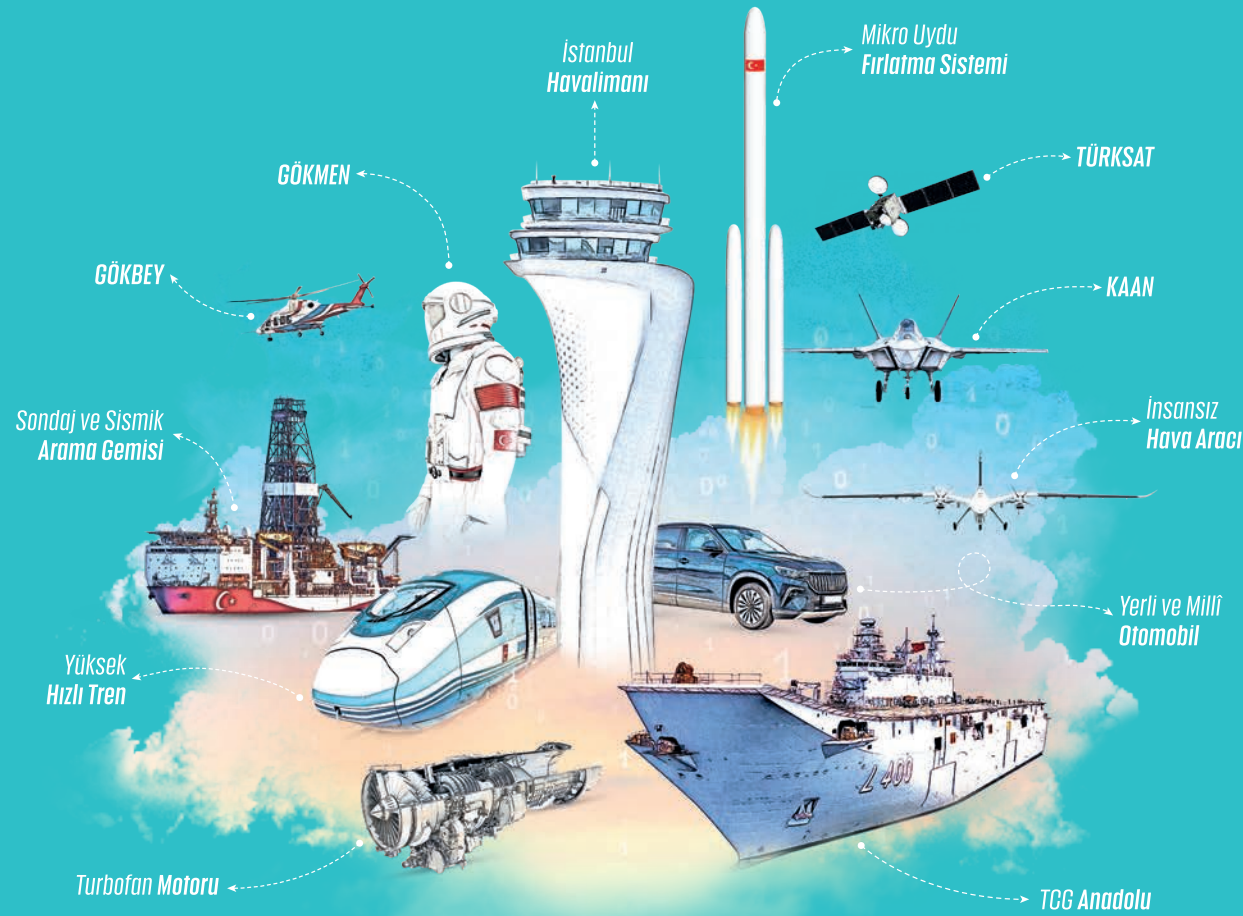
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla
ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

**BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA
ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.**

ISBN: 978-975-11-6980-8

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin
İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşınması Zorunlu Değildir.

MESLEKİ VE TEKNİK
ANADOLU LİSESİ

KONAKLAMA VE SEYAHAT
HİZMETLERİ ALANI

ANADOLU
KÜLTÜRÜ **11** DERS
MATERYALİ

KONAKLAMA VE SEYAHAT HİZMETLERİ ALANI

ANADOLU KÜLTÜRÜ 11

DERS MATERYALİ

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ
KONAKLAMA VE SEYAHAT HİZMETLERİ ALANI

ANADOLU KÜLTÜRÜ

11 DERS MATERYALİ

YAZARLAR

Dr. Murat ÖZEKİN
Altan ALKAN
Ertan KURT
Tolga YAVUZ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 8455
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ: 2347

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Ders materyalinin metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir suretle alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

DİL UZMANI	Ferhat AYDIN
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANI	Gülhan ŞAHİN
REHBERLİK VE GELİŞİM UZMANI	Muzaffer Gülsüm TÜRKELİ
GÖRSEL TASARIM UZMANI	Volkan YILDIZ

ISBN: 978-975-11-6980-8

Millî Eğitim Bakanlığının 24.12.2020 gün ve 18433886 sayılı oluru ile Meslekî ve Teknik Genel Müdürlüğünce ders materyali olarak hazırlanmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

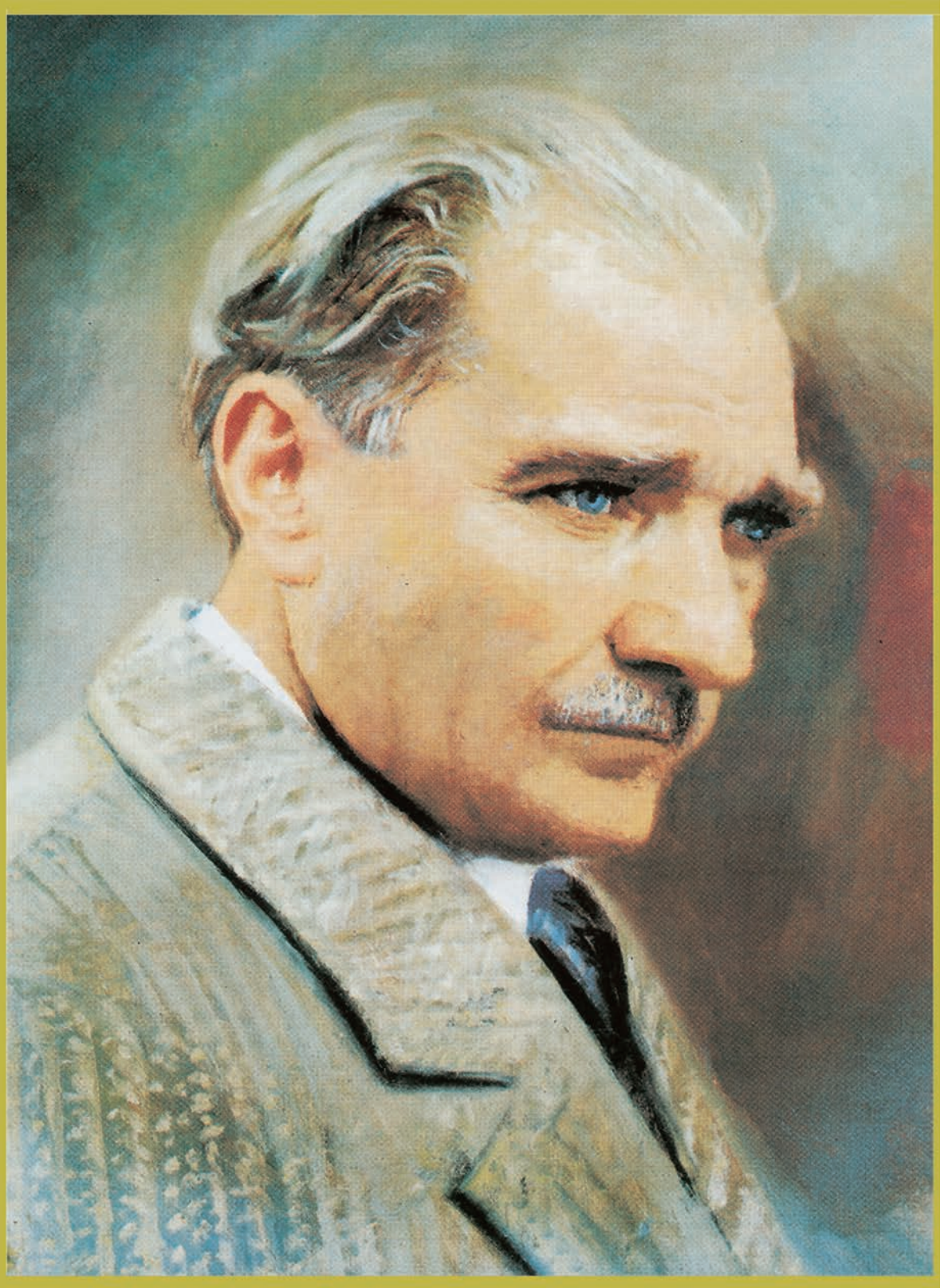
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaî bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

DERS MATERYALİNİN TANITIMI	11
BİRİNCİ ÖĞRENME BİRİMİ: ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ	15
1.1. TÜRK HALK BİLİMİ	16
1.1.1. Halk Bilimi ve Türk Halk Bilimi	16
1.1.2. Halk Bilimi ile İlgili Kurum ve Kuruluşlar	20
1.1.3. Kültür	22
1.1.4. Kültürün Çeşitleri ve Özellikleri	24
1.1.5. Kültürün Yapısı	26
1.2. ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ VE GELENEKSEL ÂDETLER.....	30
1.2.1. Sosyal Normlar.....	30
1.2.1.1. Yazılı (Resmî) Normlar	30
1.2.1.2. Yazısız (Resmî Olmayan) Normlar.....	30
1.2.3. Anadolu'da Geleneksel Âdetler	32
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	35
İKİNCİ ÖĞRENME BİRİMİ: TÜRK HALK SANATI	37
2.1. TÜRK HALK SANATI	38
2.1.1. Sanatın Tanımı	38
2.1.2. İslamiyet'ten Önceki Türk Halk Sanatı	40
2.1.2.1. Hunlar Devrinde Sanat	40
2.1.2.2. Göktürkler Devrinde Sanat.....	43
2.1.3. İslamiyet'ten Sonra Türk Halk Sanatı	47
2.2. ANADOLU'DA EL SANATLARI	50
2.2.1. Halı Sanatı	50
2.2.2. Kilim Sanatı	52
2.2.3. Keçe Sanatı.....	53
2.2.4. Minyatür	54
2.2.5. Hat ve Tezhip Sanatı	55
2.2.6. Cam İşlemeleri	57
2.2.7. Ahşap Sanatı	58
2.2.8. Metal İşlemeleri	61
2.2.9. Ebru Sanatı.....	63
2.2.10. Çini ve Keramik (Seramik)	63
2.3. ANADOLU TÜRK MİMARİSİ	67
2.3.1. Anadolu Selçuklu Mimarisi	67
2.3.2. Beylikler Dönemi Mimarisi.....	70
2.3.3. Osmanlı Mimarisi	74
2.3.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi	78
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	83

ÜÇÜNCÜ ÖĞRENME BİRİMİ: ANADOLU ÇAĞLARI	85
3.1. ANADOLU’NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARI	86
3.1.1. Paleolitik Çağ	86
3.1.2. Mezolitik Çağ	87
3.1.3. Neolitik Çağ	88
3.1.4. Kalkolitik Çağ.....	89
3.1.5. Tunç Çağı	90
3.1.6. Demir Çağı	91
3.2. ANADOLU’DA YAŞAMIŞ UYGARLIKLAR	94
3.2.1. Hititler	94
3.2.2. Geç Hititler	96
3.2.3. Urartular	97
3.2.4. Frigler	98
3.2.5. Lidyalılar	99
3.2.6. İyonyalılar	100
3.2.7. Karyalılar	102
3.2.8. Likyalılar	102
3.2.9. Helenler	104
3.2.10. Romalılar.....	105
3.2.11. Bizanslılar	109
3.2.12. Anadolu Selçukluları	109
3.2.13. Osmanlılar.....	111
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	114
DÖRDÜNCÜ ÖĞRENME BİRİMİ: ANADOLU MİTOLOJİSİ	119
4.1. MİTOLOJİ	120
4.1.1. Klasik Mitoloji	120
4.1.1.1. Mitolojinin Özellikleri.....	121
4.1.1.2. Mitolojinin Ortaya Çıkışı.....	122
4.1.2. Yunan Mitolojisi	123
4.1.2.1. Yunan Mitolojisinin Ortaya Çıkışı	123
4.1.2.2. Önemli Tanrılar	124
4.1.3. Roma Mitolojisi.....	128
4.1.3.1. Romalıların Önemli Tanrıları	129
4.2. ANADOLU MİTOLOJİSİ	130
4.2.1. Anadolu Mitolojisi.....	130
4.2.2. Eski Mezopotamya Mitolojileri	138
4.2.2.1. Sümer Mitolojisi	139
4.2.2.2. Sümer Mitolojisinde Önemli Tanrılar	139
4.2.3. Hitit Mitolojisi	141
4.2.3.1. Hitit Mitolojisinde Önemli Tanrılar	143
4.2.4. Likya ve Lidya Mitolojileri	144
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	149
CEVAP ANAHTARI	152
TERİMLER SÖZLÜĞÜ	153
KAYNAKÇA	157

2. ÖĞRENME BİRİMİ

TÜRK HALK SANATI

Öğrenme Birimi Konuları
2.1. TÜRK HALK SANATINI TANITMA
2.2. ANADOLU'DA EL SANATLARI VE TÜRK MİMARİSİ

Neler Öğreneceksiniz?

1. İslamiyet'ten önceki Anadolu el sanatları
2. İslamiyet'ten sonraki Anadolu el sanatları
3. Anadolu'da gelişen el sanatları türleri
4. Anadolu Türk mimarisinin dönemsel gelişimi

Temel Kavramlar

1. Sanat 2. Türk halk sanatı 3. Anadolu el sanatları 4. Türk mimarisi

• Öğrenme biriminin adını gösterir.

• Öğrenme birimi içerisinde yer alan konuları gösterir.

• Öğrenme biriminin temel kavramlarını gösterir.

Öğrenme birimine ait ölçme ve değerlendirme sorularını gösterir.

TÜRK HALK SANATI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- A) Aşağıdaki cümlelerde yer alan boşluklara uygun ifadeleri yazınız.
1. Osmanlı devletinin yapımı en uzun sürede tamamlanan camisi
 2. Türkiye'deki sivil yapılar döneminde yapılmıştır.
 3. Manisa Ulu Camii Beyliği döneminde yapılmıştır.
- B) Aşağıdaki soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.
4. İstanbul Aksaray'daki Valide Sultan Camii'nin yapıldığı tarih aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) 1451
 - B) 1614
 - C) 1871
 - D) 1955
 - E) 1745
 5. Aşağıdaki El Sanatlarından hangisinde kalıp, kalıplaş, çubuk, makas, halat, süpürge, terazi, boya kazanı gibi araçlar kullanılmaktadır?
 - A) Cam işlemleri
 - B) Halı
 - C) Hat ve tezhip
 - D) Keçe
 - E) Minyatür
 6. Aşağıdakilerden hangisi, metal işlemler sınıfına dâhil edilemez?
 - A) Bakırcılık
 - B) Beçakçılık
 - C) Demircilik
 - D) Seramik
 - E) Telkâri
 7. Aşağıdakilerden hangisi, kare veya çokgen gövdeye sahip olup, kubbe ile örtülü mezar anıtları ifade eder?
 - A) Anıt mezar
 - B) Kümbet
 - C) Medrese
 - D) Mihrap
 - E) Türbe

Öğrenme biriminin adını gösterir.

TÜRK HALK SANATI

Öğrenme biriminin hazırlık sorularını gösterir.

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Türk halk sanatı örnekleri nelerdir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Türk el sanatları ve Türk mimarisi arasında nasıl bir ilişki olabilir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Öğrenme biriminin ana başlıklarını gösterir.

2.1. TÜRK HALK SANATI

Türk halk sanatı, folklor ve halk kültürü ile ilişkili yapılmış her türlü görsel sanatı kapsar. Genellikle nesnelere, yalnızca dekoratif olmaktan ziyade, pratik kullanıma da sahiptir.

Türk sanatı, Orta çağ'da Türklerin Türk coğrafyası olan Anadolu topraklarına gelişlerinden itibaren, günümüze kadar geçen süre içerisinde bu coğrafi bölgede oluşturdukları tüm görsel sanat eserlerini tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Türkiye yani Anadolu toprakları, Türklerden önce de pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu kültürlerin de ürettiği pek çok sanat eserini barındırmış ve barındırmaktadır.

Türk sanatlarında, özellikle Anadolu coğrafyasında 16. ve 17. yüzyıllarda hâkim olan, Osmanlı İmparatorluğu eserleri de Türk sanatları olarak kabul edilmektedir. Özellikle bu dönemde ve bu coğrafyadaki sanat eserlerinin pek çoğu Osmanlı İmparatorluğu sarayları ile ilişkilendirilmektedir.

2.1.1. Sanatın Tanımı

Sanatın tanımı; çağlara, toplumlara ve sanat alanına göre değişiklikler göstermektedir. Günümüzde yaygın olarak görsel sanatlar için kullanılan sanat kavramı, İlk Çağ'da bilimlerle ayrı sınıflandırmalara tabi tutularak insanın bütün diğer uğraşlarından doğan yaratıcı gücü için kullanılmıştır (Görsel 2.1). Sanat, tarih boyunca birçok bilim dalından etkilenmiş; bilim ve teknolojiye gelişmeler, sanat dallarının yeni biçimler kazanmasını ve yeni sanat dallarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Görsel 2.1: Çatalhöyük duvar resimleri MÖ 7500, Konya

Sanat, en genel anlamıyla yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesi olarak anlaşılır. Tarih boyunca neyin sanat olarak adlandırılacağına dair fikirler sürekli değişmiş; bu geniş anlama, zaman içinde değişik kısıtlamalar getirilip yeni tanımlar yapılmıştır.

ANADOLU ÇAĞLARI

3.2.7. Karyalılar

Karyalılar, MÖ 2000 yılının sonlarından itibaren Güneybatı Anadolu'da varlıkları bilinen ve Karya Uygarlığı'nı kurmuş bir kavimdir. Başkentleri başlangıçta Mylasa (Milas) iken, MÖ 4. yüzyılda Mausolus tarafından Halikarnas'a taşınmış ancak Milas, önemini korumuştur. Yaklaşık olarak Büyük Menderes Nehri ile Dalaman Çayı arasındaki bölgeye denk gelen yayılma alanlarında, çok sayıda köy ve mezra türü yerleşimin bir araya gelerek oluşturduğu federasyonlar etrafında örgütlenmişlerdir. Milas'taki Zeus Tapınağı Karya Uygarlığı'nın önemli kalıntılarından biridir (Görsel 3.24).

Görsel 3.24: Zeus Tapınağı, Euromos antik kenti, Milas-Muğla

Öğrenme birimine ait alt başlıkları gösterir.

3.2.8. Likyalılar

Antik Çağ'da Güneybatı Anadolu'daki Likya ülkesi, günümüzde Teke Yarımadası'na karşılık gelen bölgedir. Likyalılar'ın, MÖ 3. bin yılın ikinci yarısında Anadolu'ya gelen ve 2. binyıl boyunca Güney Anadolu Bölgesi'nde yaşamış ve Anadolu'nun en eski Hint-Avrupa kökenli halkı olan Luviler'in dağılmasından sonra bir kısmının devamı olduğu söylenir. Luvi dilinin Hititçeyle yakınlığı ve Luviler'in de Hititler ile akraba olduğu göz önünde bulundurulursa Likçenin de Hititçeyle olan bağlantısı anlaşılır. Hitit dilinde Likya'nın adı Lukka'dır. Likya "Işıklar Ülkesi" anlamına gelmektedir. Başkent Ksanthos (Görsel 3.25) olmak üzere 23 şehrin Likya Birliği'ni oluşturduğu ve birlik adına para basıldığı yazıt ve sikkelerden bilinmektedir.

Görsel 3.25: Ksanthos antik kenti, Fethiye-Muğla

Günümüzde Likya dilinin, Luvi dilinin devamı olduğu hemen tüm uzmanlarca kabul edilir. Likya'nın başkenti olan Arna'da (Likçe: "Arna", Yunanca: "Ksantos") bulunan ve Atina'da kazanan zaferi betimleyen Likçe yazıt, Likya dilinin en önemli kaynaklarından biridir. Hint-Avrupa Dil Ailesi'ne ait olduğu kabul edilen Likya dilinde 6'sı sesli olmak üzere toplam 29 harf bulunduğu saptanmıştır. Harf yazılışlarının Yunan alfabesi ile bazı ortaklıkları olduğu da bilinen bir gerçektir.

Öğrenme birimine ait görseli, görsel açıklamasını ve görsel numarasını gösterir.

ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ

A) Örf

Toplum yaşamında yararlı ve gerekli olduğuna inanılan, kimi yerde yasa ve ahlakın yerine geçebilen, yaptırım gücü (kanun veya norm şeklinde) olan kurallara denir.

B) Âdet

Halk tarafından alışılmış ve yaygın olarak kullanılan davranış şekillerine denir.

C) Gelenek

Bir toplumda, eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygınlık kazanıp kışaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler ve davranışlardır (Görsel 1.17), (Görsel 1.18).

C) Görenek

Bir şeyi, görülebildiği gibi yapma alışkanlığıdır. Uyulması için yaptırımı bulunmayan ya da yaptırımın çok az olduğu davranış öğeleridir.

Görsel 1.17: Türk kahvesi ve lokum

D) Din Kuralları

İnsanların Tanrı'yla veya diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenler. Din kurallarının sevap ve günah gibi yaptırım çeşitleri vardır.

E) Ahlak Kuralları

İnsanların kendi nefislerine karşı vazifelerini ve diğer insanlarla ilişkilerinde nasıl davranmaları gerektiğini belirten kurallardır.

F) Görgü Kuralları

Örf ve âdetlerin basit biçimidir. Bir kimsenin belli bir olayda nasıl davranması gerektiğini gösterir. Bir toplantıda konuşurken, bir davette yemek yerken, bir törene katılırken nasıl davranılacağını tanımlayan kurallar bütünüdür (Görsel 1.19).

Görsel 1.18: Anadolu'da asker uğurlama geleneği

Görsel 1.19: Görgü kuralları

SIRA SİZDE

"Hukuk devleti" kavramını araştırınız. Hukuk devletinin sosyal yaşamdaki etkilerinin neler olabileceğini sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

31

Öğrenme biriminde öğrenilen bilgilerin öğrenci tarafından yorumlandığı bölümü gösterir.

Öğrenme biriminde sınıf ortamında yapılacak uygulamaların ayrıntılarını gösterir.

ANADOLU MITOLOJİSİ

ÖĞRENME BİRİMİ 4 ANADOLU MITOLOJİSİ UYGULAMA ADI PARIS'İN HELENA'YI KAÇIRMASI VE TRUVA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI UYGULAMA YAPRAĞI 3 2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Paris'in Helena'yı kaçırmak Truva Savaşı'nın başlamasına sebep olduğu mitolojik hikâyeyi, yandaki işlem basamaklarını dikkate alarak sınıf ortamında canlandırınız ve arkadaşlarınıza sununuz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mitolojik hikâyeyi, internet ortamında araştırınız. 2. Efsaneye uygun senaryo hazırlayınız. 3. Senaryodaki kişi sayısına uygun olarak karakterleri belirleyiniz. 4. Gerekli olan dekoru evinizden getiriniz. Gerekli düzenlemeleri, internetten renkli çıktı alarak karton üzerine yapınız. 5. Savaşın başlangıç anını canlandırınız. 6. Ağıl tendonunun çıkış efsanesini ve Ağıl'ın ölüm anını canlandırınız. 7. Tiyatronun sonunda, Truva At efsanesini sınıf arkadaşlarınızla tartışarak uygulamayı sonlandırınız. 8. Hazırladığınız efsaneye ait senaryonuz, çalışma planınızı ve dekorunuzu öğretmeninize dosya şeklinde teslim ediniz.

Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmenin tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.

PARIS'İN HELENA'YI KAÇIRMASI VE TRUVA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Efsaneye uygun tiyatro senaryo hazırladı.		
Karakterleri belirledi.		
Sınıf ortamına uygun dekor hazırlık yapıldı.		
Sunumu başarılı şekilde sınıfta uyguladı.		
Ağıl Tendonu efsanesi ve Truva At efsanesini sınıf ortamında canlandırdı.		
Efsaneye ait belge ve senaryoyu, dosya haline getirerek öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyle etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
C) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

137

Bu ders materyalinde ölçü birimlerinin uluslararası kısaltmaları kullanılmıştır.

1. ÖĞRENME BİRİMİ

ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ

Öğrenme Birimi Konuları

1.1. TÜRK HALK BİLİMİ

1.2. ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ VE GELENEKSEL ÂDETLER

Neler Öğreneceksiniz?

1. Halk Bilimi ile ilgili Kuruluşlar
2. Kültür'ün ne olduğunu tanımlayabilme
3. Kültürün çeşitleri, kültürel benzerlik ve farklılıklar
4. Sosyal normları tanımlayabilme
5. Yazılı olan ve olmayan normlara uygulanacak yaptırımlar

Temel Kavramlar

1. Türk halk bilimi
2. Kültür
3. Sosyal normlar
4. Geleneksel âdetler

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Aile büyüklerinizden size aktarılan gelenekleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Toplu yaşam alanlarında tanımlanan kuralların gerekli olup olmadığını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1. TÜRK HALK BİLİMİ

Halk bilimi (Folklor); doğumdan ölüme kadar insanların yaşamında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, araştıran, değerlendiren ve bunların sistematik açıklamasını yapan bilimdir. Halk bilimi; insanlığın kültür tarihini ve özellikle halk kültürünün genel gelişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde de bu bilimsel sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran bir bilim dalıdır (Görsel 1.1).

Görsel 1.1: Manisa yöresine ait efe oyunu

1.1.1. Halk Bilimi ve Türk Halk Bilimi

Halk bilimi; insanların yaşadığı çevreyi daha iyi tanımasını, yorumlamasını ve değerlendirmesini sağlayarak halkın düşünce, duyu ve sezgisinin temelindeki karakteristikleri yakalamayı sağlar. Halk bilimi; halk yaşamının temel dinamiklerini, âdet ve geleneklerini, tutum ve davranışlarını, yaratı ve becerilerini, sevgi ve beğenilerini inceleyip araştırarak ulusal kültürün doğru bir biçimde işlenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasına önemli katkılarda bulunur. Halk bilimi ürünlerinde Anadolu insanının dünya görüşü, yaşama biçimi, bireysel ve toplumsal sorunları görülür.

Halk biliminin, kültürel yaşamın bütününe inceleyen bir disiplindir. Kültürün sürekliliği, değişmesi ve bu değişmeye neden olan çeşitli etmenleri de çözümlmek, bu disiplinin temel amacıdır. Halk bilimi, bir toplumun kültürünün temelini inceler ve sınıflandırır. Halk bilimi, kültürün gelişimine uyum sağlayarak zaman içerisinde değişikliğe uğrar (Görsel 1.2).

Görsel 1.2: Köy düğünü

Halk yaşamını enine boyuna araştırmada, bir ülke halkını oluşturan çoğunluğun ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklar (Görsel 1.3). Geleneksel ve törensel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren beceri, beğeni, yaratı, töre, kurum ve kurumlaşmayı göz önüne seren, gelenekler, görenekler, âdetler zincirini saptar. Bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirler, bunlardan özgün ve çağdaş yaratılar çıkarır.

Görsel 1.3: Anadolu'da geleneksel efe başlığı

Halk biliminin; etnoloji, sosyoloji, sosyal ve kültürel antropoloji, edebiyat, psikoloji, dil bilim, din bilim, tarih, dinler tarihi, sanat tarihi, coğrafya, tıp, hukuk vb. bilimlerle yakından ilişkisi olup halk bilimi, gerektiğinde bu bilim dallarından yararlanır. Başka ülkelerin halk bilimi (folklor) ile ilgili verilerinden koşutluklar (benzerlik ve ilgi) kurar, karşılaştırmalar yapar, bunların kökenine inmeye çalışır. Böylece yerlilikten ve ulusallıktan evrenselliğe geçerek insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunmaya yönelir (Görsel 1.4).

Görsel 1.4: Hidrellez Şenlikleri Ahırkapı, İstanbul

Toplumlara özgü yaşayışlara göre oluşan halk biliminin kapsamına giren konuları, yeterli ve herkesin üzerinde anlaşılabilceği bir şekilde düzenlemek zordur çünkü sosyal bilimlerin çoğunda olduğu gibi halk biliminde de konuların sınırlarını kesin olarak çizmek, bunların bilimlerle olan sınır anlaşmazlıklarını önlemek güçtür.

Türk halk bilimi sadece Türkiye’de yaşayan insanların kültürel yapısını ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar ve diğer bölgelerdeki Türk kökenli toplulukların araştırılmasına da ağırlık verir, ayrıca komşu halk kültürlerinin gözden geçirilip çeşitli benzerlikler ve farklılıklarının belirlenmesiyle tarih içinde ve günümüzde kültürler arası iletişim ve etkileşim sorunlarının aydınlığa çıkarılmasına da yardımcı olur (Görsel 1.5).

Görsel 1.5: Türk halk ozanı Neşet Ertaş (Bozkırın Tezenesi)

Halk bilimin çalışma konularıyla ilgili olarak yapılan tasnif çalışmaları hakkında Türkiye'den bazı örnekler Tablo 1.1'de sıralanmıştır.

Tablo 1.1: Halk Bilimi Çalışma Konuları

Halk Edebiyatı	Destanlar	Efsaneler	Masallar	Halk hikâyeleri	Fıkralar	Atasözleri, deyimler
	Tekerlemeler	Bilmeceler	Ağıtlar	İlahiler	Maniler	Ninniler
Halk Tiyatrosu	Orta oyunu	Karagöz	Kukla	Köy seyirlik oyunları		
Halk Oyunları	Horon	Zeybek	Misket	Halay	Bar	Kaşık
Halk Bilgisi	Halk hukuku	Halk hekimliği	Halk takvimi			
Giyim Kuşam	Erkek giyimi	Kadın giyimi	Çocuk giyimi	Günlük giyim	Törensel giyim	
Bayramlar Karşılımlar Uğurlamalar	Dinsel nitelikli bayramlar	Yerel nitelikli bayramlar	Mİllî bayramlar	Karşılama ve uğurlama		
Adlar	İnsan adları	Asıl adlar	Soyadları	Lakaplar takma adlar		
Halk Müziği	Uzun hava	Bozlak	Deyiş	Atışma	Destan	Ağıt
Halk Sanatları ve Zanaatları	İşleme, örme	Dokuma, basma işleri	Ağaç, taş	Maden, toprak	Cam, deri işleri	
Dernekler, Kuruluşlar, Dayanışma ve Yardımlaşma	Esnaf dernekleri	Dinsel kuruluşlar	Cinse ve yaşa dayalı örgütler	Komşuluk	Hemşerilik	
Beslenme Mutfak	Sofra düzeni	Yemek çeşitleri	Mutfak düzeni	Besin elde etme gelenekleri	Besin türleri	
Kalıp Hareketler, Kalıp Sözcükler	Günlük yaşamla ilgili olanlar	Törensel yaşamla ilgili olanlar	Islık çalma	Çağırma		
Çocuk Oyunları	Çelik çomak	Topaç, saklambaç	Çember çevirme	Dokuz kiremit	İple oynanan oyunlar	
Geçiş Dönemleri	Doğum	Sünnet	Nişan	Evlenme	Ölüm	Askerlik
Dinsel İçerikli İnançlar	Ziyaretler	Türebeler	Mezarlar	Mevlüt	Rüya yorumu	

SIRA SİZDE Dinî bayramların kutlanışı ile ilgili geçmişten günümüze kaybolan, değişime uğrayan ve korunan ritüelleri araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri sınıfta paylaşınız.

1.1.2. Halk Bilimi ile İlgili Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de halk bilimi (folklor) çalışmalarının tarihi, Tanzimat’ın ilanı (1839) ile başlamaktadır. Ziya Paşa, İbrahim Şinasi, Namık Kemal gibi şahsiyetler bu çalışmaların öncüleri olarak kabul edilmektedir. II. Meşrutiyet’in ilanı (1908) ile başlayan süreçte Ziya Gökalp’in çalışmaları, halk biliminin yeni bir sürece girmesini sağlamıştır.

Türk edebiyatının önemli isimlerinden M. Fuat Köprülü’nün önderliğinde, İstanbul Üniversitesi bünyesindeki Türkiyat Enstitüsünde, halk edebiyatı çalışmalarına yer verilmiştir. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Halk Bilimi Bölümü, 1939’da Pertev Naili Boratav tarafından Halk Edebiyatı Kürsüsü kurulur ve halk bilimi çalışmalarına hız verilir. Boratav, alan araştırmalarını ve derleme çalışmalarını uluslararası terminolojiyi kullanarak yapar. Öğrencilerinden oluşturduğu ekiplerle Anadolu’da derleme gezilerine çıkar ve böylece bugün elde edilmesi mümkün olmayan birçok halk edebiyatı materyalini derler, arşivler ve yayımlar. Nasreddin Hoca fıkraları, eğlendirici yönüyle birlikte eğitici taraflarıyla da ön plana çıkmıştır. İçerdiği insani, ahlaki ve kültürel iletilerin yanı sıra zihinde kalıcılığı sağlaması açısından Nasreddin Hoca fıkralarının eğitimde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Görsel 1.6).

Görsel 1.6: Nasrettin Hoca heykeli

Mehmet Kaplan da İstanbul Üniversitesinde ve daha sonra kurucusu olduğu Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde, Türk halk bilimi çalışmaları yapmıştır. Bu bölümler; Türkiye’de yaşayan halkın olduğu kadar çeşitli sosyal grupların ortaya koyduğu gelenekleri, inançları, töreleri, müziği, oyunları, anonim veya bireysel sözlü geleneklerden kaynaklanan edebî ürünleri, el sanatlarını, halk hekimliğini, mimariyi ve müzeciliği incelemektedir. Bunlarla bağlantılı olarak o topluluğun dinsel, siyasal, sosyolojik ve psikolojik tutum ve davranış biçimlerini araştırır. Yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenip toplanan bütün malzemeyi kitaplıklar, arşivler ve müzelerde düzenli bir biçimde sınıflandırarak kamuoyunun hizmetine sunar.

Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte Türkiye’de halk bilimi alanında bazı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1927 yılında Ankara’da Anadolu Halk Bilgisi Derneği kurulmuş ve bu dernek, daha sonra Türk Halk Bilgisi Derneği adını alarak Türk halk bilimine yönelik çalışmaları başlatan ilk kuruluş olmuştur. Dernek, çıkardığı *Halk Bilgisi Haberleri* adlı süreli yayınıyla Türkiye’nin çeşitli yörelerinden derlenen halk bilimi verilerini toplu olarak sunmuş; bu verileri, *Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber* adlı kılavuzda yayımlamıştır. Halkevleri, 1932 yılında kurulmuş; kültürün araştırılması, incelenmesi, yaygınlaştırılması ve halkla kaynaştırılması konularında önemli rol oynamıştır.

Halka dönük etkinlikleriyle bu kuruluşlar; çeşitli illerde çıkardıkları yerel dergiler, yayımladıkları kitaplar vasıtasıyla halk bilimi alanındaki gerecin büyük bir bölümünü yok olmaktan kurtarmıştır. Halk bilimini ilgilendiren kılavuz ve el kitaplarının büyük bir bölümü, halkevlerinin aracılığı ile okuyucuya kazandırılmıştır.

1955 yılında Türk Halk Sanatlarını ve Ananelerini Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet, iki kez ad değiştirerek günümüzdeki Folklor Kurumu adını almıştır (Görsel 1.7).

Görsel 1.7: Türk halk folkloru

Türkiye'deki Türk halk bilimi ile ilgili kurumlar, üniversitelerdeki akademik faaliyetler dışında; öğrenci kulüpleri, dernekleri ve toplulukları gibi birçok başka oluşum içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu topluluklardan en faal ve eski olanlarından biri de Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde çalışmalarını yürüten Türk Halk Bilimi Topluluğudur (Görsel 1.8).

Görsel 1.8: Türk halk folkloru

Türk Dil Kurumu da *Halk Ağzından Derleme Dergileri*, *Derleme ve Tarama Sözlükleri* ile dil konusunda halk bilimine katkıda bulunan kurumlardandır.

Hacettepe Üniversitesindeki Sosyal Antropoloji ve Genel Türk Edebiyatı Bölümündeki bazı araştırma ve incelemeler de halk bilimi kapsamına girmektedir. Sosyal Antropoloji Bölümünde bölüm başkanlığı yapmış olan Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in, halk bilimi alanına önemli katkıları olmuştur.

Türkiye'nin 2006 yılında taraf olduğu Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO-United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) 2003'te kabul ettiği "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" ile ülkedeki çalışmalar yeni bir ivme kazanmıştır.

Türkiye'de bazı bankalar da özellikle yayın alanındaki etkinlikleriyle halk bilimi alanına katkıda bulunmaktadır. Halk bilimi alanında hizmet veren resmî bir kuruluş olarak Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğüne halk kültürünün bütün konularında yapılan araştırmalar; yurt içi ve yurt dışı olmak üzere folklor araştırmacıları tarafından görüşme tekniği, ses kayıt cihazları, fotoğraf makineleri ve kamera vb. kullanılarak yapılmaktadır.

Bunun dışında halk bilimi alanında faaliyet gösteren diğer bazı kurum ve kuruluşlar; Folklor Araştırmaları Vakfı, Folklor Araştırmaları Kurumu vb. olarak sıralanabilir.

1.1.3. Kültür

Kültür kelimesinin ortaya çıkışına yönelik görüşler, kelimenin tarımla ilgili kök anlamı üzerinde birleşmektedir. Dil bilimciler "kültür" sözcüğünün Latince daha çok, toprak kültürü anlamında kullanılan edere-cultura (edii kalçu) sözcüğünden geldiğini ileri sürmektedir.

Kültür kelimesinin kökeninin, Latince ikamet etmek, yetiştirmek, korumak gibi anlamları olan "colere" sözcüğünden gelen "cultura" olduğu belirtilmektedir. **Colere**; işlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek, iyileştirmek, eğitmek vb. anlamları birlikte içeren çok zengin bir anlam içeriğine sahiptir (Görsel 1.9).

Görsel 1.9: Anadolu'da yün eğiren kadın

Bu fiilden üretilen cultura terimi, ilk kez tarımsal etkinlikleri nitelemekte kullanılmıştır. Romalılar cultura terimini doğada kendiliğinden yetişen bitkilerden ayırmak üzere, insan emeği ve eliyle tarlada ekilerek yetiştirilen bitkileri adlandırmakta kullanmıştır. Bugün de tarla, sera ve laboratuvar koşullarında yetiştirilen bitkilere **kültür bitkisi** adı verilmektedir. Türkçede kültür teriminin karşılığı olarak önerilen "ekin" terimi de "colere" fiili esas alınarak türetilmiştir.

Cicero (Sisero) tarafından “cultura animi” şeklinde kullanılan terim, insan nefsinin terbiyesi anlamına gelmektedir ve kültür kelimesi aynı anlamıyla insanın gerekli bilgileri edinerek akıl yürütme, belli ilkelere göre davranma, nefesine hâkim olma, kişilik sahibi olma hâli için bugün de kullanılmaktadır.

“Culture” sözcüğünün ilk olarak Voltaire tarafından, insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi, yüceltilmesi anlamında kullanıldığı, bu kullanımın ardından Almancaya geçen sözcüğün 1973’te tarihli bir Alman Dili Sözlüğü’nde “cultur” olarak yer aldığı bilinmektedir.

Kültürel etkinliklerin, bir toplumsal düzenin basit bir ürünü olmayıp tersine, söz konusu toplumsal düzenin kuruluşunda yer alan temel öğeler olduğuna dikkat çekilmektedir. Toplumsal düzen; zorunlu olarak bu düzen içinden yeniden üretilmekte, yaşanmakta ve öğrenilmektedir. Bu noktada, kültürün belirli ve genel bir hayat tarzına işaret eden antropolojik ve sosyolojik anlamıyla sanatsal ve düşünsel faaliyetlerinin daha yaygın anlamlarıyla arasında ilişki bulanabilir.

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi’nde yer alan kültür tanımına göre en geniş anlamıyla **kültür**; bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil; aynı zamanda yaşam biçimlerini (Görsel 1.10), insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur.

Görsel 1.10: Anadolu’da ekmek pişiren kadınlar

Kültür; toplumun yüzlerce hatta binlerce yıldan beri oluşturduğu ortak amaçların, beklentilerin, değerlerin, inançların, duygu ve düşüncelerin, özetle ortak davranış kalıplarının depolandığı, saklandığı toplumsal bir bellektir (Görsel 1.11).

Görsel 1.11: Kırkpınar Yağlı Güreşleri

1.1.4. Kültürün Çeşitleri ve Özellikleri

Tarihsel süreçte kültür kavramının kullanımında gözlenen farklılıklar, günümüzde kültür kelimesinin üç farklı şekilde kullanımıyla kendini göstermektedir. Bunlar:

1. Bireyin, toplulukların ya da toplumların düşünsel, dinsel ve estetik gelişimini ifade etmek
2. Düşünsel ve sanatsal etkinliklere ve bunların ürünlerine (sinema filmi, tiyatro vb.) sahip çıkmak (Bu özelliği ile kültür, sanat ile eş anlamlı kullanılmaktadır.)
3. Bireyler, topluluklar ve toplumlar için bir yaşam tarzı, etkinlikler, inançlar ve gelenekler oluşturmaktır.

Dünyanın ilk antropologlarından Edward Taylor tarafından yapılan tanımda kültür, “İnsanoğlunun toplumun bir üyesi olarak sahip olduğu ahlak, inançlar, bilgi, sanat, gelenekler gibi alışkanlıkları ve becerilerini kapsayan bir bütündür”.

Kültür ya da uygarlık; toplumun üyesi olarak insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Görsel 1.12).

Görsel 1.12: Anadolu'da kilim dokuyan kadın

Edward Taylor, kültürün özelliklerinin aşağıdaki gibi gruplanabileceğini belirtmektedir.

1. Kültür; öğrenilebilir bilgi, davranış ve alışkanlıklardır. Kültürün öğrenilebilir olması; eğitimin kural, yasa ve ilkelerine uygun olması gereğini doğurur.
2. Kültür, dil aracılığıyla nesiller boyu aktarılabilen bir özellik taşır. Bu sayede insanoğlu, yaşayarak edindiği deneyimleri kendisinden sonraki nesillere aktarmış ve varlığını sürdürmeyi başarmıştır.
3. Kültürün öğretileri, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Her toplumun sahip olduğu, yarattığı ve paylaştığı alışkanlıklar toplumun kültürünü oluşturmakla birlikte söz konusu alışkanlıklarının devamlılığı da o toplumun sürekliliğine bağlıdır.
4. Kültür, toplumsal yaşamda oluşan bir unsur olmakla birlikte aynı zamanda bireysel tutum ve davranışlar, kültürel doku içinde önemli bir yer tutar. Her ne kadar insan davranışları toplumsal yaşam içinde öğrenilmiş olsa da her zaman toplumun öğrettikleri ile örtüşmeyebilir.
5. Kültür, yaşamsal ve toplumsal gereksinimleri karşılamakta olan işlevsel bir unsurdur. Denenmiş çözüm yolları, zamanla toplumsal tatmin düzeyi ve alışkanlıkları pekiştirir. Yaşamsal gereksinimlerin evrenselliği, bu ihtiyaçları karşılayan kurumların da belli ölçülerde benzer olması kaçınılmazdır.

6. Kültür, bütünleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı güce de sahiptir. Toplumsal boyutta uyum içinde olan kültürler, bütünleşme eğilimi gösterir. Bu bütünlük, tarihsel ve çevresel anlamda çelişkilere sahip kültürlerde kendisini çözülme olarak gösterir.
7. Kültür kavramı, hayatla ilgili soyut bir kavramdır. Özünde maddi ya da gözlenebilir bir kavram olmadığı bilinen kültür, gerçeğin bir soyutlamasıdır.

Bütün kültürler; kimi dönemlerde hızlı, kimi dönemlerde ise yavaş ama kesintisiz bir değişim içindedir. Kültür kavramının tümü için ortak olan kimi tanımlamalar vardır ki bunların temeli, kültürün organik olduğudur. Kültür, her canlı varlık gibi yaşlanır; etkinliğini ve hareket becerisini kaybeder ve sonuçta işlevini tamamlayarak yok olur.

1.1.5. Kültürün Yapısı

Kültür; din, tarih, dil, sanat ve estetik gibi insanlığın başlangıcından bu yana insanla beraber var olan, içerdiği inanç ve ibadet ilkeleriyle daima kültürler üzerinde büyük etkisi olan bir olgudur. Kültür sadece değerleri, yargıları ve tutumları taşıyan düşünsel bir süreç değildir; kültür yaşanmış ve yaşanandır, yaşanmış ve yaşananla ilgilidir (Görsel 1.13).

Görsel 1.13: Anadolu'da yöresel ekmek yapımı

Kültür, insanların kendi yaşam deneyimleriyle biçimlenmiştir ve yaşam biçimlerinin bütünü oluşturur. Bu yaşam deneyimi; bir zamanlar belli bir coğrafi bölgeye ait, yerel ve doğrudan, bire bir ilişkilerle oluşurken şimdi ise buna yoğun bir şekilde dolaylı, dışarıdan ve uzaktan gelen "başkalarının yaşam deneyimleri" ve özellikle dünyaya egemen bir pazarın yaşam koşullarının belirlediği planlı yaşam deneyimleri de eklendi. Kültür, aynı zamanda ilişkisel ve tarihseldir çünkü kültürel biçimlenme ve değişim birbiriyle içten bağlı iki boyuta sahiptir.

Kültür hem bilinçli şekilde seçen ve deneyimlerinin muhasebesini yapan insanlar tarafından kendileri için inşa edilir hem de aynı anda, geçmişteki insanların seçim ve değerlendirmelerinden miras kaldığı için seçim ve etkinliklerin önceden belirlenmiş kurucusu işlevini görür. **İnsanların bir şeyleri yapma biçimi (kültürü)**; toplumun kendine bakışı, görünüşü, hissedışı, duyarlılığı, estetiği, yaratıcılığı, kendini kendine ve kendi dışına anlatışıyla gelen sosyal kişiliğidir (Görsel 1.14). Bütün bunlarda, aynı zamanda hem toplum içindeki hem de toplumlar arasındaki farklılıkları da oluşturur.

Görsel 1.14: Anadolu'da çoban ve Kangal köpeği

Kültür, hiç değişmeyip de sabit kalsaydı ilkel topluluklarla modern toplumlar arasında bir fark kalmazdı. Kültürel değişme; zorunlu kültür değişimleri ve serbest kültür değişimleri şeklinde sınıflandırılabilir:

Zorunlu kültür değişimleri; zora dayanan, genellikle egemen kültürden zayıf veya yenik kültüre doğru gerçekleşir. Dış ve iç zorlamalar yoluyla kültürün maddi ve manevi unsurlarının değişmesidir. Alıştırma, telkin ve kabul süreçlerinin sonunda kültürel değişim sonlanır.

Serbest kültür değişimleri; bir sosyal grup veya toplumun, yabancı bir kültüre sahip grup veya toplumla ilişki kurduğu zaman hiçbir dış ve iç baskı altında kalmadan, bazı unsurların veya belli kısmın alınıp benimsenmesi sonucunda sosyal bünyesinde meydana gelen değişimlerdir.

SIRA SİZDE Türkiye'de yaşayan farklı kültürlerin benzerlikleri ve farklılıklarını araştırarak sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Kitle Kültürü: 19. yüzyılın kapitalizmi; yeni ve eşi olmayan bir egemen kültürü, kitle kültürünü yaratmıştır. Kültürel değişme; kültürler arası etkileşme veya yaşadığı çağa uyarılma gibi dışardan gelen etkenlerden olduğu kadar, kültürün kendi iç deviniminden de kaynaklanır. **Kitle kültürü**, kitle üretimi yapan bir endüstriyel yapının yarattığı maddi yaşamı gerçekleştirme ve bu gerçekleştirmenin materyal ve bilişsel / düşünsel biçimidir (Görsel 1.15). Günümüzde kitle kültürü; kitle iletişim araçları ve bu araçların desteklediği küresel pazarın mal, hizmet ve ideolojisiyle birlikte düşünülür. Kitle kültürüyle biçimlendirilen dünya, kapitalist üretim tarzının egemenliğindeki bir uygarlığı temsil eder.

Görsel 1.15: İş Çıkışı Evlerine Giden İşçiler tablosu, Edvard Munch

Popüler Kültür: Kitle kültürü içinde ticarî amaçların gerçekleşmesiyle ilgili olarak üretilen, popülerleştirilen ve dinamik bir görünüm verilen popüler kültür yaratılmıştır (Görsel 1.16). Dolayısıyla popüler kültür, halkın kültürü değildir. **Popüler kültür**, geniş iş bölümü etrafında kurulan kapitalist mal üretimi, pazarlaması, dağıtımı ve tüketimi biçimlerine dayanan bir kültürdür. Popüler kültürde kıymetsiz olan şey, mal almayan ve mal almayarak popülere katılmayıdır. Bunun başta gelen nedeni, elbette satış ve kitle üretiminin yeniden yapılması zorunluluğudur. Diğer önemli neden de popülerliğin tanımını yapan güç merkezindeki kaymadır.

Görsel 1.16: Moda defilesi

Geçmişin popülerini (halk ozanını, halk öyküsünü, halk ağıtını vb.) günlük pratikleriyle üreten ve tanımlayan güç, halktı.

Bugünün popülerini üreten ve tanımlayan güç; popüler adı altında mal ve bilinç satışı yapan moda, yeme içme, turizm, eğlence ve alışveriş endüstrileridir yani dünün halkının bilinciyle bugünün popüler kültürünü taşıyan halkın bilinci arasında ciddi bir fark vardır.

SIRA SİZDE

Popüler kültürün toplumda yarattığı değişimlerin dezavantajlarını araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri sınıfta paylaşınız.

ÖĞRENME BİRİMİ 1 ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ

UYGULAMA ADI TÜRK HALK KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ MATERYAL
HAZIRLAMA

UYGULAMA
YAPRAĞI 1
2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Anadolu halk kültüründe yer alan destanlar, masallar, fıkralar, efsaneler, tekerlemeler ve bilmeceler ile ilgili en az beşer örnek materyal hazırlayarak bunları sınıfta paylaşınız. Hazırladığınız materyalleri öğretmeninize teslim ediniz.	<ol style="list-style-type: none"> Sınıf mevcuduna uygun olarak gruplara ayrılıңыз. Konuları gruplara dağıttıktan sonra, grup arkadaşlarınızla kendi aranızda konuları paylaşınız. Her arkadaşınızın sunum ile ilgili materyal hazırlamasını sağlayınız. Teknolojik görsel materyaller kullanarak sunumunuzu yapınız. Sunumunuzdaki konulardan sınıf arkadaşlarınıza sorulmak üzere beşten az olmamak kaydıyla soru hazırlayınız. Cevapları sınıf ortamında değerlendiriniz. Hazırladığınız sunumu öğretmeninize teslim ediniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

**TÜRK HALK KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ MATERYAL HAZIRLAMA
DEĞERLENDİRME FORMU**

ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Sınıf, mevcuduna uygun olarak gruplara ayrıldı.		
Grup içerisindeki konu dağılımını uygun şekilde yaptı.		
Konu ile ilgili gerekli materyalleri hazırladı.		
Teknolojik veya görsel materyaller kullanarak sunum yaptı.		
Sunum ile ilgili en az beş soru hazırlandı ve cevapları değerlendirdi.		
Sunumları, öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı, verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Aile içinde belirlenen kurallara uyulmaması durumunda olası yaptırımları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Geçmişte var olan fakat zamanla geçerliliğini kaybeden gelenekleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.2. ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ VE GELENEKSEL ÂDETLER

Uzun yıllar sayısız uygarlığa ev sahipliği yapan, uygarlığın beşiği kabul edilen Anadolu'da büyük bir kültür çeşitliliği oluşmuştur. Toplumların yaşam biçimi, inançları ve değer yargıları o toplumun kültür öğelerini oluşturur. Her milletin, her halkın kendine özgü bir kültürü ve bir yaşam biçimi vardır.

İnsanlar köklü inanç ve uygulamaları benimsemiştir. Temel ihtiyaçların karşılanması, diğer insanlara karşı tavır ve davranışlar, vatan sevgisi ve koruma içgüdüğü, örf ve âdetlerin tabiatın parçası hâline gelmesi ile gerçekleşmektedir. Geleneksel âdetler, sosyal hayatı düzenleyen kurallar sisteminin bir kısmını oluşturmaktadır. Sosyal bilimcilerin norm adını verdikleri sosyal hayatı düzenleyici kurallar, yaptırımı olmamasına rağmen çok ciddi toplum baskısı oluşturmaktadır.

1.2.1. Sosyal Normlar

Bir toplumda, belirli olaylar karşısında insanların nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen kurallara **sosyal norm** denir.

Sosyal normların özellikleri şunlardır:

- Sosyal değerlerin somutlaştırılmış hâlidir.
- Toplumun düzen ve devamlılığını sağlar.
- Toplumsal kontrolü sağlar.
- Toplumsal süreç içinde yeniden oluşturulabilir.
- Bireylerin davranışlarını belirleyen kural ve yasaklardır.
- Toplumdan topluma veya zamanla değişir.
- Uymayanlara toplumca yaptırım uygulanır.
- Çoğunluğun sosyal normlara uyması sosyal bütünleşmeye, uymaması ise sosyal çözülmeye neden olur.

1.2.1.1. Yazılı (Resmî) Normlar

Kanunlar, tüzükler, yönetmelikler gibi, devletin yetkili organlarınca düzenlenip uygulamaya konulan, gerektiğinde değiştirilen, devletin ve sosyal düzenin korunmasını ve devamını amaçlayan normlardır. Uymayanlar, madden ve bedenen cezalandırılır.

1.2.1.2. Yazısız (Resmî Olmayan) Normlar

Bireyler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinden doğan töre, âdet, gelenek ve görenekler, din kuralları, görgü kuralları gibi yazılı olmayan normlardır. Yaptırımları manevidir.

A) Örf

Toplum yaşamında yararlı ve gerekli olduğuna inanılan, kimi yerde yasa ve ahlakın yerine geçebilen, yaptırım gücü (kanun veya norm şeklinde) olan kurallara denir.

B) Âdet

Halk tarafından alışılmış ve yaygın olarak kullanılan davranış şekillerine denir.

C) Gelenek

Bir toplumda, eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygınlık kazanıp kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler ve davranışlardır (Görsel 1.17), (Görsel 1.18).

Ç) Görenek

Bir şeyi, görülebildiği gibi yapma alışkanlığıdır. Uyulması için yaptırımı bulunmayan ya da yaptırımın çok az olduğu davranış öğeleridir.

Görsel 1.17: Türk kahvesi ve lokum

D) Din Kuralları

İnsanların Tanrı'yla veya diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenler. Din kurallarının sevap ve günah gibi yaptırım çeşitleri vardır.

E) Ahlak Kuralları

İnsanların kendi nefislerine karşı vazifelerini ve diğer insanlarla ilişkilerinde nasıl davranmaları gerektiğini belirten kurallardır.

Görsel 1.18: Anadolu'da asker uğurlama geleneği

F) Görgü Kuralları

Örf ve âdetlerin basit biçimidir. Bir kimsenin belli bir olayda nasıl davranması gerektiğini gösterir. Bir toplantıda konuşurken, bir davette yemek yerken, bir törene katılırken nasıl davranılacağını tanımlayan kurallar bütünüdür (Görsel 1.19).

Görsel 1.19: Görgü kuralları

SIRA SİZDE "Hukuk devleti" kavramını araştırınız. Hukuk devletinin sosyal yaşamdaki etkilerinin neler olabileceğini sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

1.2.3. Anadolu'da Geleneksel Âdetler

Halk kültürü, kültür varlığının önemli bir ögesidir. **Halk kültürü**; yüzyıllar içinde halkların yaşam deneyimlerinden süzülerek şekillenmiş, günümüze kadar kuşaktan kuşağa aktarılarak gelmiş değerlerin toplamıdır. Toplumsal geleneklerle yaşatılan halk kültürünün özünde, bağlı bulunduğu kültüre ait örnek olabilecek değerler ve ahlak anlayışı vardır. Halk kültürü; toplumsal ve kültürel birlik oluşturan, ortak ve kültürel özellikleri bulunan toplulukların ürünleridir (Görsel 1.20). Halk kültürü ürünlerine toplumun sağduyusu, dini, geleneği, dünya görüşü ve günlük hayattaki alışkanlıkları da yansır. Folklor, bir bölgedeki kültür ürünlerinin tamamını kapsar. Folklor; aynı zamanda toplumun, sosyoekonomik dinamiklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmakla birlikte, milletin kültür birliğinin gelişimine de katkı sağlar.

Görsel 1.20: Çay ve simit

Folklorun en belirgin özelliklerinden biri de yerel öğeler içermesidir. Gündelik yaşantının toplumsallaşmış örnekleri olan halk kültürü ürünleri, çeşitli düzeylerde iletişim sağlama işlevini de yerine getirir. Toplamları diğer toplumlardan ayıran kültürel özelliklerin esası halk kültürüdür.

Millî kültür, o bölgedeki bütün kültürlerin matematiksel toplamıdır. Millî kültür denince yerellikten çıkmış, onu aşarak yurt bütünlüğünde, bütün bir millet tarafından benimsenmiş ortak değerler, yaşama biçimleri ve bunlara bağlı unsurlar anlaşılmalıdır. **Kültür**, toplumu oluşturan bireyler ve gruplar arasındaki kurumlaşmış ilişkiler bütünüdür. Her türlü toplumsal olgu, kültür potasında eriyerek içerik ve bütünlük kazanır. Kültür, kişilik mekanizmaları yoluyla çevreye yansır ve aktarılır; bu yüzden kültürün yöresel ve bölgesel farklılıklarının olması doğaldır (Görsel 1.21).

Tarihsel süreçte, her kültürde olduğu gibi Türk kültürünü de belirleyen değer, norm, sosyal kontrol öğeleri ve formlar değişikliğe uğramıştır. Kültür, durağan değildir; zemindeki değerler aynı kalmak şartıyla değişen ve gelişen ilişkiler ağıdır. Kültür, her toplumsal olgu ve değer gibi dinamiktir; değişerek yenilenir. Kültür, milletleri birbirinden ayıran özelliklerin bütünüdür.

Görsel 1.21: Kına gecesi

Uygarlık, ortak bir değerdir. Aynı uygarlığa bağlı kültürler, aynı dünya görüşünde birleşir. Toplumda değişen kişi ve grupların getirdikleri yenilikler ve etkileşim, kültürün de değişimine yol açar.

ÖĞRENME BİRİMİ 1 ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ

UYGULAMA ADI ANADOLU'DAKİ GELENEKLER İLE İLGİLİ (DÜĞÜN, KINA GECELERİ, ASKER UĞURLAMA VB.) CANLANDIRMA HAZIRLAMA

UYGULAMA
YAPRAĞI 2
2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Anadolu'da süregelen gelenekleri (düğün, kına gecesi, asker uğurlama vb.) araştırarak seçtiğiniz gelenekle ilgili rol dağılımı yapınız ve bu geleneği, sınıf ortamında canlandırınız.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun olarak gruplara ayrılarak geleneğin canlandırmasıyla ilgili rolleri tanımlayınız. 2. Gelenekleri gruplara dağıttıktan sonra grup arkadaşlarınızla kendi aranızda rolleri paylaşınız. 3. Her arkadaşınızın canlandırma ile ilgili rol almasını ve role hazırlamasını sağlayınız. 4. Canlandırmanızı sınıf ortamında, yöresel kıyafetler ile gerçekleştiriniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

**ANADOLU'DAKİ GELENEKLER İLE İLGİLİ ÖRNEK CANLANDIRMA HAZIRLAMA
DEĞERLENDİRME FORMU**

ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Sınıf gruplara ayrıldı ve rollerin tanımını yaptı.		
Grup içerisindeki rolleri, her öğrenciye en az 1 rol düşecek şekilde dağıttı.		
Konu ile ilgili gerekli materyalleri hazırladı.		
Sunumu, sınıf ortamında yöresel kıyafetler ile canlandırdı.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süre etkili kullanılarak çalışmayı, verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi kurallarına uygun olarak kullandı.		

ÖĞRENME BİRİMİ 1 ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ

UYGULAMA ADI ANADOLU'DAKİ GELENEKLER VE ÂDETLER İLE İLGİLİ GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA

UYGULAMA
YAPRAĞI 3
2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Anadolu'daki gelenek ve âdetler ile ilgili teknolojik görsel materyal (resim, grafik, karikatür, slayt, video vb.) hazırlayarak sınıf ortamında sunumunu yapınız. Hazırladığınız sunumu, öğretmeninize teslim ediniz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıfta gruplar oluşturunuz. 2. Konuları gruplara dağıttıktan sonra, grup arkadaşlarınızla kendi aranızda konuları paylaşınız. 3. Her arkadaşınızın sunum ile ilgili materyal hazırlamasını sağlayınız. 4. Teknolojik veya görsel materyaller kullanarak sunumunuzu yapınız. 5. Hazırladığınız sunumu, öğretmeninize teslim ediniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

ANADOLU'DAKİ GELENEKLER VE ÂDETLER İLE İLGİLİ GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Gerekli ön hazırlıkları yaptı.		
Sınıfı gruplara dağıttı.		
Grup içerisinde konu dağılımını uygun şekilde yaptı.		
Konu ile ilgili gerekli materyaller hazırladı.		
Hazırlanan sunumu, sınıf ortamında aslına uygun şekilde gerçekleştirdi.		
Sunumu, öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süre etkili kullanılarak çalışmayı, verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde yer alan boşluklara uygun ifadeleri yazınız.

1. İnsanların kendi nefislerine karşı ve diğer insanlarla ilişkilerinde nasıl davranmaları gerektiğini belirten kurallara denir.
2. Bireyler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinden doğan; töre, âdet, gelenek ve görenekler, din kuralları, görgü kuralları gibi yazılı olmayan normlara denir.
3. Halkevleri; kültürün araştırılması, incelenmesi, yaygınlaştırılması ve halkla kaynaştırılması amacıyla yılında kurulmuştur.

B) Aşağıdaki soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

4. Aşağıdakilerden hangisi, bir davette yemek yerken nasıl davranılması gerektiğini gösteren kuralların genel adıdır?
 - A) Hukuk kuralları
 - B) Görgü kuralları
 - C) Din kuralları
 - D) Görenekler
 - E) Töreler
5. Devlet tarafından konulan, uyulmaması sonucu maddi yaptırımlarla karşılaşılacak kurallar aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Din kuralları
 - B) Görgü kuralları
 - C) Hukuk kuralları
 - D) Ahlak kuralları
 - E) Âdetler
6. Aşağıdakilerden hangisi, insanların Tanrı'yla veya diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyen kuralların genel adıdır?
 - A) Sosyal normlar
 - B) Ahlak kuralları
 - C) Görenekler
 - D) Din kuralları
 - E) Töreler
7. Aşağıdakilerden hangisi halk tiyatrosunun çeşitleri arasında gösterilemez?
 - A) Horon
 - B) Orta oyunu
 - C) Karagöz
 - D) Kukla
 - E) Seyirlik köylü oyunları

8. Aşağıdakilerden hangisi, halk oyunlarından biridir?

- A) Horon
- B) Orta oyunu
- C) Karagöz
- D) Kukla
- E) Seyirlik köylü oyunları

C) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı yerlere yazınız.

9. "Kültür değişebilir" ifadesini aşağıdaki boş satırlara yazarak bu ifadeyi yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. Hukuk kurallarını kişiler ve toplum düzeni açısından, aşağıdaki boş satırlara yazarak yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ÖĞRENME BİRİMİ

TÜRK HALK SANATI

Öğrenme Birimi Konuları

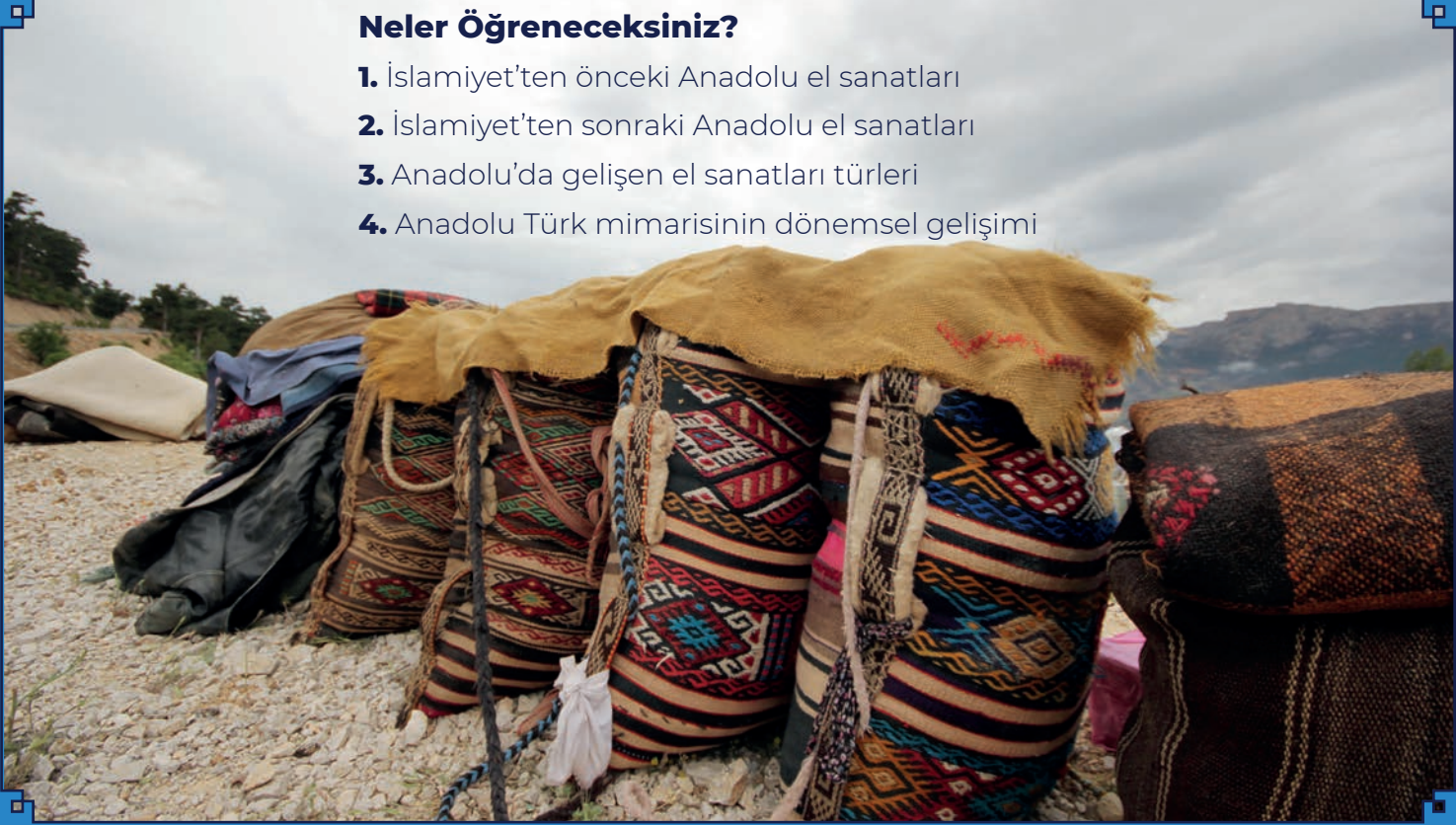
2.1. TÜRK HALK SANATINI TANITMA

2.2. ANADOLU'DA EL SANATLARI VE TÜRK MİMARİSİ

Neler Öğreneceksiniz?

1. İslamiyet'ten önceki Anadolu el sanatları
2. İslamiyet'ten sonraki Anadolu el sanatları
3. Anadolu'da gelişen el sanatları türleri
4. Anadolu Türk mimarisinin dönemsel gelişimi

Temel Kavramlar

1. Sanat 2. Türk halk sanatı 3. Anadolu el sanatları 4. Türk mimarisi

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Türk halk sanatı örnekleri nelerdir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Türk el sanatları ve Türk mimarisi arasında nasıl bir ilişki olabilir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

2.1. TÜRK HALK SANATI

Türk halk sanatı, folklor ve halk kültürü ile ilişkili yapılmış her türlü görsel sanatı kapsar. Genellikle nesnelere, yalnızca dekoratif olmaktan ziyade, pratik kullanıma da sahiptir.

Türk sanatı, Orta çağ'da Türklerin Türk coğrafyası olan Anadolu topraklarına gelişlerinden itibaren, günümüze kadar geçen süre içerisinde bu coğrafi bölgede oluşturdukları tüm görsel sanat eserlerini tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Türkiye yani Anadolu toprakları, Türklerden önce de pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu kültürlerin de ürettiği pek çok sanat eserini barındırmış ve barındırmaktadır.

Türk sanatlarında, özellikle Anadolu coğrafyasında 16. ve 17. yüzyıllarda hâkim olan, Osmanlı İmparatorluğu eserleri de Türk sanatları olarak kabul edilmektedir. Özellikle bu dönemde ve bu coğrafyadaki sanat eserlerinin pek çoğu Osmanlı İmparatorluğu sarayları ile ilişkilendirilmektedir.

2.1.1. Sanatın Tanımı

Sanatın tanımı; çağlara, toplumlara ve sanat alanına göre değişiklikler göstermektedir. Günümüzde yaygın olarak görsel sanatlar için kullanılan sanat kavramı, İlk Çağ'da bilimlerle ayrı sınıflandırmalara tabi tutularak insanın bütün diğer uğraşlarından doğan yaratıcı gücü için kullanılmıştır (Görsel 2.1). Sanat, tarih boyunca birçok bilim dalından etkilenmiş; bilim ve teknolojideki gelişmeler, sanat dallarının yeni biçimler kazanmasını ve yeni sanat dallarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Görsel 2.1: Çatalhöyük duvar resimleri MÖ 7500, Konya

Sanat, en genel anlamıyla yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesi olarak anlaşılır. Tarih boyunca neyin sanat olarak adlandırılacağına dair fikirler sürekli değişmiş; bu geniş anlama, zaman içinde değişik kısıtlamalar getirilip yeni tanımlar yapılmıştır.

Sanat, bu geniş anlamından Rönesans'ta sıyrılmaya başlamış ancak yakın zamana kadar zanaat ve sanat sözcükleri dönüşümlü olarak kullanılmaya devam etmiştir. Sanatın temel olarak duyguların yaratıcı ifadesi veya dışı vurumu olduğu söylenegelmiştir. Bunun yanında sanat ve zanaat arasında bir ayrım da yapılmıştır. Buna göre **zanaat**; malzemenin bir plan doğrultusunda daha önceden tasarlanmış bir son ürüne dönüştürülmesidir. Modern Çağ'da, estetiğin bir bilim dalı olarak tanımlanması sayesinde sanatın kendisi de bir bilim dalı hâline gelmiştir.

Güzel sanatlar; insanların, tabiat karşısındaki duygu ve düşüncelerini çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritim gibi unsurlarla güzel ve etkili bir biçimde ve kişisel bir üslûpla ifade etme çabasından doğan ruhsal bir faaliyettir. Sanat sözcüğü, daha çok plastik sanatlar (resim, heykel, çizim, vb.) olarak algılanmaktadır ancak diğer dalların da sanata dâhil olduğu unutulmamalıdır. Sanat, hoşla gitme isteğidir. Mimar, yaptığını işe yarayan binalarla ifade eder; ressam, çoğu kez görünen dünyayı resmeder (Görsel 2.2); şair ise imgeleri kullanır. Bütün sanatçılarda aynı istek vardır: Hoşla giden biçimler yaratmak. Güzellik duygusu, hoşla giden bağlantılar duygusudur ve değişkendir. Kişinin bulunduğu topluma, kültür düzeyine, çağına ve kişisel özelliklerine bağlıdır.

Görsel 2.2: Modern Sanatlar Galerisi

Sanata biçim verme isteği, sadece fikrîsel bir çalışmadan değil; içgüdülere bağlı bir yaratmadan söz eder. Bu nedenle ilkel insanların sanatının modern veya daha sonraki dönem sanat eserlerinden güzellik bakımından daha aşağı olduğunu söyleyemez. Daha aşağı bir uygarlık katında bile olsa, ayrı derecede ve hatta daha güzel biçim elemanlarını, geçici ifade elemanlarından ayırt edilemediği sürece bir devrin sanat düzeyinden söz edilemez. Biçim verilen malzeme değiştiğinde sanat değişik adlara ayrılabilir ancak sanatı sınıflandırırken sadece malzeme yönüyle sınıflandırma yapmak mümkün değildir. Malzemenin yanı sıra ifade edilmiş biçimi veya daha kapsamlı bir ifadeyle yaratıcılık, bu sınıflandırmada önemli bir etkidir.

Sanat denilince sadece plastik sanatlar değil; fonetik, ritmik ve dramatik sanatları da içine alan oldukça geniş bir alan akla gelmelidir. Bu amaçla bütün sanatları ve bu sanatların birbiriyle ilişkisini sanatçı, sanat tüketicisi, toplum, kültür ve eğitim bağlamında irdeleyen kuramsal çalışmaların tamamına **görsel sanatlar** denilebilir. "Plastik sanatlar hangileridir?" sorusundan yola çıkılırsa elle yoğrulabilen her madde plastiktir, denilebilir. Heykeltıraşlık, resim gibi, şekil verilebilen, istenilen biçimi alan tüm sanatlar **plastik sanatlardır**.

Türk sanatı, Orta Çağ'da Türklerin Türk coğrafyası olan Anadolu topraklarına gelişlerinden itibaren, günümüze kadar geçen süre içerisinde bu coğrafi bölgede oluşturdukları tüm görsel sanat eserlerini tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Türkiye yani Anadolu toprakları, Türklerden önce Hititler, Frigler ve Bizanslılar da dâhil olmak üzere, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış; bu kültürlerin de ürettiği pek çok sanat eserini barındırmıştır. Özellikle Anadolu coğrafyasında 16 ve 17'nci yüzyıllarda hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu eserleri de Türk sanatları olarak kabul görmektedir. Özellikle bu dönemde ve bu coğrafyadaki sanat eserlerinin pek çoğu Osmanlı İmparatorluğu sarayları ile ilişkilendirilmektedir (Görsel 2.3).

Görsel 2.3: Seramik süslemeler, Topkapı Sarayı, İstanbul

2.1.2. İslamiyet'ten Önceki Türk Halk Sanatı

Eski Türk topluluklarında sanat eserleri genellikle taşınabilir malzeme üzerine işlenmiştir. Sanatta bu özelliğin ortaya çıkmasının temel sebebi Türklerin göçebe bir yaşam tarzını benimsemiş olmalarıdır. Gündelik eşyalar, kılıç kabzaları, kemer tokaları ve çadırlar hayvan figürleriyle ve kıymetli taşlarla süslenmiştir.

2.1.2.1. Hunlar Devrinde Sanat

MÖ 1. bin yılında Kuzey Çin'de görülen ve Çin kaynaklarında Hiyong Nu adıyla tanınan Asya Hunları, genellikle tarih sahnesinde ilk rol oynayan Türkler olarak kabul edilmektedir. MS IV. yüzyılda Avrupa'da görülen Hunlar, bunların bir devamı olup Atilla idaresinde Manş kıyılarına kadar hemen hemen bütün Avrupa'ya hâkim olmuşlardır.

Asya Hunları hakkında ilk tarihî kaynak MÖ 318 yılında Hunlarla Çinliler arasında yapılan bir anlaşmayı gösterir. Bu tarihten sonra Hunlar, Orhun ve Tola Nehirleri Bölgesi merkez olmak üzere, Huang Ho Nehri Büyük Dirseği'nin iki tarafına yayılmışlardır. Bu zamandan başlayarak Çinliler, Türklerle karşı korunmak için Çin Seddi'ni örmeye başlamış ve bu yapı, doksan yıl sonra MÖ 214'te tamamlamıştır (Görsel 2.4).

Görsel 2.4: Çin Seddi

Hun sanatına yönelik ilk bilgiler, toprak seviyesinin beş-altı metre aşağısında, üstleri toprakla örtülü kurganlarda yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Dıştan bakıldığında küçük birer tepe görünümündeki kurganlar; başta Pazırık olmak üzere Noin-ula, Astana, Şibe, Katanda gibi Hun yerleşim alanlarında bulunmuştur. Kurganlar; Türk sanat tarihinin, yaşam biçiminin ve inançlarının açıklanması açısından çok önemli sayılmaktadır.

Altay Dağları eteklerinde Pazırık'ta Rus Arkeolog Rudenko tarafından açılan, MÖ 3-4. yüzyıla tarihlenen kurganlarda Hunlardan kalan birçok eşya, buzlar içinde binlerce yıldır bozulmamış durumda olan insan ve hayvan kemikleri ortaya çıkarılmıştır. Kurganlardan çıkarılan ve Leningrad Ermitage Müzesi'nde saklanan bu eserler arasında kumaş, halı, keçeden yapılmış örtüler, hayvan kavgaları ve insan figürleri ile süslenmiş çok zengin dokuma işleri bulunmaktadır.

Bu kurganlardan çıkan halı ve tekstil işlerinin, Hun sanatı bakımından ayrı bir önemi vardır. Keçe üzerine ince ve renkli deriler yapıştırmak suretiyle süslenen bir grup kumaş işleri, tamamıyla orijinal Hun üslubunu belli etmektedir. Bunlar, eyer örtüleri (belleme) olarak yapılmıştır (Görsel 2.5 ve 2.6). Atların sırtlarına keçeden yapılmış örtü konmuştur. Hayvanın terini almak üzere sırtına konan bu tarz nakışlı örtülere Orta Asya'da "çaprak" veya "şaprak", Anadolu'da ise "terlik" veya "ter keçesi" denir.

Pazırık'ta çıkarılan eserler arasında bulunan bir halı; inceliği, yüksek kalitesi ve motiflerinin zenginliği ile dikkat çekicidir. Her 10 cm² sinde 36.000 Gördes düğümü bulunan ince yüнден dokunmuş halı, bir sanat şaheseri olarak tanımlanmaktadır. MÖ 3. yüzyılda dokunan 1.89x2 metre ölçüsündeki halının ikisi geniş, üçü dar olmak üzere beş kenar bordürü vardır. Orta zemini, yirmi dört eşit kareye bölünmüş ve halının etrafı ince bir şeritle çevrilmiştir. Geyik, at, süvari ve grifon (aslan vücutlu kartal kanatlı mitolojik hayvan) figürleriyle donatılan Pazırık halısında geometrik ve bitkisel figürler de yer almaktadır (Görsel 2.7).

Görsel 2.5: Keçe eyer örtüsü, Pazırık Kurganı

Görsel 2.6: Atlı Adam figürü, Pazırık Kurganı

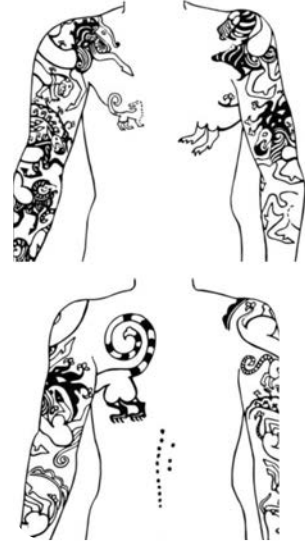
Görsel 2.7: Pazırık halısı

Dünyanın bilinen en eski halısı olma özelliği taşıyan Pazırık halısının zemininde yirmi dört kare hâlinde çiçeklerden, kırmızı zemin üzerine beyaz, sarı ve mavi renklerin öne çıktığı dama tahtasına benzeyen bir örnek vardır (Görsel 2.8). Halının en geniş suyunda yayalar ve atlılar, birbirlerini aynı yöne doğru takip eder. Bunlar, sığırların tam ters yönünde ilerlemektedir. Burada bir iki kişinin atlarının yanında yürüdükleri görülürken bazıları da atlara binmiş olarak sırayı takip eder. Atların hepsi de gemlidir ve kuyrukları düğümlüdür. Bazı gemlerdeki süs plakaları bile seçilmektedir.

Görsel 2.8: Pazırık halısı detayı

Atlardan bazıları, geyik ve ren maskeleri taşımaktadır. İkinci kurgandaki mumyalanmış ölünün vücudu dövmelerle kaplıdır. Tamamıyla hayalî hayvan figürlerinden ibaret olan bu dövmeler; sırtta, kollarda ve sağ alt bacakta sağlam olarak kalmıştır (Görsel 2.9). Mumyalamadan önce kurganlardaki cesetlerin derisi "T" şeklinde açılmış, organları çıkarılarak daha sonra deriler tekrar dikilmiştir. Bunun dışında ölümler daha hayatta iken vücutlarının hem ön hem de arka kısımlarına baştan aşağıya dövmeler yapılmış, özellikle doğa ve hayvan motifleri işlenmiştir.

Görsel 2.9: Pazırık mumyası dövmeleri çizimi

Kurganlarda ortaya çıkarılan silahlar, halılar, keçe, kürk, deri, cam, kemer tokaları, ağaç ve madenden yapılan eşyalar şu iki grupta toplanmaktadır:

Hayvan Üslubu: Bu üslup, öncelikle Asya coğrafyasının yabani hayvanlarını konu almıştır. Bunlar arasında yer alan geyik, kaplan, kurt, keçi ve kuşlar tek başlarına, grup hâlinde ve birbirleriyle amansızca savaşırken betimlenmiştir.

Kıvrık Dal-Bitki Üslubu: Bitkisel motiflerin kıvrılarak, iç içe geçerek oluşturduğu süslemelerdir. Bu üslupta bitkisel motifler ve hayvan figürlü kompozisyonlar bir arada yer alır (Görsel 2.10).

Görsel 2.10: Hunlar dönemine ait altın kemer tokası

2.1.2.2. Göktürkler Devrinde Sanat

Orta Asya'da siyasal ve kültürel yönden önemli bir Türk devleti kuran Göktürkler, 6. yüzyılın ortalarında Orhun Nehri'nin batısındaki Ötüken'de kurulmuş olup Mançurya'dan Karadeniz kıyılarına kadar uzanan sınırlara ulaşmış ve millet olarak Türk adını kullanan ilk büyük Türk devleti olmuştur. Ergenekon Destanı'na göre devletin kurucusu Bumin Kağan'dır. Elli yıl kadar Çin hâkimiyetinde yaşayan Göktürkler, Kutluk önderliğinde başlatılan bağımsızlık mücadelesini kazanarak II. Göktürk Devleti'ni kurmuşlardır. Bilge Kağan ve Kültigin Dönemi, II. Göktürk Devleti'nin en gelişmiş dönemleridir.

Hunlarda olduğu gibi Göktürklerde de yarı göçebe yaşam biçimleri ve dinsel inanışlarına (Şamanizm ve Gök Tanrı) uygun sanat etkinlikleri görülmektedir. Kudirge, Göl Bulak ve Tuyakta gibi bölgelerde, ölümden sonraki yaşamın devamına bağlı olarak kurganların yapıldığı görülmüştür ancak Hunlardan farklı olarak Göktürklerde, ölen önemli kişinin anısına yapılmış mezar anıtlar bulunmuştur. Bunlardan en önemlileri; Orhun Irmağı kıyılarında bulunan Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk mezar anıtlarıdır. Orhun Kitabeleri, "Türk" adının geçtiği ilk Türkçe metinlerdir. Göktürk Kitabeleri'nde, Bilge Kağan ile Kültigin, Türk milletine mesaj verip millet bilinci aşılmasıdır.

Kül Tigin Anıtı (732)

Kül Tigin Anıtı'nın kuzey yönünde Bilge Kağan'ın söyledikleri: *"Kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim yas tuttum. Gören gözlerim görmez gibi, eren aklım ermez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zaman tanrısı buyurunca insanoğlu hep ölümlü yaratılmış. Öyle düşündüm. Gözümden yaş gelse engel olarak, gönülden feryat gelse geri çevirerek yas tuttum."* şeklindedir.

- Kardeşi Kültigin adına Bilge Kağan tarafından diktirilen anıt, büyük bir kaplumbağa heykeli üzerine oyuk açılarak oturtulmuştur (Görsel 2.11).
- Kaplumbağa heykeli; gök ve yerin, evrenin, uzun ömürlülüğün sembolü olarak ifade edilmiştir.
- Kalker taşından yapılan anıt, 3.75 m boyundadır. Tepesi kemer oluşturacak biçimde düzenlenmiş ve üzerine ejderha figürü kabartmaları işlenmiştir.
- Anıtın dört cephesinden üçüne Türkçe, batı cephesine ise Çince bir metin kazınmıştır. Yazılar, yukarıdan aşağıya ve sağdan sola okunacak şekilde düzenlenmiştir.
- Anıt, iki tarafında koç heykellerinin durduğu bir avlu içerisinde bulunuyordu. Anıtı gelen yol üzerinde 169 balbalın dizildiği kaydedilmiştir.
- Bu taşın doğu yüzünün 22. dizesinde, Bilge Kağan, Türklere seslenerek: *"Türk boyları işitin, üstte gök çökmese, altta yer delinmese Türk boyları ilini töreyi kim bozabilir."*

Görsel 2.11:Kül Tigin Anıtı

Bilge Kağan Anıtı (735)

Bilge Kağan Anıtı'nın kuzey yönünde şöyle yazılıdır: *“Türk halkı! Aksisin, acıkırsan doyacağını düşünmezsin, bir doyarsan acıkacağını düşünmezsin. Öyle olduğun için besleyip doymuş olan hakanlarının sözlerini almadan her yere gittin, oralarda hep mahvoldun tükendin. Her ne sözüm varsa ebedi taşa hallettim. Ona bakarak öğrenin.”* (Görsel 2.12)

- Kül Tigin Anıtı'nın bir benzeri olup onun 1 km kadar güneyinde yer almaktadır.
- Günümüzde oldukça harap bir durumda olan anıtın yazıları, okunamayacak kadar siliktir.
- Kitabenin batı kısmında tamamen silinmiş Çince yazıların üzerinde, Türkçe kitabenin devamı vardır.

Tonyukuk Anıtı (720-725)

Tonyukuk Anıtı'nın güney yüzünde, *“Geyik yiyerek, tavşan yiyerek oturuyorduk. Milletin boğazı tok idi. Düşmanımız etrafta ocak gibi idi, biz ateş gibi idik. İltirîş Kağan bilici olduğu için, cesur olduğu için, Çin'e karşı on yedi defa savaştı, Kıtaya karşı yedi defa savaştı, Oğuz'a karşı beş defa savaştı. Onlarında müşaviri, yine bizzat ben idim.”* yazılıdır.

- Bilge Kağan'ın veziri olan Tonyukuk'un hizmetlerinin anlatıldığı anıt, yine Tonyukuk tarafından dikilmiştir (Görsel 2.13).
- Dikdörtgen biçiminde iki taştan oluşan anıtlardan büyük olan birincisinde 35, ikincisinde 27 satır vardır.
- Bu yazıtlarda yazılar, yukarıdan aşağı fakat diğerlerinin aksine soldan sağa okunacak şekildedir.

Göktürklerde balbal olarak adlandırılan taş heykellerin hangi amaçla dikildiği konusunda uzmanlarca değişik görüşler vardır. **Balbal**, eski Türklerde kişinin anılması için mezarının veya bazı kurganların etrafına dikilen mezar taşına verilen isimdir ve kişinin yaşarken öldürdüğü kişileri sembolize eder (Görsel 2.14). Kurganların başında ne kadar balbal varsa o kişi de o kadar kahramandır.

Görsel 2.12: Bilge Kağan Anıtı

Görsel 2.13: Tonyukuk Anıtı

Görsel 2.14: Balbal

Orta Asya Türklerinde, Şamanlık dininin geçerliliğini yaygın olarak koruduğu dönemde, ölen savaşçıların kurgan denilen mezarlarının etrafına dikilmiş, savaşçının öldürdüğü düşmanları ve bu kişilerin öbür dünyada onun hizmetçileri olacağına inanılacağını simgeleyen, genellikle bir taş parçasının üzerine yontulmuş, bir elinde kılıç figüründen oluşan heykellere verilen addır. Bu taşların sayısının fazlalığı ölen kişinin sağ iken gücünün, cesaretinin, kahramanlığının da simgesidir. İslamiyet Öncesi Dönem’de yaygın olan balballar, İslam dininin kabulünden sonra yerini mezar taşlarına bırakmıştır.

Balbal kelimesi; Eski Türk dilinden bir kelime olup vurmak, kakmak, çakmak anlamlarına gelmektedir. Bir başka görüşe ise **balballar**; savaş, barış, erginlenme (olgunlaşma), ölüm ve ebedî hayat temaları ile ilişkilendirilen ant içme ritüelidir. Türklerin en arkaik ve kadim geleneklerindedir. Ant içme merasiminin en eski görsel ikonografilerini, sonsuzluğa uğurlanan ve ellerinde kadeh tutan Alp heykellerinde görebiliriz (Görsel 2.15).

Görsel 2.15: Alp heykelleri

Görsel 2.16: Türk askerinin yemin töreni

Savaşta ölen Alpler için dikilen bu heykeller, onların hayat suyu içerek öteki yaşamlarında sonsuzluğa kavuştuklarını anlatır. Toplumların ortak bilinçaltında binlerce yıl varlığını koruyan ve kuşaktan kuşağa aktarılan “Ant içme Töreni” ve buna bağlı merasimler günümüzde de sürdürülmektedir. Günümüzde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından düzenlenen (Görsel 2.16), silah üzerine ant içme ve kılıç-kemer kuşanma törenleri, Türklerin en eski erginlenme ve “er” olma ritüellerinin devamıdır. Ölen savaşçıların tanrı ya da tanrıça ile şarap içmeleri yani bir anlamda hayat suyu içerek ebedi hayata intikal etmeleri ise İslamlaşarak “şehadet şerbeti içmek” şeklinde yaşamaya devam eder. Eski Türk inançlarına göre savaşta ölmek, ölümlerin en şerefliisidir. Ölen Alpler bir anlamda şehit sayılırdı. Şehit savaşçıların cennete gidecekleri, “şehadet şerbeti” içerek ebedi hayata kavuşacaklarına inanılırdı.

ÖĞRENME BİRİMİ 2 TÜRK HALK SANATI

UYGULAMA ADI İSLAMİYET'TEN ÖNCE TÜRK HALK SANATI
HAKKINDA AFİŞ HAZIRLAMAUYGULAMA
YAPRAĞI 1
2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
İslamiyet'ten önce Türk halk sanatını anlatan bir afiş hazırlayınız. Yandaki işlem basamaklarına uygun şekilde hazırladığınız afişinizi sınıf veya okul panosunda sergileyiniz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcudunu uygun olarak gruplara ayırınız. 2. Afiş hazırlayabilmek için fon kartonu, makas, yapıştırıcı ve toplu iğne temin ediniz. 3. İslamiyet'ten önce Türk halk sanatını en iyi şekilde ifade eden görselleri ve bu görseller hakkında bilgi veren açıklamaları bulunuz (Dergi, broşür ve internetten yararlanınız.). 4. Konu başlığı, görseller ve açıklamaları fon kartonu üzerinde nereye yerleştireceğiniz konusunda planlama yapınız. 5. Bulduğunuz görselleri makas yardımı ile kesiniz ve daha önceden hazırladığınız fon kartonunun üzerine yapıştırınız. 6. İlgili görsellerin yan tarafına, planladığınız şekilde açıklama metinlerini yerleştiriniz. 7. Metinlerin sade ve kolay anlaşılır olmasına dikkat ediniz. 8. Fon kartonu üzerine görsel ve metinleri yerleştirirken simetrik veya asimetrik düzene dikkat ediniz. 9. Renklerin tonlarının uygun ve doğru boyutta kullanımına dikkat ediniz.

Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.

İSLAMİYET'TEN ÖNCE TÜRK HALK SANATI HAKKINDA AFİŞ HAZIRLAMA UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) AFİŞİN HAZIRLANMASI		
Afiş hazırlığı için gerekli malzemeler temin etti.		
İslamiyet'ten önce Türk halk sanatını en iyi şekilde ifade eden görsel ve metinleri buldu.		
Afiş hazırlanmadan önce fon kartonu üzerinde planlama yaptı.		
Görseller ve metinleri, fon kartonuna doğru boyut ve görünümde yerleştirdi.		
Metinlerin sade ve kolay anlaşılır olmasına dikkat etti.		
Renkler ve tonları doğru kullandı.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Afiş hazırlığını, verilen sürede bitirdi.		
Hazırlanan afişi, sınıf veya okul panosunda sergiledi.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

2.1.3. İslamiyet'ten Sonra Türk Halk Sanatı

İslamiyet'ten sonra Türk sanatı, özünde bir süsleme sanatıdır. Geleneksel sanatlar, süslemenin kullanım alanına göre, mimariye bağlı olanlar ve küçük sanatlar olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Mimari süsleme, yapıdaki yeri ya da seçilen teknik ve malzeme bakımından dönemden döneme farklılıklar gösterir. Ne var ki süsleme her dönemde ölçülü kullanılmış; sadelik ve ağırbaşlılık, Anadolu Türk sanatının en önemli özelliği olarak belirmiştir. Anadolu Türk sanatında simetri ve figüre yer vermeme, süslemenin ana ilkelerini oluşturur. Geometrik süslemeler, basit bordürler dışında tamamen sonsuzluk ilkesine dayanır. Figür kullanmama ilkesinin kaynağı ise İslam dininin Allah dışında hiçbir şeye ya da kişiye tapınma ölçüsüne varan aşırı saygı gösterilmesine kesinlikle karşı çıkılmasıdır. Bu nedenle de insan ve hayvan figürlerinin, dinsel yapılar ya da dinsel konulu yazma eserlerde kullanılmasından kaçınılmıştır. Ne var ki dinsel yapılar ve yazma eserler dışında figür, özellikle minyatür sanatı olarak Türk sanatının her döneminde kullanılmıştır.

İslam mimarisinin ortaya koyduğu en önemli yapı tipi camilerdir. Bir camideki harimde (ibadet mekânı); duvarda ibadetin yönünü belirleyen niş şeklindeki mihrap, kapısı, merdiveni, sahanlığı olan ve mihrabın sağında bulunan minber yer alırdı. 1907'de Alman Konsolosluğu tarafından onarım bahanesiyle çalınan Konya Beyhekim Camii'nin çini mozaiikli mihrabı. Halen Berlin Pergamon Müzesi'nde sergilenmektedir (Görsel 2.17). Bazı camilerde ise mihrabın yanında, maksure denilen, halifeler için yapılmış parmaklık veya kafesle ayrılmış bir bölüm bulunurdu. Bu bölüm, Osmanlı camilerinde "Hünkâr Mahfili" adını almıştır. Revaklı avlular, genellikle camilerin bir ögesidir.

Görsel 2.17: Beyhekim Camii, Konya

Avlu; bir yapının önünde ya da arkasında üstü açık, yanları kapalı olarak bırakılan bölümdür. **Revak;** bir yapının önünde yer alan, uzun kenarlarından biriyle bu yapıya bitişik, diğer uzun kenarı boyunca sütunların taşıdığı bir kemer dizisiyle dışa açılan, üstü kubbe, tonoz ya da çatı ile örtülü mekândır (Görsel 2.18). Caminin diğer önemli bir ögesi de minarelerdir. Minareler, kürsü denilen bir kaide üzerinde yükselir.

Görsel 2.18: Üç Şerefeli Camii, Edirne

Minarelerde gövdeyi çepeçevre kuşatan, kenarları korkuluklu bölüm **şerefe** adını alır. **Mescit**; minbersiz, küçük camilere verilen addır.

Türklerin İslam'ı kabul edip bu yeni din içinde tamamıyla orijinal, büyük bir sanat geliştirmeleri Asya'da kurulan Müslüman Türk devletleri ile başlamış, bunların birincisi olan **Karahanlılar** zamanında ilk sağlam temeller atılmıştır. Bu dönemlerde yapılan camiler genellikle kare ve dikdörtgen planlıdır. Karahanlılar, ilk Müslüman Türk devletidir. Türk kültürü ile İslam kültürünü kaynaştırarak birçok sanat yapıtı ortaya koymuşlardır.

Mengücekoğulları'nın yönetimi altında olduğu dönemde Ahmet Şah ve eşi Turan Melek tarafından camisi ile birlikte 1228-1229 yıllarında yaptırılmıştır. İslam mimarisinin bu başyapıtı iki kubbeli türbeye sahip bir cami ve ona bitişik bir hastaneden oluşmaktadır. Yapılar, mimari özelliklerinin yanı sıra, sergilediği zengin Anadolu geleneksel taş işçiliği örnekleriyle UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır. Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası Türkiye'nin bu listeye giren ilk mimari yapıdır. Mimarı Ahlatlı Hürremşah'ın elinde 1228 yılında şekil alan Divriği Ulu Cami, plan tipi ve süsleme özellikleri bakımından benzeri olmayan bir eserdir. Camiye bitişik olarak inşa edilen iki katlı, avlulu ve eyvanlı bir yapı olan Darüşşifa, hastaların su sesi ile sağlıklarına kavuştuğu bir hastane olarak benzersiz özelliklere sahiptir (Görsel 2.19).

Görsel 2.19: Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Sivas

Gazneliler Dönemi'nde taşın ve taş süslemelerin kullanılışı, Anadolu Türk sanatı yapıtlarıyla benzerlik gösterir. Gazneliler, konumları gereği, Hint kültürü ile İran arasında bir köprü görevi de görmüştür. Büyük Selçuklular; egemen oldukları İran, Horasan, Irak, Suriye ve Anadolu'da cami, türbe, medrese, saray, kervansaray gibi birçok mimari yapıtı ortaya koymuşlardır.

Anadolu Selçuklu sanatı, ilk Türk Beylikleri Dönemi sanatından etkilenmiş ve gelişmiştir. Anadolu Selçuklu sanatı, Anadolu'da gelişen Türk sanatının Osmanlılardan önceki en önemli bölümünü oluşturur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla Anadolu'da birçok beylik devleti ortaya çıkmıştır.

Anadolu Selçuklularıyla Osmanlılar arasında geçiş döneminde yer alan bu beylikler, bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiş ve Osmanlı sanatının temellerini oluşturmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra Anadolu'da bugün bile hâlâ ayakta duran birçok sanat yapıtı oluşturmuşlar ve bunun sonucunda da Türk sanatı, evrensel bir sanat olarak dünya sanat tarihindeki seçkin yerini almıştır.

ÖĞRENME BİRİMİ 2 TÜRK HALK SANATI

UYGULAMA

YAPRAĞI 2

2 SAAT

UYGULAMA ADI İSLAMİYET'TEN SONRA TÜRK HALK SANATI
HAKKINDA AFİŞ HAZIRLAMA

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
İslamiyet'ten sonra Türk halk sanatını anlatan bir afiş hazırlayınız. Yandaki işlem basamaklarına uygun şekilde hazırladığınız afişinizi okulunuzda sergileyiniz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcudunu uygun olarak gruplara ayırınız. 2. Afiş hazırlayabilmek için fon kartonu, makas, yapıştırıcı ve toplu iğne temin ediniz. 3. İslamiyet'ten sonra Türk halk sanatını en iyi şekilde ifade eden görselleri ve bu görseller hakkında bilgi veren açıklamaları bulunuz (Dergi, broşür ve internetten yararlanınız.). 4. Konu başlığı, görseller ve açıklamaları fon kartonu üzerinde nereye yerleştireceğiniz konusunda planlama yapınız. 5. Bulduğunuz görselleri makas yardımı ile kesiniz ve daha önceden hazırladığınız fon kartonunun üzerine yapıştırınız. 6. İlgili görsellerin yan tarafına, planladığınız şekilde açıklama metinlerini yerleştiriniz. 7. Metinlerin sade ve kolay anlaşılır olmasına dikkat ediniz. 8. Fon kartonu üzerine görsel ve metinleri yerleştirirken simetrik veya asimetrik düzene dikkat ediniz. 9. Renklerin ve tonların doğru ve doğru boyutta kullanımına dikkat ediniz.

Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.

İSLAMİYET'TEN SONRA TÜRK HALK SANATI HAKKINDA AFİŞ HAZIRLAMA UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) AFİŞİN HAZIRLANMASI		
Afiş hazırlığı için gerekli malzemeleri temin etti.		
İslamiyet'ten sonra Türk halk sanatını en iyi şekilde ifade eden görsel ve metinler buldu.		
Afiş hazırlanmadan önce fon kartonu üzerinde planlama yaptı.		
Görseller ve metinleri, fon kartonuna doğru boyut ve görünümde yerleştirdi.		
Metinlerin sade ve kolay anlaşılır olmasına dikkat etti.		
Renkler ve tonları doğru kullandı.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Afiş hazırlığını, verilen sürede bitirdi.		
Hazırlanan afişi, sınıf veya okul panosunda sergiledi.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Geleneksel el sanatları denildiğinde aklınıza nelerin geldiğini sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Geleneksel el sanatlarının toplumun hangi ihtiyaçlarından beslendiğini sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

2.2. ANADOLU'DA EL SANATLARI

Anadolu'da el sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur. Geleneksel Türk el sanatlarını; halıcılık, kilimcilik, ebru, sumak, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, çinicilik, seramik-çömlek yapımıcılığı, işlemecilik, oya yapımıcılığı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımıcılığı, taş işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, maden işçiliği, keçe yapımıcılığı, örmecilik, ahşap ve ağaç işçiliği, arabacılık vb. sıralanabilir.

2.2.1. Halı Sanatı

Türklerin geleneksel sanatı olan halı, sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Halı ilk olarak Orta Asya'da Türk topluluklarının yaşadıkları bölgede büyük bir gelişme göstererek Orta Doğu'ya ve İslam dünyasına Türkler tarafından tanıtılmıştır. Halının ilk olarak Orta Asya'da gelişmesinin nedeni, göçebe bozkır kültürüne sahip olan Türklerin temel ekonomik kaynağının hayvancılık olmasıdır. Halının ham maddesi genelde koyun yapağıdır. Halı, bu dokuma işleri ve eserleri arasında en üst teknik ve yaratma yeteneği isteyen sanattır (Görsel 2.20).

Görsel 2.20: Türk halıları

Avrupalı Türkologlar tarafından kelimenin Türkçe kökenine bağlanması, bu tür bir eserin ilk kez Türkler tarafından ortaya konulduğunu kanıtlamaktadır. Halının oluşturulmasında kullanılan sadece iki tür düğüm tekniği vardır: Türk ve İran düğümü (Görsel 2.21).

Görsel 2.21: Türk düğümü, İran düğümü

Bilinen en eski halı Orta Asya Pazırık Kurganı'nda bulunmuş olan Pazırık Halısı'dır. Halı, Orta Asya sanatının gerek üslup gerekse tekniğini en iyi şekilde yansıtır. Pazırık Halısı 1 cm kareye 36 ilmek gelecek şekilde çok ince dokunmuştur.

Pazırık Halısının Türk düğümü tekniği (Gördes düğümü) ile yapılmış olması, Türk halı sanatının geleneksel tekniğinin çok eski bir geçmişe dayandığını göstermektedir. Ayrıca Türkmen halılarında görülen sekizgen Türkmen gülü nakışının en erken örneği Pazırık Halısı'nda görülmektedir. Pazırık Halısı (Görsel 2.22) olarak bütün dünyada tanınan bu halıdaki düğüm tekniği, sanat tarihçilerinin Türk halılarına olan ilgisini de artırmıştır.

Görsel 2.22: Pazırık Halısı

Orta Asya Türk halılarında yer alan çeşitli hayvanların mücadele sahneleri ve hayvan figürleri, o dönemki toplumun yaşamını ve inançlarını sergilemektedir. Halı, Orta Asya Türklerinden önce de yapılmıştır ancak bunlar, applike halılardır ve düğüm tekniğine sahip değildir. Bu sebeple Pazırık halısı oldukça fazla önem arz eder.

Anadolu'daki Türk halı sanatı, 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar düzenli ve sürekli bir gelişme göstermiş; her gelişmede ise yeni halı tipleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişme zincirinin ilk büyük halkası ise Anadolu Selçuklu Dönemi halıları olmuştur. Anadolu Selçuklu halıları teknik, renk, motif ve kompozisyon bakımından sağlam bir temel teşkil etmiştir.

Selçuklu halılarında teknik açıdan Gördes düğümü kullanılmıştır ve malzeme olarak yün tercih edilmiştir. Zemini süsleyen unsurlar, geometrik motifler ve stilize edilmiş bitki motiflerinden oluşmaktadır. Ayrıca bordürlerinde görülen kufi yazıya benzer frizler de bu devir halılarının vazgeçilmez süslemeleri arasındadır. Zemin, aynı motiflerle sonsuza kadar uzanan bir görünüm içindedir. Türk halı sanatının temel unsuru olan sonsuzluk ilkesi Selçuklu halılarında da görülmektedir. Halılarda renk olarak genellikle koyu mavi ya da koyu kırmızı zemin üzerine açık mavi, açık kırmızı kullanılmıştır.

2.2.2. Kilim Sanatı

Halı-kilim sanatı ile koyunun ehlileştirilmesi, göçebe hayatın şartlarından dolayı çadırların içinin döşenmesi ve çadır için gereken keçenin elde edilmesi arasında yakın bir ilişki vardır (Görsel 2.23). Hayvan yetiştiren atlı göçebelere; göçerken yük taşıyan hayvanlara, kolay nakledilebilen çadırlara ve çadır eşyalarına ihtiyaçları vardı. Böylece çadırların tanziminde en önemli rolü halılar üstlenmekteydi.

Görsel 2.23: Kilim

Atla koyun, bozkır şartlarının vazgeçilmez hayvanlarıdır. At, manevra gücüyle yoğun Çin nüfusu karşısında Türklere hayat hakkını sağlarken koyun da yapağıyla (koyun tüyü) giyinecek ve barınacakları eşyaların yapımına imkân vermiştir. Türklere, koyunların yünlerinden keçeler yapmış ve koçbaşlarını da keçelerine, kilimlerine-halılarına vb. damga olarak işlemişlerdir.

Yüzyıllar boyunca kök boyalar; cehri çalısı, taze ceviz kabuğu, soğan kabuğu, palamut, mazi, sarı ot kökü, nar kabuğu, çam kabuğu, somak ve ekliz otu gibi bitki ve kabuklarından elde edilmiştir. Kilim ve cicimler ise Türk dokuma sanatının halıdan farklı teknik ve desen özellikleri gösteren bir bölümdür. Kilimler; dokundukları Malatya, Kırşehir, Eşme, Obruk, Emirdağ, Karasu gibi yer adlarına göre gruplandırılır. Türkmen ve Yörük kilimleri ise ayrı gruplar oluşturur. Kilimlerde bitki ve hayvan kökenli motifler üsluplaştırılarak kullanılmıştır. Her iki yüzde de desen ve renkler aynıdır. Düğüm bulunmaz ve dik tezgâhlarda dokunur. Cicim, kilime benzemekle birlikte dokuması kilimden farklıdır. Düz dokumanın arasında, deseni oluşturan ayrı yün iplikler kullanılır. Çalışan kişi, dik tezgâhlarda ön yüze göre farklı olan arka yüzden deseni işler. Sili dokuması da ayrı bir kilim çeşididir.

2.2.3. Keçe Sanatı

El sanatları içinde en eski tekniklerden biri olan tepme keçe sanatı, Orta Asya'ya özgü göçebe yaşam biçiminin bir ögesi olarak gelişmiş ve Batı'ya yönelen Türk boyları tarafından Anadolu'ya taşınmıştır. Keçenin temel ham maddesi yündür (Görsel 2.24). Tepme keçe atölyelerinde ürünlerin elde edilmesinde kalıp, kalıpleş, çubuk, makas, halat, su kabı, süpürge, terazi, buhar kazanı, boya kazanı gibi basit araçlar kullanılmaktadır. Keçe ürünleri, desenli veya desensiz üretilmektedir. Keçe yapım atölyelerine ulaşan yünün kalitesine veya rengine göre ayrılması, ürünün boyutlarına uygun miktarda elyafın tartılması ve atılması, desenin hazırlanması tepme keçe yapımında uygulanan ön işlemlerdir.

Görsel 2.24: Keçe yapımı

Eskiden Anadolu'da **keçe**, hem kızın hem de erkeğin çeyizinde mutlaka yer alırdı. Çadırlara keçeden, kadın ve erkek kuklalar asılır; bunların hanenin hanımına ve beyine iyi şans getireceğine inanılırdı. Keçenin Türk toplumdaki yerini anlatan kaynaklardan biri de *Dede Korkut Hikâyeleri* olarak kabul edilir. Otağlardan oluşan eski Türk yerleşim birimlerine dıştan bakıldığında ak keçe, kara keçe, süslü keçe ile yapılmış topak evler, ailelerin zenginliklerinin simgesi ve sınıf ayrımının bir göstergesi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde saray, ürün standartlarını bizzat denetler ve ustalara belirlediği yüksek standartlara uygun keçeler sipariş ederdi.

Keçe ürünlerinin kullanım alanları arasında takke (Görsel 2.25), yaygı, seccade, kepenek, kundak, çizme, patik, sikke, fes, pano, kapı perdesi, sedir keçesi, yelek, yolluk, heybe, deve ağızlığı ve paspas bulunmaktadır. Keçe ürüne, keçeyi yapan ve yaptıran kişilerin adları yazılır. Keçelerin üzerine mavi, kırmızı yeşilden oluşan motif ve şekiller işlenmektedir. Demir yolu, göbek, yıldız; keçelerin üzerine işlenen motiflerden bazılarıdır. Tarih boyunca birçok yerde kullanılan keçenin kullanım alanı, sanayinin getirmiş olduğu yeni ürünler nedeniyle giderek daralmıştır. Bu nedenle keçecilik de yok olmaya yüz tutan el sanatlarından biri olmuştur.

Görsel 2.25: Keçeden yapılmış takke

2.2.4. Minyatür

Batı dillerinde bir nesnenin küçük boyutlardaki örneğini belirten minyatür, zamanla kitap resmi için kullanılan bir terim hâlini almıştır. Eski Türk kaynakları, kitap resmi için “nakış”, “tasvir”; minyatür ressamı için de “nakkaş”, “musavvar” gibi sözcüklere yer verir.

Görsel 2.26: Minyatür sanatı

Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nden, 19. yüzyıla uzanan döneme ait çok sayıda minyatür eser günümüze ulaşmıştır. Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nde yapılmış birçok minyatürlü eser, Türkmen minyatürlerinin etkisini göstermektedir (Görsel 2.26). Bu eserler; dönemin giyim, müzik aletleri ve eğlence hayatı gibi bazı özelliklerini de yansıtır. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi, Osmanlı minyatür sanatında pek çok yeniliğin denendiği bir dönemdir.

Bu yenilikler arasında, tarihî olayları saptama anlayışının “Gehnamecilik” adıyla resmî bir görev hâlini alması da vardır. Bu anlayış içinde tarihî olaylar, yazma olarak kayda geçirilirken bir yandan da resimleniyordu.

İmparatorluğun doğu ve batısındaki savaşlar, fetih ve seferler, tahta geçişler, yabancı elçilerin kabulü (Görsel 2.27), bayram kutlamaları gibi önemli olayların yanı sıra bazen sultanın yalnızca tek bir seferi de ele alınabiliyordu. Topkapı Sarayı’nı gösteren minyatürler, önemli özellikleri ve genel görüntüsüyle sarayın bu dönemdeki durumunu yansıtan birer belge değerindedir (Görsel 2.28 a-b).

Görsel 2.27: Minyatür sanatı

Görsel 2.28 a-b: Minyatür sanatı

Sonraki dönemlerde tarihî olayları gerçekçi bir tavırla saptama anlayışı, artık Türk minyatür sanatının değişmez bir özelliği olarak gelenek hâline gelmiştir. Öte yandan, minyatüre bakanların olayların bütününe anlayabilmesi için binalar, açık bir kesit hâlinde gösterilmiştir. Kitap ressamlığı olarak da adlandırılan minyatür sanatı, klasik Batılı resim sanatından farklı bir gelişim gösteren ışık, gölge oyunları ve derinlik boyutunu önemsemeyen bir resim tarzıdır. Kanuni Dönemi’nde başlayan tarihî konuların işlenmesi, devletin resmî tarihini belgeleme niteliği alması Klasik Dönem’de Türk minyatürüne ana karakterini kazandıracak, İslam ülkelerinde gelişen minyatür sanatı içinde ötekilerden ayrılan bir okul oluşturacaktır.

2.2.5. Hat ve Tezhip Sanatı

Arapçada çizgi ya da bir satır yazı anlamına gelen “hat” sözcüğü, bugün Arap harfleriyle yazılmış güzel el yazısının karşılığı olarak kullanılmaktadır (Görsel 2.29). **Hat**, güzel yazı sanatı olup yazarlarına da **hattat** denir. Hat sanatının; kûfî, sülüs, nesih, muhakkak, reyhanî, tevki’, icâze, talik, divanı, celi, rik’a, markili dâhil bin kadar çeşidi vardır.

Görsel 2.29: Hat sanatı

Halicilik, kumaşçılık, dericilik, ciltçilik, kitapçılık, tezhipçilik, porselencilik, kehribarcılık, mürekkepçilik, mobilya ve sandalcılıkta ayrı birer sanat dalı olarak her sahada eserler verilmiştir.

Yazıya verilen değer, bütün İslam kültürlerinde hat sanatının çok üstünde durulmasını sağlamıştır. Özellikle Osmanlı kültürü içinde hat sanatı çok ilerlemiş, işlevsel görevinin yanı sıra, estetik bir düzeye yükselmiş, âdeta Batı resim sanatındaki tabloların yerini tutar olmuştur. Gerçek bir tablo gibi çerçevelenerek duvara asılan güzel yazı örneklerinden ünlü hattatların yapıtlarına kadar Osmanlı tarihinde çok büyük paralar ödendiği bilinmektedir. Güzel yazı, yalnız levhalarda değil; bundan başka el yazması kitaplarda, silsilenamelerde (Osmanlı sultanlarının soy ağacı) (Görsel 2.30), fermanlarda, diplomalarda, cami iç ve dış duvarlarında, çeşitli yapıların yazıtlarında, mezar taşlarında, pencere kapağı ya da kapı kanadı gibi mimari öğelerin üstlerinde, halı bordürlerinde, kutu, vazo, tabak gibi gündelik eşyalarda da kullanılmıştır.

Görsel 2.30: Hat yazısı ile yazılmış Silsilename

Tarih boyunca ünlü hat ustaları, zaman zaman yazı kuralları oluşturmuşlar ve bunları saptamışlardır. Çeşitli yazı türleri; harflerin büyük ya da küçük olması, biçimi, aralıkları, bazı harflerin birbirlerine bitleştirilme durumu ve bazı yazı işaretlerinin kullanılması gibi özellikleriyle birbirinden ayrılır. Taş baskısıyla çoğaltılan Kuran'lar, çağında en uzak İslâm ülkelerine kadar yayılmıştır.

Görsel 2.31: Hat sanatı Osmanlı tuğrası, Topkapı Sarayı

Bu yapıtlar, günümüzde de yazı sanatının en değerli örneklerinden sayılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun arması ve padişahın imzası olarak kullanılan ve Oğuz Han'ın yazılı nişanından çıktığı bilinen tuğra, Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları'nca da kullanılmıştır (Görsel 2.31).

Tezhip sözcüğü Arapça “zeheb” (altın) sözcüğünden gelmektedir. El yazması eserleri, murakka denilen **hüsn-i hat**, yani güzel yazı levha ve albümleri ile padişah tuğralarına altın yaldız ve boya ile yapılan bezeme sanatına verilen addır. Tezhiple bezenmiş eserlere **müzehhep**, ezilmiş toz altınla birlikte sulu guaj boya ile tezyinat yapan sanatçılara da **müzehhip** denir. Sadece altınla yapılan tezhip çeşitlerine **halkari** denir.

Görsel 2.32: Tezhip sanatı

Tahrirli ve tahrirsiz olmak üzere iki türüdür. Sayfa kenarlarında o sayfadaki yazının, neye ait olduğunu göstermek için yazılan yazıların etrafını çevreleyen yuvarlak ve içi boş süslemelere **gül** denir (Görsel 2.32). Bu gül motiflerinin daha büyük ve süslü olanlarına **gemse** denir. Genellikle gemse, cilt kapaklarının ortasına yapılan bir bezeme çeşididir.

2.2.6. Cam İşlemeleri

Anadolu uygarlıklarından elde edilen cam işçiliğinin seçkin örnekleri, camın tarihî gelişimi konusuna günümüzde ışık tutmaktadır. Çeşitli model formlarda vitray, Selçuklular Dönemi’nde geliştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde İstanbul’un fethedilmesinden sonra camcılığın merkezi bu kent olmuştur. Çeşm-i bülbül ve Beykoz işi, bu dönemden günümüze ulaşabilen tekniklerdir.

Görsel 2.33: Cam işlemeleri

Gaz yağı lambaları, lale vazoları, gül suyu şişeleri, fincan kâseleri, şekerdanlıklar, vitray panoları, karatlar, kadehler vb. diğer mutfak gereçleri bu teknikler kullanılarak üretilmiştir (Görsel 2.33).

Anadolu’da camın göz boncuğu olarak ilk kez üretimi İzmir-Görece köyündeki ustalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Anadolu’nun her tarafında, temelinde nazar inancı olan cam boncukları görmek mümkündür. Nazardan (kötü bakıştan) korunması istenen canlı, cansız tüm varlıklarda nazar boncuğu bulundurulur. Nazarlık yoluyla canlı veya nesneye yönelen bakışların dikkatinin başka bir nesneye yöneleceğine inanılır, bu nedenle nazar boncuğundan yapılan nazarlıklar canlının veya nesnenin görünen bir yerine takılır (Görsel 2.34).

Görsel 2.34: Nazar boncuğu

Akdeniz ve Ege halklarında açık renk gözü olan insanların kem gözlü olduğuna dair bir inanış vardır. En yalın anlatımıyla **haset**, başkasında olanla ilgilidir; kendisinde olanın başkasında olmaması isteğidir. Bu bakışla, geleneksel ve modern toplumlarda öne çıkan iki basit haset biçimini ayırt edebiliriz. Geleneksel toplumlarda haset; kendinde olmayanın, başkasında olmasını çekememe biçimindedir. Negatif bir eşitlik talebi olarak eşitler arasında, yakınlar, akrabalar, kardeşler, arkadaşlar arasında belirir.

Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde, "*Tanrı'ya haset eden kişi yoktur.*" diye geçer. Eşitlenme veya eşitler arasında eşitliği koruma arzusu olarak haset, ister istemez bir adalet tartışmasının içinden doğar veya yaratılır. **Geleneksel toplumların hasedi**, düş kırıklığı ve utancın eşlik ettiği, bir çeşit adalet ölçütünün olanaksızlığı duygusudur dolayısıyla ki büyüklenir, böbürlenirseniz kendi gözünüz size de değebilir. Bir Azerbaycan sözü, durumu şöyle özetlemektedir: "Özüm özüme gözüm değdi." Hasedin bu biçiminde göz, kendini görür.

Modern toplumun hasedinde ise göz, kendine kördür. Kendine ayrıcalıklıdır; kendinde olanın, başkasında olmasını çekemez. Bu toplumlarda haset; hırs ve hincin eşlik ettiği, adalet arayışının unutulmuşluğuna denk düşer. Rekabet, her şeydir. Utanmadan, en iyisi benim denir, bir adalet kaygısı gütmeden sahiplenilenin başkasında olmamasına çalışılır.

Başta kötü bir şey geleceği ima edildiğinde veya kuvvetli bir olasılık olarak değerlendirildiğinde tükürür gibi yapmak Anadolu inanışları arasındadır. Üç tükürük, bir kem bakış savar. Bıçak, makas gibi kesici sivri nesnelere elden ele geçerken "tu" demek bunlardan biridir. Ama tükürükle nazar, bela kovmak sadece Anadolu'ya özgü değildir. Yunanlı balıkçılar, kem gözü savmak için ağlarına; Romalılar, siftah ettikleri paraya üç kez tükürürlermiş. Bir Rumeli inancındaysa kendi göğsüne üç kez tükürenin kem gözü defedebildiğine inanılmıştır. Türkmenlerde ise yılanın ağzına tükürülürse öleceğine ve bir daha kişinin göze gelmeyeceğine inanılmaktadır.

2.2.7. Ahşap Sanatı

Ağaç-ahşap işçiliği, geçmişten günümüze dek süre gelen maddi kültür ürünleri arasında yer alır ve bu işçiliğinin geleneksel sanatlar arasında önemi büyüktür. Türkler, İslamiyet'ten önce Orta Asya'da ağacı kutsal saymış; bunu sanat yapıtlarında kullanmışlardır. Kurganlarda özellikle Pazırık'ta yapılan araştırmalar sonucu; ağaç işi buluntularının yanı sıra at eyeri ve koşum takımlarında kullanılan ağaç parçaları bulunmuştur. Zamanın tahribine karşı fazla dayanıklı bir madde olmayan ahşap sanat eserlerinden günümüze pek örnek kalmamıştır. Anadolu'da Selçuklu Dönemi'nde gelişmiş, kendine özgü bir şekil almıştır. Selçuklu ve Beylikler Dönemi ağaç eserleri; daha çok mihrap, cami kapısı, dolap kapakları gibi mimari yapılar olup gerçekten çok üstün işçilik göstermektedir (Görsel 2.35).

Görsel 2.35: Ahşap oymacılığı

Osmanlı Dönemi ahşap işçiliğinde sadelik hâkim olmuş ve çeşitli teknikler; sehpa, kavukluk, yazı takımı, çekmece, sandık, kaşık, taht, rahle, Kuran muhafazası gibi kullanım eşyası, pencere, dolap kapağı, kiriş, konsol, sütun başlığı (Görsel 2.36), tavan, mihrap, minber (vaaz kürsüsü), sanduka gibi mimari öğelerde daha çok uygulanmıştır. Ağaç işçiliğinde en çok ceviz, elma, armut, sedir, abanoz, gül ağacı kullanılmakta; kakma, boyama, kündekâri, kabartma-oyma, kafes gibi teknikler uygulanmaktadır.

Baston-Asa: Yukarıda adı geçen teknikler; Zonguldak, Bitlis-Ahlat, Gaziantep, Bursa, İstanbul-Beykoz, Ordu illerinde hâlen devam eden baston yapıcılığı ile günümüze ulaşmıştır. Ülkemizde baston, asa yüzyıllar boyunca kullanılmış; 19. yüzyılda ise yaygınlaşmıştır.

İşçiliğinin yanı sıra ham maddesine göre değer kazanan bastonların sap kısımları gümüş, altın, kemik, sedef gibi malzemelerden; gövde kısımları gül, kamış vb. ağaçlardan yapılmaktadır (Görsel 2.37).

Müzik Aletleri Yapımı: Müzik aletleri yapımı, eskiden beri devam eden bir sanattır. Türk halk çalgısı deyince; halkın kendi mevcut imkânları içinde ve basit araçlarla elde yaptıkları, akustik kanunlara uymayan, standart ölçü ve kalıpları olmayan, etnografik özelliği olan çalgılar akla gelmektedir.

Bu aletler; ağaç, bitki, hayvan derisi ve bağırsakları, kıl, kemik, boynuzlardan yararlanılarak yapılmaktadır. Telli çalgılar, nefesli çalgılar, vurmali çalgılar gibi gruplandırılır. Saz ya da kopuz en karakteristik Türk müziği çalgılarından biridir (Görsel 2.38). Kökleri Orta Asya'ya dayanan bir çalgıdır. Âşıklık geleneğinin önemli bir parçası olan bağlama, mızrap ya da parmaklar ile çalınabilir. 7 teli bulunan bağlama; telli, tezeneli çalgılar sınıfına girer.

Görsel 2.36: Ahşap sütun başlığı, Eşrefoğlu Cami, Beşşehir-Konya

Görsel 2.37: Baston-asa

Görsel 2.38: Saz

Üflemeli halk çalgılarının başında gelen zurna, kalın zerdali ağacından yapılır ve davulun yanında çalınan üflemeli bir çalgı aletidir. Zurnanın tarihi, Orta Asya'ya dayanmaktadır. Çok eski zamanlardan beri bir çalgı aleti olarak bilinip yapılmaktadır. Zurna; baş, ağız ve orta olmak üzere üç kısımdan oluşur. Zurna, yüksek sesiyle bilinen nefesli bir çalgıdır. Zerdali, erik, ceviz, söğüt ya da dut ağacından yapılır ve yüksek sesi sebebiyle genellikle davulla beraber çalınır. Üç bin yıllık bir geçmişi olduğu düşünülen zurna, ülkenin hemen her bölgesinin müziğinde kullanılır (Görsel 2.39).

Görsel 2.39: Zurna

En basit vurmali çalgılardan biri olan davul, deri gerilmiş iki kasnakten oluşur. Tokmak ile çalınan çalgı, Türk Müziğinde önemli bir yere sahiptir. Davul veya köbürge, küvgür, tuğ, tavul, tabıl gibi yöresel adları vardır. Davul, Türklerin kullandığı en eski müzik aletidir. VIII. yüzyılda köbürge, daha sonraları tuğ ve XIX. yüzyılda küvrüğ adını almıştır. Davul, silindir biçimde olup tahta veya madeni iki kasnağın yanına gerilmiş derilerin bağlanmasından meydana gelir. Omuza asılacak kaytanı ile vurulmasında kullanılan tokmak ve ince değnekten ibarettir. Mehterde ve halk arasında çalınan davullar, bu şekilde tokmak ve değnekle çalınır (Görsel 2.40).

Görsel 2.40: Davul

Semercilik: Yük taşımak amacıyla eşek, katır, beygir gibi binek hayvanlarının sırtına yerleştirilen ağaç iskeleti yastığa semer denilmektedir. Ağaç, metal, saz, deri, dokuma gibi malzemelerden hazırlanmaktadır. Semeri bağlamak için kolan, kayış veya kaytan gibi sağlam şeritler kullanılmaktadır (Görsel 2.41).

Görsel 2.41: Semer yapımı

Kaşıklık: Anadolu'nun bazı yörelerinde günümüzde de sürdürülen el sanatlarındandır. Özellikle Konya'da Selçuklular Dönemi'nden bu yana sürdürülen tahta kaşık yapımı, birçok ilimizde devam etmektedir. Tahta kaşık yapımında genellikle şimşir, meşe veya armut gibi ağaçlar kullanılmaktadır. Küçük keser ve törpü yardımıyla şekillendirilen kaşıklar, genellikle Akseki, Gediz, Taraklı ilçelerinde yapılmaktadır. Günümüzde yemek kaşıkları yanında süs ve oyun kaşıkları da yapılmaktadır. Zımpara ile temizlenen kaşıklar üzerine çeşitli resimler, bezemeler, yazılar basılıp boyanmakta, cilalama yapılarak da satışa sunulmaktadır (Görsel 2.42).

Görsel 2.42: Tahta kaşık, Konya

2.2.8. Metal İşlemeleri

Ham maddesi metal olan geleneksel sanatları; kullanılan madene, kullanım alanına, tekniklerine vb. sınıflandırmak mümkündür. Roma ve Bizans dönemlerinde Anadolu'nun gelişmiş maden sanatı atölyelerinin bulunduğu bilinmektedir. Büyük Selçuklular ile birlikte İslâm metal sanatında önemli gelişme görülmektedir (Görsel 2.43).

Selçuklular, sanatın birçok dalında olduğu gibi metal sanatının gelişiminde de önemli rol oynamışlardır. Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da, Balkanlar'da maden sanatının doruk noktasına ulaştığı bilinmektedir. Gaziantep, Kahramanmaraş, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Tokat, Malatya, Elâziğ, Erzurum, Trabzon, Giresun, Ordu, Sivas, Kayseri, Çankırı, Çorum, Amasya, Kastamonu, Konya, Burdur, Denizli, Afyonkarahisar, Kütahya, Balıkesir, Bursa, İstanbul ve Edirne Osmanlı Dönemi'nde maden atölyeleri bulunan, günümüzde de bakırcılık merkezleri olan illerdir.

Görsel 2.43: Metal sanatı

Maden işçiliğinde dövme, telkâri, kazıma (kalemkâr), çekiç işi, kakma, küftgani, savatlama, ajur kesme gibi teknikler kullanılmaktadır. **Telkâri** işlemlerde ustalar potada erittikleri gümüş madenini kalıplara dökerek, elde edilen metali haddeden defalarca geçirirler. İstenilen kalınlıkta tel hâline getirirler. Bu tellerden büyük bir sabırla sanat eseri ürünler yaparlar.

Ayrıca gümüş, ince levha hâline getirilerek kemer, şekerlik, mücevher kutusu, silah kabzası, kalem, tepsi, fotoğraf çerçevesi, anahtarlık, künye, kaşık, kibritlik, gelin terliği (Görsel 2.44), takunya, vazo, tesbih, gondol, masa üstü isimlik, isimli yüzük vb. yapmaktadırlar. Günümüzde telkâri sanatı Ankara-Beypazarı, Mardin-Midyat ve Trabzon gibi yerlerde yaşatılmaktadır.

Görsel 2.44: Telkâri gelin terliği

Demircilik: Demir; kapı tokmakları (Görsel 2.45), mutfak araçları, tarım araçları, hayvan koşumları, mimaride kullanılan araçlar, müzik aletleri vb. yapımında kullanılmaktadır. Anadolu'da Tunç Çağı'nda bakıra kalay katılarak tuncun elde edilmesinden sonraki dönemlerde bakır, altın, gümüş gibi madenler de dövme, dökme tekniğiyle işlenmiştir.

Görsel 2.45: Demir işlemeciliği

Bakırcılık: Anadolu'da bakırcılığın gelişiminin çok eski tarihlere dayanması, bakır cevher yataklarının eskiden beri işletildiğini doğrulamaktadır. Anadolu sanatında önemli bir yeri olan bakır, süslemeye de çok elverişli bir maddedir (Görsel 2.46). Bakır kap yapım teknikleri; dövme, dökme, sıvama (tornada çekme), preste basma olarak dört çeşittir.

Görsel 2.46: Bakır cezveler

Bıçakçılık: Anadolu'da tarih öncesi dönemlerden beri bıçağın kullanıldığı bilinmektedir. Bıçaklar biçimlerine göre pala, hançer, gaddare, saldırma vb. isimler almaktadır. Sapları abanoz, fildişi, gümüş, altın kaplama vb. olan bu bıçakların elmas, mercan, yakut, zümrüt vb. taşlarla süslü olanlarını ve saray için yapılanlarını da görmek mümkündür. Günümüzde ise yaygın olarak, paslanmaz çelikten yapılan sabit saplı sofraya bıçakları ile açılır kapanır cep çakıları görülmektedir. Anadolu'nun bazı yörelerinde sap kısımları çeşitli işlemlerle süslü, el işi bıçak yapımı sürmektedir (Görsel 2.47).

Görsel 2.47: Bıçakçılık

2.2.9. Ebru Sanatı

Kâğıt süsleme sanatlarının en önemlilerinden biri de ebrudur. Ebru sanatı, bütün Osmanlı sanatlarında olduğu gibi usta-çırak usulü ile öğrenilen ve sanatçının iradesi dışında birçok değişkenden etkilenen bir sanattır (Görsel 2.48).

Ebru, renklerin suyla dansının yarattığı bir ahenktir. Bazı kaynaklar ebrunun, yüz suyu anlamına gelmiş “ab-ı ru” sözcüğünden; bazı kaynaklar ise Orta Asya dillerinden Çağataycada hareli görünüm, damarlı kumaş ya da kâğıt anlamına gelen “ebre” den gelmiş olduğunu yazmaktadır. Her ne şekilde isimlendirilirse isimlendirilsin insanlara da isim olan ebru, gizemli bir ahenk taşımaktadır. Zorlu ve emek isteyen bir sanat olan ebru; geri dönüşü olmayan, tekrarı olmayan, çok değişkenli bir sanattır. Ebru sanatı ile ilgili yazılmış ilk eser, *Tertib-i Risale-i Ebrî* adını taşır ve 1608 tarihlidir. Basitçe ebru yapımından ve ebru sanatçılığından bahseder.

Görsel 2.48: Ebru sanatı

Osmanlıda ise Şebek Mehmet Efendi'den sonraki en önemli ebru sanatçısı, hatip ebrusuna da adını veren İstanbullu Hatip Mehmet Efendi'dir. Aynı zamanda hattat olan sanatçı, Ayasofya Camii'nde hatiplik yapmış ve 1773 yılında vefat etmiştir.

2.2.10. Çini ve Keramik (Seramik)

Günlük işlerde kullanılan çeşitli toprak kaplara genel bir adla **keramik** ya da **seramik** denilir. Bu kaplar, öteki kullanım eşyaları gibi biçim ve süslemeleriyle birer sanat değeri taşıyabilir dolayısıyla sanat tarihi araştırmalarına konu olur ve müzelerde seçkin bir yer alır.

Anadolu Türk keramik sanatı, Büyük Selçuklu keramik sanatından doğmuştur (Görsel 2.49). Bu keramikler, yetkin formları kadar üstün bir teknik ve zevkle yapılmış süslemeleriyle de dikkati çekmektedir. Anadolu Selçuklu Dönemi'nden ele geçen az sayıda buluntu, Selçuklu ve Artuklu keramiğinin yüksek bir sanat değeri taşıdığını ispatlamaktadır. Anadolu Selçuklularına ait buluntuların azlığına karşılık, Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemi'ne ait çok sayıda örnek, seramik sanatında 14. ve 15. yüzyıllarda büyük bir gelişme ve teknik çeşitlenme olduğunu ortaya koymuştur. İznik'te yapılan kazılar ve bulunan fırınlar, bu dönemde asıl seramik merkezinin İznik olduğunu göstermiştir.

Görsel 2.49: Selçuklu seramikleri, Karatay Müzesi-Konya

Buluntulardan Selçuklu sgraffito (seramik ürünlerinin dekorlanmasında ürünün üzerini kaplayan astar veya boyanın kazınarak uygulandığı bir dekor tekniği) ve slip tekniklerinin de bir ölçüde devam ettiği anlaşılmıştır. En çok kullanılan renkler ise mor, firuze, yeşil ve kobalt mavisidir (Görsel 2.50). En yaygın süsleme türleri; geometrik desenler, radial bölümlenmeler, stilize bitki, kuş ve balık figürleri hatta insan yüzleridir. Daha çok, halk sanatının zevkini yansıtan bu keramikler, oldukça kaba tekniklerine karşın değişik ve zengin bir desen yaratma gücünü sergiler.

Görsel 2.50: Selçuklu seramiği

Osmanlı keramik sanatı örnekleri ise Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi'ne kıyasla, desen zenginlikleri ve teknik kaliteleri ile çok daha ileri bir aşamayı vurgulamaktadır. Bu dönemde artık, imparatorluk sanatına yarışır mükemmellikte bir keramik sanatı yaratılmıştır (Görsel 2.51).

Bunlar; beyaz, sert ve pürüzsüz hamurları, kaliteli sırlarının altındaki çok çeşitli desenleriyle göz doyurucu keramiklerdir. Ayrıca Türk sanatına özgü zarif Rumili kıvrık dallar, kuş, geyik, balık gibi motifler, hayvan mücadelesi sahneleri, stilize iri çiçek ve rozetler, kûfi ve nesih yazılar o zamana kadar görülmeyen zenginlikte bir desen çeşitlemesi sunar.

İznik kazılarında çıkan böyle dekorlu çok sayıda örnek, bunların da yapım merkezinin İznik olduğunu göstermiştir ancak tabanında "Kütahya 1529" yazısı bulunan bir sürahi (Görsel 2.52), Halic işi keramiklerin o tarihlerde yalnız İznik'te değil; Kütahya'da da yapıldığını ortaya koyar.

Görsel 2.51: Topkapı Sarayı seramikleri

16. yüzyıl ortalarından başlayarak renklerde bir çoğalma görülür. Yine İznik kazılarında bol sayıda ele geçen bu tür çok renkli keramik parçaları, Şam işi sanılan grubun da aslında İznik atölyelerinde yapıldığını ortaya koymuştur. Bu görüşü doğrulayan bir başka kanıt da bugün Londra British Museum'da (Londra Biritiş Müzyum) bulunan aynı gruptan bir cami kandilidir.

Görsel 2.52: Kütahya seramiği

Kandilin kitabesinden, bunun İznik'te 1549'da Nakkaş Muslu tarafından dekore edildiği anlaşılmıştır (Görsel 2.53). 16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı sanatının değişik dallarında görülen bitkisel motiflere ağırlık verildiği için, natüralist diye tanımlanan üslubu bu dönemin çini ve seramiklerinde bütün çeşitliliğiyle görmek mümkündür. Haklı olarak "Türk Çiçeği" (Görsel 2.54) adını alan lalenin yanı sıra gül, karanfil, narçiçeği, sümbül, nergis, menekşe motifleri, bahar dalları, üzüm salkımları ve servi ağaçları değişik biçimlerdeki kapları bir çiçek bahçesi gibi süslemiştir.

Görsel 2.53: Cami kandili, British Museum

Görsel 2.54: Türk çiçeği (Lale)

18. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başına kadar etkinlik gösteren üçüncü bir keramik merkezi de Çanakkale'dir. Çanakkale keramiklerinde kaba, kırmızı ya da kirli bej renkli bir hamur kullanılmıştır. Bu tabaklarda yelkenli, cami, köşk motiflerinin yanı sıra hayvan ve insan figürleri de yer almaktadır (Görsel 2.55). Çanakkale keramikleri, teknik yönden üstün olmamakla birlikte, karakteristik form ve desenleriyle bölgesel bir sanat zevkini yansıtmak bakımından değer taşır.

Görsel 2.55: Çanakkale keramiği

SIRA SİZDE

Güzel sanatların türleri hakkında araştırma yaparak araştırma sonuçlarınızı sınıftaki arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÖĞRENME BİRİMİ 2 TÜRK HALK SANATI

UYGULAMA ADI ANADOLU'DAKİ GELENEKSEL EL SANATLARI
İLE İLGİLİ POSTER HAZIRLAMA

UYGULAMA
YAPRAĞI 3
2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Anadolu'daki geleneksel el sanatlarından bir tanesini seçerek bir poster hazırlayınız. Seçtiğiniz el sanatı için yandaki işlem basamaklarına uygun şekilde hazırladığınız posteri 1 hafta süre sonunda sınıf veya okul panosunda sergileyiniz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun olarak gruplara ayrılıңыз. 2. Poster hazırlayabilmek için fon kartonu, makas, yapıştırıcı ve toplu iğne temin ediniz. 3. Seçtiğiniz el sanatını en iyi şekilde ifade eden büyük görseller ve kısa bilgiler içeren metin açıklamaları bulunuz (Dergi, broşür ve internetten yararlanınız.). 4. Konu başlığı, görseller ve açıklamaları fon kartonu üzerinde nereye yerleştireceğiniz konusunda planlama yapınız. 5. Bulduğunuz görselleri makas yardımı ile kesiniz ve daha önceden hazırladığınız fon kartonunun üzerine yapıştırınız. 6. İlgili görsellerin yan tarafına, planladığınız şekilde kısa açıklama metinlerini yerleştiriniz. 7. Metinlerin sade ve kolay anlaşılır olmasına dikkat ediniz. 8. Fon kartonu üzerine görsel ve metinleri yerleştirirken simetrik veya asimetrik düzene dikkat ediniz. 9. Renklerin ve tonların doğru kullanılmasına dikkat ediniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

ANADOLU'DAKİ GELENEKSEL EL SANATLARI İLE İLGİLİ POSTER HAZIRLAMA UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) POSTERİN HAZIRLANMASI		
Poster hazırlığı için gerekli malzemeler temin etti.		
Anadolu'daki geleneksel el sanatlarını en iyi şekilde ifade eden görsel ve metinleri buldu.		
Afiş hazırlanmadan önce fon kartonu üzerinde planlama yaptı.		
Görseller ve metinleri, fon kartonuna doğru boyut ve görünümde yerleştirdi.		
Metinlerin sade ve kolay anlaşılır olmasına dikkat etti.		
Renkler ve tonları doğru kullandı.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Poster hazırlığını verilen sürede tamamladı.		
Hazırlanan posteri, sınıf veya okul panosunda sergiledi.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

- Yaşadığınız bölgedeki mimari eserler hakkında bilgi toplayarak sınıf ortamında paylaşınız.
- Mimari eserin ne olduğu ile ilgili fikirlerinizi sınıf ortamında tartışınız.

2.3. ANADOLU TÜRK MİMARİSİ

Anadolu Türk mimarisi, Türk kavimlerinin Anadolu'ya göç etmeye başladığı dönem ile Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu dönem arasındaki mimariyi inceler. Türklerin çok değişik coğrafi koşullar, değişik kültür çevreleri içinde, uzun zaman aralığında oluşturduğu mimari eserler söz konusu edildiğinde, Anadolu Türk mimarisinde özel bir yer tutmaktadır.

2.3.1. Anadolu Selçuklu Mimarisi

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra tümüyle Türklere açılan Anadolu'da, 13. yüzyılın sonuna kadar süren bir dönemin sanatına verilen genel isim, **Selçuklu Çağı sanatıdır**. Önce İznik, sonra Konya'yı başkent yapan Anadolu Selçuklularının ikinci derecede merkezleri, Kayseri ve Sivas ile buraların çevreleri olmuştur.

Anadolu Türk mimarlığının genel karakterini; kesme taş malzeme, taş işçiliğine dayanan süsleme ve yalın bir mekân etkisi meydana getirir. Tuğla, sırlı tuğla, mozaik çini ve bazen de alçı genellikle süsleme malzemesi olarak kullanılmış; çok az örnekte, Büyük Selçuklu mimarlığının genel karakteri olan tuğla malzeme, süsleme amacı dışında, yapı malzemesi olarak da ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu Çağı mimarlığının diğer bir özelliğini de cepheler ve ışıklandırma oluşturmaktadır. Dışa açık geniş pencere düzeni, özellikle erken dönemde görülmemektedir. Bunun yerine, üst hizalarda yer alan tepe pencereleri ile yapıların ortalarında, örtüde meydana getirilen açıklıklar ışıklandırmayı sağlamaktadır. Bu orta açıklıkların, her tip yapıda, iç avlunun geleneğini yaşattığı düşünülebilir. Cephelerde taç kapılar genel bir özelliktir. Çoğunlukla mukarnaslı niş (Görsel 2.56) biçimindeki kemerli kapılar, birkaç sıra ve çeşitli taş işçiliği gösteren bordürlerle çerçeve içine alınmıştır. Cephelerde, taç kapıların iki yanında veya cepheyi sınırlayacak biçimde iki yanda, minareler, bazı merkezlerde, özellikle 13. yüzyıl ortasından itibaren yaygınlaşmıştır. Plan ve form tasarımı bakımından yapı tiplerinin kendi içlerinde belli bir gelişimini izlemek mümkündür. Bu bakımdan yapı tiplerini ele alarak genel karakterini belirlemek mümkündür.

Selçuklu Çağı Anadolu Türk mimarlığında, günümüze ulaşabilen anıt niteliğindeki mimarlık ürünlerinin büyük kısmı dinî mimarlık örnekleridir. Camiler, bunların en ilgi çekicileridir. Dinî eğitim yanında, din dışı eğitim de yapılan ve çağının yükseköğretim kurumları olan medreseler, ikinci bir grubu meydana getirir. Kervansaraylar ise en gelişmiş biçimiyle Anadolu'da Selçuklu Çağı'nda ortaya çıkmıştır ve Orta Çağ'ın önemli mimarlık örnekleridir, bu yüzden de kervansarayların sağlam örnekleri, Anadolu'da günümüze kadar ulaşabilmiştir. Selçuklu Dönemi Anadolu saray ve köşkleri, son yıllardaki kazılarla aydınlatılmış ve geniş alanlara yayılmış yapı toplulukları olarak dikkati çekmektedir. Özellikle çini süslemeleri, şaşırtıcı detay zenginliği göstermesi bakımından ilgi çeker. Bu çinilerdeki figürlerle birlikte, her tip yapıda rastlanan taş kabartma figür detayları, Selçuklu Çağı Anadolu Türk mimarlığının diğer bir ilgi çekici yönünü meydana getirir.

Görsel 2.56: İnce Minareli Medrese, Konya

Camilerde, Güneydoğu Anadolu başta olmak üzere erken dönem Anadolu Türk mimarlığında, Şam Emevîye Camisi'nin modelini tekrarlayan Diyarbakır Ulu Cami, günümüze ulaşabilen en erken örnek olmaktadır (Görsel 2.57). Geniş bir avlunun güneyinde, enine gelişen çok direkli ana mekân, tasarımın aslını meydana getirir.

Görsel 2.57: Ulu Cami, Diyarbakır

Büyük Selçuklu camilerini andıran Malatya Ulu Cami, tek örnek olarak kalmaktadır. Malatyalı Mimarı olarak bilinen bu yapı, Anadolu Selçuklu Çağı mimarlarının İran'daki Büyük Selçuklu mimarlığına yabancı olmadıklarını ama Anadolu'da yeni bir tasarımı gerçekleştirmek için çalıştıklarını kanıtlayan güzel bir örnektir (Görsel 2.58). Bu çabalar, Beylikler ve Osmanlı Dönemi mimarlığının temellerini atmıştır.

Görsel 2.58: Ulu Cami, Malatya

Cami ile medresenin birleştirilerek ele alındığı bir mimari tasarıma, Kayseri'de Danişmentli Dönemi'nden Kölük Cami, sonra da Selçuklu Dönemi'nden Hacı Kılıç Cami Medresesi'nde rastlanmaktadır. Anadolu Selçuklu camilerinin önemlilerini; Konya Alaeddin Cami, Niğde Alaeddin Cami, Malatya Ulu Cami, Kayseri Huand Hatun Cami, Bünyan, Sinop, Develi Ulu Camileri gibi örneklerle çoğaltmak mümkündür. Bu dönemin önemli bir tipini de ağaç direkli camiler oluşturur. Ağaç direkler üzerinde, düz damlı bu yapılarda diğer camilerin tasarımını detaylarda yakalamak mümkündür. Özellikle ortada açıklık-ışıklık bölümleriyle, ağaç işçiliği örnekleriyle dikkati çekici yapılarıdır. Afyon, Sivrihisar, Ankara Arslanhane, Beyşehir Eşrefoğlu Camileri bunların önemli örnekleridir. Beyşehir örneğinde, tuğladan mihrap önü kubbesi her iki tipin kaynaştırıldığı bir örneği meydana getirmektedir. Bu gelişme, küçük denemeler biçiminde, Beylikler ve Osmanlı Dönemi medreselerindeki Anadolu Türk mimarlığında, başlıca iki tip medresenin paralel bir gelişme içinde 13. yüzyılın sonuna kadar yapıldığı görülmektedir. Çoğunlukla taç kapılarının süslemeleri, eyvanlarının kaplamaları ile dikkati çeken bu yapılarda genellikle köşe odaları kubbeli olmakta, bazen de kapalı bir mescit ve türbe yer almaktadır. Bu tip yapılara genelde **avlulu medreseler** adı verilmektedir. Aynı biçimde tasarlanmış fakat ortadaki avlusunun üzeri kubbe ile örtülü olan medreselere de genelde **kubbeli medreseler** adı verilmektedir. Bunların bir bölümünün gözlemevi olduğu anlaşılmaktadır.

Sivas avlulu medreseler grubunun ilk örnekleri Artuklu yapısı olarak Mardin ve Diyarbakır'da yer almaktadır. Oldukça gelişmiş iki katlı bu örneklerden sonra, Kayseri'de Çifte Medrese ile Sivas Keykâvus Medreseleri 13. yüzyılın başında iki değişik uygulama olarak dikkati çekmektedir. Her ikisi de tıp medresesi ve hastanesi olarak bitişik iki yapıdan meydana gelen bu örnekler; türbeleri, figürlü kabartmaları ve boyutlarıyla dikkati çeker. Konya Sırçalı Medrese, Akşehir Taş Medrese, Kayseri Huand ve diğerleri gibi örneklerden sonra Sivas'ta 1271'de yapılan üç medrese, bu tipin en güzel örnekleridir. Sivas Gök Medrese (Görsel 2.59), Sivas Çifte Minareli Medrese, Sivas Buruciye Medresesi, Erzurum Çifte Minareli Medrese dönemin tüm özelliklerini yansıtan örnekleridir.

Görsel 2.59: Gök Medrese, Sivas

Kubbeli medreselerin ilk örnekleri ise 12. yüzyılın ortalarında Danişmentliler'in Niksar Yağlıbasan Medresesi'yle başlar ve Konya'da iki muhteşem uygulama ile karşımıza çıkar. 1251 yılında Karatay Medresesi (Görsel 2.60); dengeli ve simetrik planlı, mermer taç kapısı, ortadaki geniş kubbesiyle kendini belli eder. Kubbenin içi ve ana eyvanı, zengin çini mozaik süsleme ile kaplıdır.

Görsel 2.60: Karatay Medrese, Konya

Kervansaraylar da Anadolu'da Selçuklu Çağı mimarlığının bütün özelliklerini mekân denemeleri ve taç kapılardaki taş süslemeleriyle sergileyen en önemli yapılardır. Her türlü yol bakım ve hizmetinin vakıf olarak yapıldığı ve belirli menzil aralıklarında kurulu bulunan bu konaklama yapıları, kervan ve kervan yolcularının her türlü gereksinimini karşılayacak teşkilata sahiptir. Kesme taştan kaleyi andıran bu konaklama yapıları; geniş teşkilatları, özenli taş işçiliği, taş süslemeleri, özellikle kapalı bölümlerinin çok etkileyici mekânlarıyla gerçekten sarayları aratmayacak düzendedir. Anadolu'da bu yapıların genel adı gibi "han" olmakla birlikte "kervansaray" adı sonradan yakıştırılmıştır. Bunlardan dokuzu Selçuklu sultanları tarafından yaptırılmış Sultanhanları'dır. Diğerlerinin sayısı yüzü geçer. Alaeddin Keykubat'ın Alara Hanı ise eş odaklı tipte bir yapıdır. Bu tipin en güzel örneklerinden biri Konya-Aksaray yolundaki Mimar Muhammed Havlan'ın Alaeddin Keykubat için yaptığı Sultanhanı'dır (Görsel 2.61).

Görsel 2.61: Sultanhan, Aksaray

Anadolu'da kervan yolları üzerinde rastlanan hanların bazılarının açık avlu bölümleri zamanla yıkılmış, sadece kapalı bölümleri ayakta kalmıştır. Bazılarının yazıtlarından anlaşıldığı kadarı ile kapalı bölüm ile açık avlulu bölüm farklı tarihlerde ele alınmıştır. Yukarıda adı geçenlerden başka Ağzıkara Han, Karatay Han, Tuzhisarı Sultan Hanı, Kırkgöz Han, Avanos Sarı Han, Zazadin Hanı, Ak Han akla gelen önemli örnekler arasındadır. Çay Hanı, Selçuklu yazıtı bulunan son han olarak saptanmıştır. 1278-79 tarihli bu yapı Mimar Oğul Bey bin Mehmet'in adını da vermektedir. Hanlardaki yazıtlar, pek çok mimar ve usta adı ile birlikte, tarihî kaynak teşkil edecek isim ve tarihler taşımaktadır.

Kervan yolları üzerinde, sayısız Selçuklu Dönemi köprüsü ile birlikte bu hanlar, güvenli bir ulaşım şebekesi meydana getiriyordu. Anadolu Selçuklu Çağı saray ve köşkerinin erken örneklerine, kazıların ışığında bakılacak olursa 1192'den önce, Konya'da Kılıçarslan tarafından başlatılıp Alaeddin Keykubat döneminde tamamlanan saraydan günümüze mimari olarak fazla bir şey kalmamıştır ancak buradaki ilginç alçı figürlü kabartmalar ile çini kaplamalardan örnekler müzelerdedir. Beyşehir Gölü kıyısındaki Kubadabad (1236) ve Kayseri'deki Keykubadiye (1224-26) Sarayları su kenarında bulunmaktadır. Her ikisinde de çini kaplamalar, kazılarda ortaya çıkarılmış ilgi çekici örnekler sergilemektedir. Özellikle Kubadabad Sarayı'nın insan ve hayvan figürlü çinileri bunlar arasındadır (Görsel 2.62).

Görsel 2.62: Kubadabad Sarayı çini levhaları

1071'den itibaren, 14. yüzyılın başlarına kadar geçen bir süre içinde, önce ilk Türk Beylikleri, 13. yüzyılın başından itibaren de Anadolu Selçuklu Devleti'nin Anadolu birliğini sağlamasından sonra, Anadolu Selçuklularının mimarlık ürünleri, Anadolu'nun Türkleşme Dönemi'nde, birer damga gibi kentlerin görünümünü değiştirmiş, kuvvetli bir yaratma heyecanı ile meydana getirilmiş eserlerdir. Keme taş mimarinin, taş işçiliği ile bezendiği, kuvvetli mekân etkisine dayalı bu araştırma yapıları, 14. yüzyılın Anadolu Türk mimarlığının ve dolayısıyla Osmanlı evrensel mimarlığının temelini oluşturmuştur. Selçuklu Çağı olarak ele alınan bu dönemin mimarlık ürünleri, Anadolu öncesi Türk mimarlığının çeşitli denemelerinin, taş malzeme ile yeni bir araştırma heyecanı ile yoğrulup denendiği eserlerdir. Geleneksel plan ve biçim tasarımları, yeni imkânlarla ilgi çekici denemelere sahne olmuş; devamlılık içinde, yeni arayışlar, çağın mimarlık üslubunun genel karakterini meydana getirmiştir.

2.3.2. Beylikler Dönemi Mimarisi

Anadolu'da Beylikler Dönemi mimarisi, Türk mimari tarihinde özel bir önem taşır. Beylikler Dönemi mimarisi, Selçuklu ile Osmanlı mimarileri arasında bir köprü oluşturmaktadır.

Bu dönemde bir yandan Selçuklu özellikleri sürmüştü, öte yandan Osmanlı mimarisinden de etkiler alınmıştır. Beylikler Dönemi sanatı ayrıca, kısa bir zaman içinde imparatorluk sanatına yükselmiş olan Osmanlı mimarisinin oluşumuna da katkıda bulunmuştur.

Sınırlara yerleştirilmiş olan Türkmen Beylikleri, Selçuklulardan sonra bağımsızlıklarını kazanarak Anadolu Türk mimarisine canlılık getiren yapılar vermişlerdir. Böylece 14. yüzyılda sanat tarihinde **Beylikler Dönemi** olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır. Anadolu'da ilk kurulan beyliklerden biri olan **Eşrefoğlu Beyliği**, Beyşehir ve yöresinde egemen olmuştur. Beyşehir'de Eşrefoğlu Süleyman Bey tarafından yaptırılmış olan cami (1297-99), Selçuklu Dönemi'ndeki ağaç direkli camilerin özelliğini sürdüren önemli bir yapıdır. Mihrap önü kubbesi ve gösterişli mihrabı ise sırlı tuğla ve mozaik çini süslemeleri ile Selçuklu Dönemi çini süsleme geleneğini başarılı bir biçimde sürdürmektedir. Ceviz ağacından, künde-kârî tekniğinde yapılmış olan minber ise İsa adlı bir ustanın ürünüdür (Görsel 2.63).

Görsel 2.63: Eşrefoğlu Camii, Beyşehir-Konya

Bir başka beylik de Birgi, Tire ve Selçuk yöresinde egemenlik kurmuş olan **Aydinoğulları**'dır. Bu beyliğin önemli yapılarından biri Birgi Ulu Camii'dir. Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından 1312'de yaptırılan cami, mihraba dik uzanan beş nefli ve mihrap önündeki kubbesi ile Selçuklu Dönemi plan özelliğini sürdürmektedir. Orta nefli daha geniş olan yapı, ahşap meyilli bir çatı ile örtülüdür. Güneybatıdaki minare ise firuze sırlı tuğlalarla süslüdür. Ayrıca yapının çeşitli yerlerinde geometrik örnekli zengin mozaik çini süslemeler bulunmaktadır. Aydınoğulları'nın en önemli yapıları ise Selçuk'taki (Antik Efes-Ayasulug) İsa Bey Camii'dir. Aydınoğlu İsa Bey tarafından 1374 yılında, Şam'dan gelmiş olan Ali adlı bir mimara yaptırılmıştır (Ali ibn-El Dımışki). İkinci kubbenin üçgen pandantiflerinde ise firuze koyu mavi ve sırsız kırmızı tuğladan kesilmiş altıgenler ve üçgenlerle yapılmış mozaik çini süsleme bulunmaktadır.

İsa Bey Cami; mermer kaplı batı cephesi, mukarnaslı pencere dizileri, iki renkli taş geçmelerle süslü portali ile aynı zamanda, Osmanlı cephe mimarisinin de öncüsü durumundadır (Görsel 2.64).

Görsel 2.64: İsabey Cami, Selçuk-İzmir

Manisa ve çevresinde yerleşmiş olan **Saruhanlı Beyliği**'nin önemli yapısı ise Manisa Ulu Cami'dir. Saruhanoğlu İshak Bey tarafından 1376'da yaptırılan cami, 1378'de eklenen türbe ve medrese ile bir külliye hâlidir. Külliye düşüncesi ile Selçuklu Dönemi geleneğini sürdüren yapının planı Beylikler Dönemi'nde tek örnek olan ama daha sonra Osmanlı mimarisinde büyük bir gelişme gösteren sekiz dayanaklı kubbeyi sunmaktadır (Görsel 2.65).

Görsel 2.65: Ulu Cami, Manisa

Anadolu'nun güneybatısında, Muğla, Peçin, Milas ve Balat'ta beylik kurmuş olan **Menteşe Türkmenleri**'nin yapıları ise Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin etkileri ile biçimlenmiştir. İlyas Bey tarafından 1404'te yaptırılmış olan caminin kandil ve mukarnaslı nişlerle süslü gösterişli bir mihrabı vardır. Yapının en ilginç yönü ise cephesidir.

Ana cephede, son cemaat bölümünün yerini alan ve eyvan türü büyük bir kemerle dışarı açılan kısımda üç bölümlü değişik bir düzen görülür. Tümüyle mermer bloklarla kaplı öteki cephelerde ise iki katlı pencereler vardır (Görsel 2.66).

Görsel 2.66: İlyas Bey Cami, Didim-Aydın

Eğridir ve Korkuteli Yöresi'nde ise **Hamitoğulları Beyliği** egemen olmuştur. Eğridir'deki Taş Medrese, bu beyliğin en önemli yapısıdır. Dünder Bey tarafından 1302 yılında yaptırılmıştır. 1238 tarihini taşıyan anıtsal portalı ise aslında bir Selçuklu kervansarayına aittir. Hamitoğulları'nın Antalya kolu ise **Tekeliler** adını taşır. Bu kentteki Yivli Minare Cami, adını aslında bir Selçuklu yapıtı olan minareden alır. Cami, minareden ayrı olarak 1373'te yaptırılmıştır. 12 sütuna oturan altı kubbeli bir yapıdır (Görsel 2.67).

Görsel 2.67: Yivli Minare Cami, Antalya

Anadolu'daki Selçuklu Beylikleri'nin en büyüğü ise **Karamanoğulları**dır. Ermenek, Karaman, Konya, Aksaray, Niğde ve Anamur yörelerinde egemen olmuşlardır. Selçuklu sanatının üslup ve geleneğine en çok bağlı kalan bu beylik, uzun süren egemenliği süresince Osmanlı sanatından da etkilenmiştir. Niğde'deki Ak Medrese (1409) ise iki katlı ve iki eyvanlı bir yapıdır. Cephe düzeni açısından Selçuklu Dönemi'nden ayrılan özelliklere sahiptir. Bu cephedeki dışarıya taşkın yüksek portal, mukarnaslı kavsarayı çevreleyen büyük kaş kemer birer yenilik olarak ortaya çıkar (Görsel 2.68).

Görsel 2.68: Ak Medrese, Niğde

2.3.3. Osmanlı Mimarisi

1299 yılında temeli atılan Osmanlı İmparatorluğu, İslam medeniyetinin en büyük ve en ihtişamlı imparatorluklarından biridir. Adalet ve hoşgörüye dayalı devlet anlayışı, hâkimiyeti altındaki topraklarda izlerini bıraktığı üstün mimarisi, tekstil alanında, hat sanatında, eğitimde geliştirdiği mükemmel yapısı ile Batı dünyası için önemli bir örnek teşkil etmiştir. Osmanlı sultanlarının nezaketi ve sanat zevki, Batılılar tarafından hayranlıkla anılıyor, Osmanlı topraklarını gören Batılılar, gördükleri ihtişamdıan derinden etkilenmişlerdir.

Osmanlı sanatı birbirinden çok farklı alanlarda, birbirinden ihtişamlı eserler ortaya koymuştur. Mimari, çinçilik, minyatür sanatı, halıcılık, kumaşçılık, dericilik, ciltçilik, kitapçılık, tezhipçilik, porselencilik, kehribarcılık, ahşap işlemeciliği gibi farklı sanat dallarında muhteşem eserler ortaya çıkarmışlardır. Mimarlık sahasında çok gösterişli sanat eserleri yapılmıştır. Bu eserleri başta İstanbul olmak üzere, ülkemizin dört bir yanında görmek mümkündür. Topkapı (Görsel 2.69), Yıldız, Çırağan, Göksu Kasrı, Dolmabahçe (Görsel 2.70), Beylerbeyi Sarayları, Selimiye Kışlası, Kuleli Askerî Lisesi, Anadolu ve Rumeli Hisarları, Bursa Yeşil ve Ulu Camileri, Edirne'deki Selimiye Cami, İstanbul'daki Fatih, Mahmud Paşa, Süleymaniye, Şehzadebaşı, Sultanahmed, Nuruosmaniye, Valide Sultan, Manisa'da Muradiye, Hatuniye Camileri, Mahmudpaşa, Sultan Süleyman, Sultanahmed, Fuadpaşa, Mahmud Şevket Paşa, Hürrem Sultan, Nakşidil Sultan Türbeleri; Nilüfer Hatun İmareti, Kapalıçarşı, Sultanahmed Çesmesi, Mimar Sinan Sebili, Fatih, Süleymaniye Medreseleri, Haseki, Gureba Hastaneleri Osmanlı mimarî eserlerinin en seçkin örnekleridir.

Görsel 2.69: Topkapı Sarayı, İstanbul

Görsel 2.70: Dolmabahçe Sarayı, İstanbul

Osmanlı İmparatorluğu, tarihte eşine az rastlanır genişlikte bir coğrafyaya hükmetmiş, en uzun ömürlü imparatorluklardan biridir. Yalnızca en güçlü dönemindeki Roma İmparatorluğu'nun toprakları, Osmanlı topraklarından daha geniş bir yüz ölçümüne ulaşmıştır. Avrupa, Kuzey Afrika, Ön Asya, Mezopotamya ve Arabistan tarihinin önemli parçası olan Osmanlı'nın mirası, bugün bu topraklarda kurulmuş olan onlarca devletin şehrini süslemektedir.

Batı kültürü, Osmanlı medeniyetinden doğrudan etkilenmiştir. Osmanlıların Macaristan'a pirinç tarımını götürmesi, lalenin Benelüks ülkelerine, 16. yüzyılda Habsburg Elçisi olarak İstanbul'a gelen Busbecq tarafından tanıtılması, İtalyanların kumaş boyama ve dokuma tekniklerini Osmanlıdan almaları, Avrupa ordularındaki askerî bando geleneğinin Osmanlılardan alınması bunun sadece birkaç örneğidir.

Mimar Sinan'ın ölümü ile Osmanlı mimarisinde "Klasik Dönem" diye adlandırılan çağ kapanmış ama bu büyük ustanın etkileri uzun süre devam etmiştir. Bu etki, özellikle cami planlarında çok güçlü ve kalıcı olmuştur. Mimar Sinan'ın Şehzade Cami'nde geliştirdiği dört yarım kubbeli sistem, birçok yapıda yinelenmiştir. Bunlar arasında en önemli olanı Sultan Ahmet Cami'dir (Görsel 2.71).

Görsel 2.71: Sultan Ahmet Cami, İstanbul

I. Sultan Ahmet'in, Mimar Sedefkar Mehmed Ağa'ya yaptırdığı bu külliye, Sinan'ı izleyen, onun ekolünü sürdüren yapılar arasında en tanınmış örnektir denilebilir. Sultan Ahmed Cami, çinileri açısından da oldukça zengindir. Çinilerin tümü, galeri biçimindeki üst mahfilin duvarlarını kaplamaktadır. Kırmızılar, kiremit rengine dönüşmüş; sırlar, maviye çalmaya başlamıştır. Kompozisyonlarda ise servi, bahar açmış ağaç motifleri büyük panolar hâindedir. Ayrıca, sonsuz düzende tekrarlanan motiflerin yer aldığı bitkisel süsleme görülür. Natüralist üslupta çiçekler arasında lale, karanfil, sümbül ve gül ön plandadır. Kapı ve pencerelerde ise yüksek kaliteli ağaç işçiliği göze çarpar. Bunlarda özellikle sedef ve fildişi kakmalara yer verilmiştir. Yapının hemen yanındaki hünkâr mahfili, bugün halı müzesi olarak kullanılmaktadır.

Yapımına 1603 yılında başlanıp 1663'te bitirilen Eminönü'ndeki Yeni Cami, Osmanlı mimarisinin en uzun sürede tamamlanan camisidir. Bu cami de dört yarım kubbeli tipin bir örneğidir. Bugün Mısır Çarşısı adıyla tanınan arasta (aynı ürünü satan dükkânların bulunduğu bölüm), aslında Yeni Valide Cami Külliyesi'nin bir parçasıdır. Bir yolla ayrılmış olduğu için ilgi kurmak biraz güçtür ama Turhan Valide Sultan Türbesi de külliye aittir. Caminin yanında ise belki de Osmanlı hünkâr mahfillerinin (toplantı yeri) en görkemlisi yer alır. Başlı başına bir mimari yapıt olan bu mahfil (Görsel 2.72), çini ve sedef süslemeleri bakımından da önemli örneklerle sahiptir. Yapının, özellikle de hünkâr mahfilinin çinileri, 17. yüzyılın ilk yarısına ait en zengin koleksiyonlardan biridir. Bu çinilerde mavi egemendir. Kompozisyon bakımından çok zengin örnekler olmasına rağmen teknik açıdan bir gerileme söz konusudur.

Görsel 2.72: Hünkâr Mahfili, İstanbul

18. yüzyıl, Osmanlı sanatına Batı etkilerinin girdiği, başka bir deyişle Batılılaşmanın başladığı dönemdir. Bu dönemde özellikle süslemede barok, rokoko gibi Batı kaynaklı üsluplar görülür ama bu üslupların Osmanlı sanatındaki uygulamasında geleneksel Türk motifleri ve yapı tiplerinden vazgeçilmemiştir. Bu dönemde, çeşme ve sebiller önem kazanmıştır. Topkapı Sarayı yakınındaki III. Ahmet Çeşmesi, bu yüzyılın başına ait tipik bir örnektir (Görsel 2.73).

Görsel 2.73: III. Ahmet Çeşmesi, İstanbul

19. yüzyıl ortalarındaki Osmanlı cami mimarisinin durumunu açıkça gösteren Ortaköy Cami ise ilginç bir örnektir. Tek kubbeli yapı, aşırı ölçüde saydam bir nitelik kazanmıştır. Yapının dışında da düzlem olarak nitelenebilecek bir bölüm kalmamıştır. Bu nedenle de caminin içi çok aydınlıktır. Renkli taş minber, dönemin karakteristik formunu taşımaktadır. Kubbe içinde ise havalı bir mimari görünüm veren renkli nakışlar sayesinde güçlü bir derinlik izlenimi yaratılmıştır (Görsel 2.74). Bu tarihlerden sonra Osmanlı sanatında bir “kendine dönüş denemeleri” dizisi izlenebilir.

Görsel 2.74: Ortaköy Cami, İstanbul

İstanbul, Aksaray'daki Valide Sultan Cami (Görsel 2.75), bu akımın öncülerindedir. Bu yapıda birçok üslup bir aradadır. Özellikle dış süslemede Batı sanatının Gotik üslubundan, Kuzey Afrika'nın Mağrip üslubuna kadar akla gelebilecek hemen her türden ayrıntı göze çarpmaktadır ancak buradaki at nalı kemerler, uzak ülkelerin sanatının bir kopyası olarak değil de olasılıkla iyi anlaşılammış bir İslâm sanatı neoklasik denemesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Yapıda pek iyi araştırılmadan denenmiş Rumili süslemelerin varlığı, bunu düşündürmektedir.

Görsel 2.75: Valide Sultan Cami, İstanbul

Ulusal akım, bu dönemin birçok yapısında olduğu gibi burada da çini süslemeye ağırlık verilmiştir. Türbenin içini süsleyen Kütahya yapımı çini panolar, eski örneklerdeki desenlerin kopyalarıdır. Bu kopya etme o boyuttadır ki insan, dikkatli bir çalışma ile ele aldığı panonun hangi eski yapıdaki çiniden alınmış olduğunu kolayca anlayabilir.

Bu tutum Cumhuriyet Dönemi'nde de sürmüştür ancak pek başarılı olunamamıştır bunun sebebi söz konusu olan yaratma değil, eskinin pek iyi anlaşılmadan yapılmış kopyasıdır. Ulusal mimari akımı, Cumhuriyet Dönemi'nde de bir süre devam etmiş ve yerini uluslararası betonarme mimariye bırakmıştır. Son yıllardaki klasik Türk mimarisi tarzındaki çalışmalar ise daha çok sit ve çevre koruması amacıyla yapılmaktadır.

2.3.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi

Bu dönem mimarisi, genel olarak sivil yapıların özellikle hükümet konakları, köşkleri, vakıf hanları, bankalar, oteller, eğitim kurumları vb. tanınmasıyla birlikte yapılar dış cephe mimarileriyle dikkati çeker. Batı'da öğrenim görmüş bazı Türk mimarları, farklı bir anlayışla batının etkilerinden uzak, ulusal mimariyi oluşturmaya çalışmışlardır.

Avrupa'daki klasik akım benzeri bir mimarlık anlayışının ortaya çıkmasıyla bu akımın önemi de artmıştır. Birinci Ulusal Mimarlık akımına bağlı mimarlar, geçmiş mimarlık ürünlerini inceleyip bunlardan yararlanmışlardır. Selçuklu ve Osmanlı yapıları da ele alınarak, yapılarda Klasik Osmanlı Dönemi'ndeki sütun başlıkları ve kemerleri kullanılmıştır. Yapıların cepheleri, girişleri, bazen de köşeleri kubbelerle hareketlendirilmiş, Klasik Osmanlı Dönemi'ne ait çiniler, çağdaş bir düzenlemeyle Kütahya atölyelerinde yaptırılarak cephelerde kullanılmıştır. Yapı planları, bölmeler, çok katlı inşaat tekniği Batı'dan alınırken süsleme, Klasik Dönem'in etkisinde gerçekleştirilmiştir.

1930-40 yıllarında mimaride uluslararası üslup egemen olmuştur. Bu dönemde birçok yabancı mimar gelerek çeşitli yapıların yapımında görev almışlardır. Yabancı mimarlardan olan İtalyan asıllı Gullyo Mongeri (Guliyo Monceri), Sanayi-i Nefise Mektebinde öğretim üyesi yapmış, Ankara'nın imarına da önemli ölçüde katkısı olmuştur.

İkinci ulusal mimarlık akımının sanatçılarından **Emin Onat**'ın (1908-61) en önemli yapıtı, mimar **Orhan Arda** ile birlikte yaptığı Anıtkabir'dir. Atatürk'ün ölümünden sonra ona bir anıt mezarı yapılması için uluslararası proje yarışması yapılmıştır. Seçici kurul, toplam 49 proje arasından 23 Mart 1942 günü Emin Onat ve Orhan Arda'nın ortak projesini birinci seçmiştir. Temeli 9 Eylül 1945'te atılan Anıtkabir, 10 Kasım 1953 tarihinde bitirilmiştir (Görsel 2.76). Yapıda, Çankırı'nın sağlam ve güzel görümlü gri ve açık sarı taşı kullanılmıştır. Şeref Holü Duvarı, Bilecik mermeriyle döşelidir. Salonda yer alan lahdin taşı Osmaniyeli'den getirilmiştir. Yapının Şeref Holü'nün tavanı altın yıldızlı mozaiklerle Türk kilim desenlerini andıran motiflerle işlenmiştir.

Görsel 2.76: Anıtkabir, Ankara

Depreme karşı dayanıklı kılmak için tıpkı bir geminin su altındaki kısmı gibi toprağın içine yerleştirilen Anıtkabir’de mozolenin iç duvar ve zemini en nadide mermerlerle kaplanırken tavanları renkli ve altın varaklı İtalyan mozaikleriyle süslenmiştir. Millî değerleri temsil eden isimler verilen ve Selçuklu çadır mimarisinin özelliklerini yansıtan bir mimariyle yapılan 10 kule, Anıtkabir’in silüetine ayrı bir değer katmaktadır.

Ankara’da Anıtkabir; Mozole, Müştemilat Binaları, Tören Yolu (Aslanlı Yol) ve Alanı olmak üzere üç bölümden oluşur. Mozole Bölümü’nde, alt katta asıl kabrin bulunduğu Mezar Odası, üst katta ise Şeref Salonu ve Mermer Lahit vardır. Müştemilat (ek) Binaları Bölümü, protokole dâhil kişilerin Kabul Salonu, Muhafız Alayına Ait Bölüm, Yönetim Binası ve Atatürk Müzesi’nden oluşur. Anıtkabir’in altında bulunan galeriler, müze olarak düzenlenmiş ve 2002 yılında ziyarete açılmıştır. Müzede, Çanakkale Savaşları’ndan başlayarak tüm Kurtuluş Savaşı ve Atatürk devrimleri, büyük boyutlu ve çok etkileyici resimlerle çeşitli bilgi ve belgelerle anlatılmıştır. Anıtkabir’in çevresinde on kule bulunmaktadır. Bunlar; Hürriyet, İstiklal, İnkılap, Müdafaa-ı Hukuk, Sulh, 23 Nisan, Cumhuriyet, Zafer, Mehmetçik ve Misak-ı Millî adlarını taşır. Anıtkabir’in girişindeki merdivenlerin iki yanında Hürriyet ve İstiklal Kuleleri yer alır (Görsel 2.77). Kulelerin içine Atatürk’ün özgürlük ve bağımsızlıkla ilgili sözleri altın yıldızla yazılmıştır. Kulelerin önlerinde üçlü heykel grubu vardır.

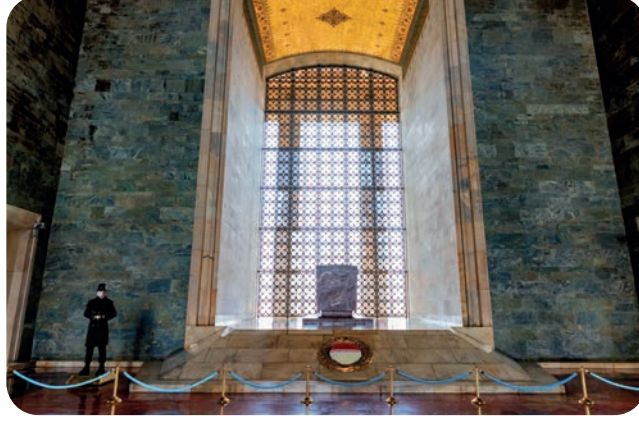
Görsel 2.77: Hürriyet ve İstiklal Kuleleri, Anıtkabir-Ankara

Tören yolu (Aslanlı Yol) ve Alanı giriş yolu, 250 metre uzunluğundadır (Görsel 2.78). Aslanlı Yol’daki 24 aslan heykeli “24 Oğuz boyunu”, aslanların çift olması “birlik ve bütünlüğü”, kedi gibi yatar pozisyonda olmaları ise “barışseverliği” temsil etmektedir. Aslanlı Yol’un taşları, Ata’nın huzuruna çıkanların “başının öne eğik” olması için 5 santimlik çim boşluğu bırakılarak döşenmiştir.

Görsel 2.78: Aslanlı Yol, Anıtkabir-Ankara

Ölümünden 15 yıl sonra Etnoğrafya Müzesi'ndeki geçici istirahatgahından Anıtkabir'e nakledilen Ata'nın naaşı, tahnit işlemi çözülerek Suriye'deki Caber Kalesi, Kore'deki Türk şehitliği, Selanik'teki doğduğu evin bahçesi, KKTC ve illerden getirilen toprakların harmanlandığı "vatan toprağına" İslami usullere göre kefenlenerek ve yüzü kibleye bakacak şekilde defnedilmiştir (Görsel 2.79).

Görsel 2.79: Ata'nın Kabri, Anıtkabir-Ankara

Bu dönemde yabancı mimarlar arasında en tanınmış **Paul Bonatz (Pol Bonatz)**'dir. Sanatçı, başta Anıtkabir olmak üzere çok sayıda yapıtın seçici kurul üyeliğini yapmıştır. Önemli yapıtları arasında, Ankara Saraçoğlu Mahallesi ile Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu, Ankara Opera (Görsel 2.80) ve Ankara Büyük Tiyatro Binaları sayılabilir. Ayrıca diğer mimari eser sahiplerinden de bahsedilirse **Sedat Hakkı Eldem** (1908–1988), İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olduktan sonra bir süre Paris ve Berlin'de çalışmıştır. Cumhuriyet Dönemi mimarlığının en etkili ve tanınmış adlarından biridir.

Görsel 2.80: Opera Binası, Ankara

Clemens Holzmeister (Klamens Holzmayster), Avusturyalı sanatçıdır. 1927 yılında Ankara'ya gelmiştir. Önemli yapıtları arasında Ankara'da; Millî Savunma Bakanlığı (1927-31), Genel Kurmay Başkanlığı (1929-30), İç İşleri Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı (1933-34), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı (1932-34), TBMM (Görsel 2.81) ve eski Cumhurbaşkanlığı binaları sayılabilir.

İkinci ulusal mimarlık akımı, Atatürk'ün 1938 yılında ölümü ile Türkiye'nin tarihinde sonlanmıştır. Bir yıl sonra 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte siyasal, ekonomik ve ideolojik boyutları farklı yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye, savaşın dışında kalmasına rağmen, etkilerini kuvvetle yaşamıştır. Bu dönemde inşaat yatırımları ve projeleri iptal edilmiş, yurt dışından yapı malzemesi getirilmemiş ve yurt içinde üretilen malzemenin fiyatları da artmıştır. Bu koşullarda Türkiye'de mimari alanda 1950'li yıllara değin sürecek olan bir Durgunluk Dönemi başlamıştır. Böylece Atatürk'ün destekleriyle süren Çağdaş Mimarlık Dönemi kapanmış ve daha sonra da yerli Mimarların Akımı Dönemi başlamıştır.

Görsel 2.81: Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası, Ankara

1950'li yıllarda ikinci ulusal mimarlık akımının sona ermesiyle, Türk mimarlığında hem anlayış hem de üslup açısından çeşitlilik egemen olmuştur. Türk mimarlar, yabancı mimarların etkisinden kurtularak bağımsız olarak çalışmaya başlamışlardır. Mimarlık alanında eğitim veren okulların artması, mimaride yeni akımların oluşmasında ve gelişmesinde oldukça etkili olmuştur. Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1961), Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi (1963) ve İstanbul Teknik Üniversitesi (1967) gibi yüksek eğitim kurumlarının açılması bu gelişmeyi hızlandırmıştır.

SIRA SİZDE

“Sanat Evrenseldir.” cümlesi hakkında ne düşündüğünüzü arkadaşlarınızla sınıfta tartışınız.

ÖĞRENME BİRİMİ 2 TÜRK HALK SANATI

UYGULAMA ADI ANADOLU'DAKİ TÜRK MİMARİSİNİ İÇEREN
BİR SUNUM HAZIRLAMA

UYGULAMA
YAPRAĞI 4
2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Anadolu'daki Türk mimarisini içeren bir sunu hazırlayınız. Sunu programları kullanarak bilgisayar ortamında hazırladığınız çalışmanızı 1 hafta süre içerisinde sınıf ortamında arkadaşlarınıza sununuz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun olarak gruplara ayrılıңыз. 2. Sunum çalışmanızı hazırlayabilmek için bilgisayar ortamında kullanabileceğiniz bir sunum programını seçiniz. 3. Seçtiğiniz sunum programının ilk sayfasına, sunumu hazırlayan kişilerin isimlerini ve sunumunuzun başlığını yerleştiriniz. 4. Yazıları kısa tutunuz ve anahtar kelimeleri ön plana çıkarınız. 5. Doğru yazı fontunu seçiniz (Konu başlıklarını 20, metinleri ise 18 punto büyüklüğünde ayarlayabilirsiniz.). 6. Resimler üzerine yazı yazdıysanız yazıların okunabilmesi için doğru renkleri tercih ediniz. 7. Anadolu'daki Türk mimarisini en iyi yansıtan resimleri sununuza yerleştiriniz. 8. Sayfa geçişlerini kısa tutunuz. 9. Sunumda temel renklendirmeleri tercih ediniz.

Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.

ANADOLU'DAKİ TÜRK MİMARİSİNİ İÇEREN SUNUM HAZIRLAMA UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) SUNUNUN HAZIRLANMASI		
Uygun sunu programını seçti.		
Sununun ilk sayfasına, hazırlanan konu ve hazırlayan kişilerin isimlerini yazdı.		
Sunumdaki yazılar kısa, anahtar kelimeleri de ön planda tuttu.		
Türk mimarisini Anadolu'da en iyi şekilde yansıtan görselleri sunuma ekledi.		
Sayfa geçişlerini kısa tuttu.		
Temel renklendirmeleri tercih etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Sunumu verilen süre içerisinde bitirdi.		
Hazırlanan sunumu, sınıfta başarıyla yerine getirdi.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde yer alan boşluklara uygun ifadeleri yazınız.

1. Osmanlı Devleti'nin yapımı en uzun süren camisidir.
2. Türkiye'deki sivil yapılar Dönemi'nde yapılmıştır.
3. Manisa Ulu Cami Beyliği Dönemi'nde yapılmıştır.

B) Aşağıdaki soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

4. İstanbul Aksaray'daki Valide Sultan Cami'nin yapıldığı yıl aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) 1451
 - B) 1614
 - C) 1871
 - D) 1955
 - E) 1745
5. Aşağıdaki el sanatlarından hangisinde kalıp, kalıpleş, çubuk, makas, halat, süpürge, terazî, boya kazanı gibi araçlar kullanılmaktadır?
 - A) Cam işlemleri
 - B) Halı
 - C) Hat ve tezhip
 - D) Keçe
 - E) Minyatür
6. Aşağıdakilerden hangisi metal işlemler sınıfına dâhil edilemez?
 - A) Bakırcılık
 - B) Bıçakçılık
 - C) Demircilik
 - D) Seramik
 - E) Telkâri
7. Aşağıdakilerden hangisi kare veya çokgen gövdeye sahip olup kubbe ile örtülü mezar anıtları ifade eder?
 - A) Anıt mezar
 - B) Kümbet
 - C) Medrese
 - D) Mihrap
 - E) Türbe

3. ÖĞRENME BİRİMİ

ANADOLU ÇAĞLARI

Öğrenme Birimi Konuları

3.1. ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARI

3.2. ANADOLU'DA YAŞAMIŞ UYGARLIKLAR

Neler Öğreneceksiniz?

1. Tarih öncesi çağlarda Anadolu'da insanlığın gelişimi
2. Anadolu'da yaşamış uygarlıklar
3. Anadolu'da yaşamış uygarlıkların bu toprakların kültürüne etkileri
4. Mimaride uygarlıkların birbirlerine etkileri ve gelişimleri

Temel Kavramlar

1. Paleolitik Çağ
2. Mezolitik Çağ
3. Neolitik Çağ
4. Kalkolitik Çağ
5. Tunç Çağı
6. Demir Çağı

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Anadolu'da tarih öncesi çağlarda insanların yaşam biçimlerinin nasıl olduğuna dair fikirlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Tarih ncesi çağlarda insanların ihtiyaçlarını nasıl karŐıladıklarına dair fikirlerinizi sınıfta paylaşınız.

3.1. ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARI

İnsanlığın ilk çağlarından itibaren Anadolu bir çok önemli uygarlığın merkezi olmuştur. Göbekli-tepe, Çatalhöyük, Hacılar gibi dünyanın ilk yerleşim yerleri ile birlikte Hititler, Urartular, Lidyalılar, Romalılar, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok uygarlığın temelleri Anadolu da atılmıştır.

3.1.1. Paleolitik ağ

Eski Taş ve Yontma Taş Devri olarak da adlandırılan, insanlık tarihinin en uzun dönemi olan Paleolitik ağ, Anadolu'da M 600.000-10.000 arasını kapsamaktadır.

İnsanlık tarihinin en uzun sürecini oluşturan bu dönemde, uzunca bir süre Buzul ağı yaşanmış olması sebebiyle insan toplulukları, mağara ve ağaç kovuklarındaki yerleŐimlerinde yaŐamak zorunda kalmışlardır.

Üretim konusunda hiçbir bilgisi olmayan, geçimini avcılık ve toplayıcılık ile sağlayan bu insanlar, günlük yaŐamlarını doğada kolaylıkla bulunan çakıl taŐlarından kaba aletler yaparak sağlamış (Görsel 3.1); avladıkları hayvanların postlarını da giysi olarak kullanmışlardır.

Bu dönemin en önemli gelişmesi, çağın sonuna doğru ateŐin kontrol altına alınmasıdır. AteŐin kontrol altına alınmasıyla birlikte, ateşi; soğukta ısınmak, yiyeceklerini piŐirmek, aydınlanma, haberleşme, çanak çömlek yapımı, madenlerin işlenmesi ve vahşi hayvanlardan korunmak için kullanmışlardır. Bu dönemde Totemizm denilen ilk inanış baŐlamışır.

Görsel 3.1: Paleolitik Dönem'deki taş kesici aletler, Adıyaman Arkeoloji Müzesi

ay taşı, akmak taşı, hayvan kemikleri ve ağ gibi maddeler yontularak silahlar yapılmış; ok ve yay kullanılmaya başlanmıştır (Görsel 3.2). Mağara duvarlarına çizilen resim ve figürler, insanlık tarihi açısından ilk sanatsal eserlerdir. Bu döneme ait önemli merkezler; Paleolitik ağ'ın en eski yerleşim yeri İstanbul'da Küçükçekmece Gölü'nün kuzey ucundaki Yarımburgaz Mağarası, Antalya'daki Karain (Görsel 3.3), Beldibi, Belbaşı, Öküzini, Kızilin ve arkini, Adıyaman'daki Palanlı ve Kars'taki Camuşlu'dur.

Görsel 3.2: Taş balta, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Görsel 3.3: Karain Mağarası, Antalya

3.1.2. Mezolitik ağ

Mezolitik ağ, yani Orta Taş ağı adı da verilen bu dönem, Paleolitik ağ'dan Neolitik ağ'a geçişi hazırlayan ara bir dönemdir ve yaklaşık olarak MÖ 10.000-8.000 arasını kapsar. Bu dönemde mağara hayatı, kısmen devam etmiştir. İklimin yumuşmasıyla insanların çoğu, küçük gruplar hâlinde geniş ormanlar içindeki açık alanlarda, deniz ve göl kıyılarında ya da ırnak boylarında yaşamışlardır.

İnsanların avcılık ve toplayıcılıktan üretime geçiş yaptığı dönemdir. Mezolitik Çağ insanının avcılıkta ustalaşması (Görsel 3.4) ile birlikte temel geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Bu dönemde Mezolitik Çağ insanı, köpeği evcilleştirmiştir. Tarımın da ilkel bir şekilde başladığı düşünülmektedir. Bu dönem sonuna doğru Mezolitik Çağ insanı, gıdalarını depolamaya da başlamıştır.

Görsel 3.4: Mezolitik Dönem'deki çakmak taşından kesici aletler, Adıyaman Arkeoloji Müzesi

3.1.3. Neolitik Çağ

MÖ 8000-5500 arasını kapsayan bu çağ, Yeni Taş ve Cilalı Taş Devri olarak da adlandırılır. İklimin insan yaşamına uygun hâle gelmesiyle yerleşik hayat başlamıştır. Akarsu boylarındaki yerleşimler ile ilk köyler oluşmaya başlamıştır. İnsanların bir arada yaşamaya başlaması ile birlikte iş bölümü başlamıştır. Ataerkil bir toplum düzeni vardır. Toplumsal düzeni sağlayan yazısız hukuk kuralları, bu dönemde ortaya çıkmıştır. İnsanlarda mülkiyet kavramı oluşmuştur. Bu çağda tarım keşfedilmiş ve birçok hayvan evcilleştirilmiştir. Neolitik Çağ'daki diğer bir yenilikse çanak çömlek yapımının başlamasıdır. Çanak çömlek yapımının başlaması (Görsel 3.5), hayvanların evcilleştirilmesinden ve tarımdan sonra Neolitik Çağ'ın üçüncü önemli yeniliği olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde ölümler; evlerin tabanlarına, bebeğin ana rahmindeki pozisyonuna benzer şekilde (hoker tarzı), dizler karna çekili olarak gömülmüştür. Neolitik Çağ'da orak biçimli aletler ve tahılları işlemede kullanılan taştan öğütme taşları, havanlar ve dibekler yapılmıştır (Görsel 3.6). Ayrıca yüzeyleri ve kenarları sürtülerek düzeltilmiş ve parlatılmış taş aletler de görülmektedir. En yaygın kullanılan alet, yassı baltadır.

Görsel 3.5: Çanak çömlek, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi

Görsel 3.6: Öğütme taşları ve havanlar, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi

Neolitik Dönem’de, üstleri dallarla veya kamışlarla örtülüp çamurla sıvanan yuvarlak kulübeler yapılmıştır. Bu dairesel planlı barınaklar, daha sonra dikdörtgen planlı, gerçek evlere dönüşmüştür. Bu evlerde mutfak ve kiler işlevi gören ayrı odalar vardır. Bu evlerle birlikte, düzenli bir yerleşim modeline sahip köyler ortaya çıkmıştır. Bu yerleşim yerlerinde bazı yapılar, tapınak veya kutsal mekân özelliğine sahiptir. Bu uzun süreçte besin ekonomisinde büyük değişikliklerin olması, ilk yapıların oluşturulması, yerleşim yerlerinin seğimi ve bunlara bağlı olarak yerleşim birimlerinin düzenlenmesi gibi önemli gelişmeler yaşanır.

Obsidyen (volkanik cam), Neolitik Dönem’de alet yapımında bir ham madde olarak yoğun biçimde kullanılmıştır (Görsel 3.7). Uzun mesafeli ticarete konu olan ilk malzeme obsidyendir. Neolitik ağ’da bakır da kullanılmaya başlanmıştır. Obsidyen ve bakırın yanı sıra deniz kabukları, kaliteli akmak taşı ve değerli renkli taşların da ticareti yapılmıştır.

Anadolu’da en önemli yerleşim yerleri Neolitik ağ’daki hyklerdir. Urfa Göbeklitepe, Urfa Nevali ori, Diyarbakır Çayönü, Gaziantep Sakağz ve Konya Çatalhöyük bu devre ait merkezlerdendir.

Görsel 3.7: Obsidyen bıçak, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

3.1.4. Kalkolitik ağ

Bakır ağı’nın başlangıç tarihi net olmamakla birlikte M 5500-3200 arasını kapsadığı tahmin edilmektedir. Taş ağı’nın sonlarına doğru insanoğlunun ilk bulduğu maden olan bakır, dünyada medeniyetlerin gelişmesine ve ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır.

Başta bakır olmak üzere metal kullanımı bu çağda yaygınlaşır ve farklı maden filizlerinin karıştırılıp eritilmesi ve döküm tekniğinin kullanılması gibi yenilikler ortaya çıkar (Görsel 3.8).

Görsel 3.8: Döküm kalıpları, şanlıurfa Arkeoloji Müzesi

Kalkolitik ağ'adaki sanat ürünleri; duvar resimleri, heykelcikler, kap kacak bezemeleri, takı, mühür gibi örneklerle temsil edilir. anakkale Truva, Çorum Alacahöyük, Denizli Beycesultan, Burdur Hacılar, Yozgat Alişar, Van Tilkitepe, Malatya Aslantepe bu dönemin önemli yerleşim merkezleridir.

3.1.5. Tunç ağı

Tunç ağı, MÖ 3200-1200 arasını kapsar. **Tunç ağları**; kendi içinde kentleşme, teknolojik yenilikler, Beylikler Dönemi'nin ortaya çıkması, ilk krallıklar ve merkezî yönetimlerin oluşması gibi sosyal ve politik gelişmeleri de kapsayan uzun bir süreçte yaşanır. Bu nedenle Eski, Orta ve Geç Tunç ağları olarak üç ayrı evreye ayrılır. Tunç ağları'nın erken evresinde bakır ile kalayın karıştırılarak tuncun keşfiyle birlikte madencilikte, sanatta, ticarete, kentleşmede büyük bir ilerleme kaydedilir.

Bu yeni dönem, önceki çağların tarım, hayvancılık, dokumacılık, çömlekçilik gibi buluşlarına, daha güçlü silahların üretilmesine, daha ince süs eşyalarının yapılmasına olanak veren bakır ve kalay alaşımı olan tuncun keşfini eklemiştir. Bakırın kalay ile karıştırılarak tuncun elde edilmesi dönemin madenciliği açısından önemli bir gelişmedir. Besin üretimi alanında olduğu gibi, metal işleme alanında da teknolojik gelişmeler her bölgede eş zamanlı olarak yaşanmamıştır. Bu dönemde altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapılmış gömü hediyeleri içeren mezarlıklar toplumsal değişikliğin kanıtıdır (Görsel 3.9).

Görsel 3.9: Tunç ağı eşyaları, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bu dönemin en önemli buluşu kağnı arabalarıdır. Bu dönemde; pişmiş topraktan, bronz, gümüş ve çeşitli taşlardan yapılan heykelcikler yapılmıştır. Tunç ağı'nda ölümler artık yerleşim alanı dışına, armağanlarıyla birlikte, bacaklar karna çekik (hoker) pozisyonunda gömülmektedir. Eski Tunç ağı, Anadolu'da tarihî devirlere geçiş dönemidir. Anadolu ile Asurlar arasında yoğun bir ticaret vardı. Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya kalay ve kumaş getirmişlerdir. Anadolu'dan gümüş, altın işlenmiş bakır götürmüşlerdir.

Berberlerinde Anadolu'ya yabancı olan dillerini, çivi yazılarını ve silindir mühür geleneğini getirmişlerdir. Böylece, Anadolu M 1950 yıllarından itibaren yazılı tarih çağlarına girmiş oldu. Kayseri Kültepe (Kaniş)'de bulunan ilk yazılı belgeler, kil tabletler üzerine çivi ile yazılı ticari ve hukuki tabletlerdir.

Anadolu'da Tunç ağı'na ait en önemli yerleşim yerleri; Kayseri Kültepe, Çorum Alacahyk, Ankara Ahlatlıbel ve Gordion, Çanakkale Troia, Yozgat Alişar, Denizli Beycehyk, Samsun İkiztepe, Ankara Karaoğlan, Elazığ Norşuntepe, Eskişehir Demircihöyük ve Antalya Semahyk'tür.

3.1.6. Demir ağı

Demir ağı, pek çok bölgede farklı tarihlerde başlamış ve bitmiştir. Demir ağı'nın Anadolu'da genel olarak M 1200-750 arasını kapsadığı kabul edilir. M 12. yüzyıl başlarında görülen deniz ve kuzey kavimlerinin güçleri ile birlikte Balkan kavimlerinin güçleri, Anadolu'nun tarihinde yeni oluşumlara yol açmıştır.

Demir, insanların son olarak buldukları ve kullandıkları madendir. Bu dönem, demirin bulunup işlenmesi ile sanayinin gelişmesini sağlamıştır. Bakır ve tuncun yerini, demirden yapılan silah ve eşyalar almıştır (Görsel 3.10). Bu dönemde üretim, silah teknolojisi ve ticaret gelişerek toplumların birbiri ile ilişkilerinin artmasını sağlamıştır. Yazının bulunması ile birlikte Demir ağı ve tarih öncesi devirler sona ermiştir. Demir ağı'nda Anadolu; çeşitli topluluklara ait büyüklü küçüklü beylikler, devletler yönetimindeydi. Bu devletler, Güney Anadolu'da Geç Hititler, Doğu Anadolu'da Urartular, Orta Anadolu'da Frigler, Batı Anadolu'da Lidyalılar, Güneybatı Anadolu'da Likyalılar ve Ege'de İyonlar'dır. Anadolu'da hüküm süren bu devletlerin dünya kültürünün oluşumunda önemli katkıları vardır.

Görsel 3.10: Demirden yapılan silah ve eşyalar

Bilgiler 3zetlenecek olursa:

1. Tarih 3ncesi d3nemler, karanlık devirler olarak da adlandırılır.
2. Tarih 3ncesi d3nemlerin başlangıç ve bitişlerini kesin sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün değildir.
3. Tarih 3ncesi devirlerin başlama ve bitişleri, b3lgelere g3re farklılıklar g3stermiştir. B3t3n devirler b3t3n toplumlarda aynı anda yaşanmamıştır. Bu farklılığın temel nedeni coğrafi evre ve iklim Őartlarıdır.
4. Tarih 3ncesi devirlerle ilgili yazılı belgeler olmadığından insan topluluklarının bıraktığı kalıntılar kullanılarak bilgi toplanabilmiştir.
5. Tarih 3ncesi devirler, insanların kullandıkları araç gerece g3re d3nemlere ayrılmıştır.
6. Taş Devri, b3l3mlere ayrılırken insanların taşa yaptığı işlem g3z 3n3nde bulundurulmuştur (Kabataş, Yontma ve Cilalı Taş gibi.).
7. Maden Devri, b3l3mlere ayrılırken aletlerin yapıldığı madenler dikkate alınmıştır (Bakır, tunç, demir gibi.).
8. İnsanlığın gelişim s3recinde kullandıkları malzemeler sırasıyla taş, toprak ve maden (Bakır-tunç-demir) olmuştur.
9. İnsan toplulukları arasındaki etkileşim zayıftır.
10. İnsanların ihtiyaçları, icatları ortaya çıkarmıştır. 3nemli gelişmeler çok azdır.
11. İnsanların sosyal ve ekonomik gelişmeleri hızlandıkça yaşanan devirlerin kısa s3rd3đ3 g3r3lmektedir.
12. Yazının olmadığı d3nemlerdir. B3lgede yazının kullanılmaya başlamasıyla tarih 3ncesi devirler sona erer.

SIRA SİZDE İnsanlığın bug3nk3 uygarlık d3zeyine ulaşmasında Neolitik ağ'ın etkilerini araştırarak sınıfta tartışınız.

SIRA SİZDE Demir madeninin bulunup işlendiği Demir ağı, insanlığın uygarlık yolculuğunu nasıl etkilemiştir. Araştırarak sınıfta paylaşınız.

ÖĞRENME BİRİMİ 3 ANADOLU ÇAĞLARI

UYGULAMA
YAPRAĞI 1
2 SAATUYGULAMA ADI ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARINDA
YAŞAMIŞ UYGARLIKLARLA İLGİLİ SUNUM HAZIRLAMA

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Anadolu'da tarih öncesinde yaşamış uygarlıkları sınıf içinde gruplara ayrılarak araştırınız. Çalışmanızı sunu hâlinde sınıfta paylaşınız.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun olarak gruplara ayrılınız. 2. Konuları gruplara dağıttıktan sonra grup arkadaşlarınızla kendi aranızda konuları paylaşınız. 3. Sunumunuz ile ilgili materyal hazırlayınız. 4. Sunumunuzda teknolojik materyaller kullanınız. 5. Sunumunuzdaki konulardan sınıf arkadaşlarınıza sorulmak üzere beşten az olmamak kaydıyla soru hazırlayınız. Verilen cevapları sınıf ortamında değerlendiriniz. 6. Hazırladığınız sunumu öğretmeninize teslim ediniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARINDA YAŞAMIŞ UYGARLIKLARLA İLGİLİ SUNUM HAZIRLAMA DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Gerekli ön hazırlıklar yapılarak konuları gruplara uygun bir şekilde dağıttı.		
Grup içerisinde konu dağılımını uygun şekilde yaptı.		
Konu ile ilgili gerekli materyalleri hazırladı.		
Hazırlanan sunumu sınıf ortamında uygun şekilde yaptı.		
Hazırlanan sunum ile ilgili en az beş soru hazırladı ve cevapları değerlendirdi.		
Sunumları, öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Yaşadığınız bölgede geçmişte yaşamış uygarlıkların günümüze etkilerinin neler olduğu hakkındaki fikirlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Yaşadığınız bölgedeki tarihî eserlerin korunması ile ilgili toplumsal duyarlılıklar hakkındaki fikirlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.2. ANADOLU'DA YAŞAMIŞ UYGARLIKLAR

Günümüz Anadolu toprakları tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin baőlıcaları Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar, İyonyalılar, Karyalılar, Likyalılar, Helen Uygarlıkları, Romalılar, Selçuklu devleti ve Osmanlı imparatorluğudur.

3.2.1. Hititler

Hititler ya da Etiler, Tunç ağı'nda Anadolu Yarımadası'nda devlet kuran bir halktır. MÖ 1600 civarında İç Anadolu'daki Hatti beyliklerini ele geçirerek Hattuőaő merkezli olarak kurdukları devlet MÖ 14. yüzyıl ortalarında I. Őuppiluliuma (Görsel 3.11) yönetimi altında Levant ve Yukarı Mezopotamya'ya değin genişleyerek bir süper güç hâlini almıştır. Halk, Hint-Avrupa dillerinin bilinen ilk örneği olan ve Anadolu dilleri sınıfına ait Hititçe ve Luvice konuőmuőtur. Bu dillerin yanı sıra tabletlerinde Sümerce ve Akadca yazılar da mevcuttur. ivi yazısını ve hiyeroglif yazı sistemini kullanmışlardır.

Hitit İmparatorluk ağı'nda en yüksek seviyeye ulaşan Hitit sanat eserleri, sadece Hitit ekirdek bölgesinde değil; Hititler'in egemenliği altına girmıő ya da Hitit politik gücünden etkilenmiş olan çeşitli Ön Asya Şehirlerinden ele geçmiştir. Hitit İmparatorluk ağı'ndan bugüne kalan sanat eserlerinin önemli grubunu Hititler'in başkenti olan Hattuőaő, Alacahöyük, Eskiypar ve Anadolu'nun Hitit etkinlik bölgelerinde yer alan merkezlerden ele geçen eserler oluşturmaktadır.

Hattiler'de olduğu gibi Hititler de taş ve kayayı kutsal kabul etmişlerdir. Mimaride kayalık zemin ve temeller birleőtirilmıőtir. Yapıların ve surların çoğunluğu iri taşlarla bindirme tekniğinde örlmüőtür. Hitit kentinde su taőıma ve arıtma sistemleri, silolar, su toplama havuzları, iőlikler, özel evler, resmî yapılar, imalathaneler, kutsal alanlar, odalar, kral yazıtları ve yontular, büyük ahırlar mevcuttur. Kentlerin mimari yapısı, uygulanan teknikler, günümüz teknolojisinin olmamasına rağmen tüm mimari sorunları doğal yöntemlerle çözülmüőtür.

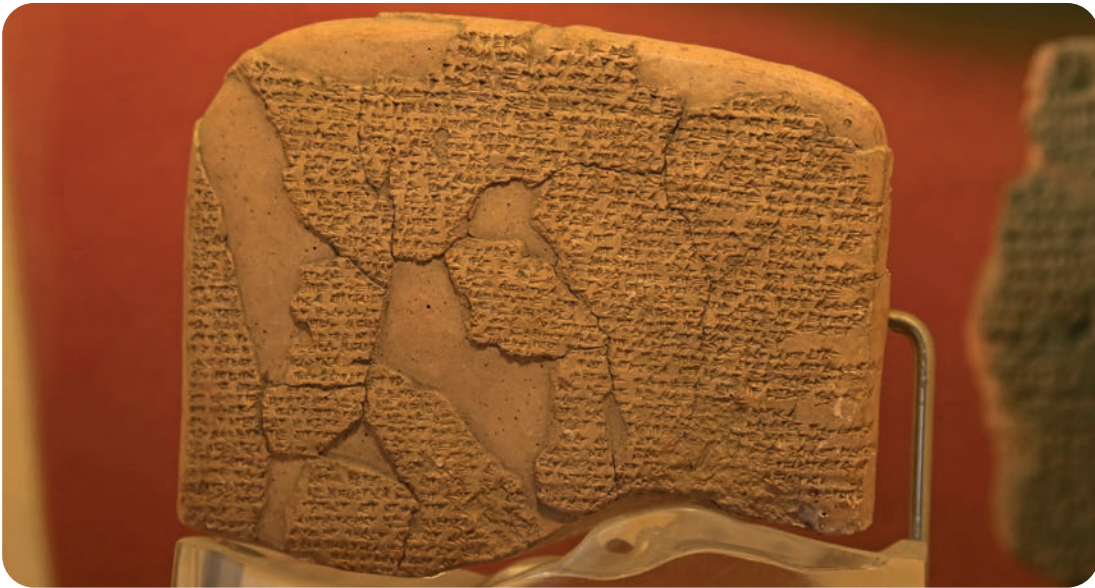
Görsel 3.11: Hitit Kralı Őuppiluliuma Heykeli, Hatay Arkeoloji Müzesi

Hattuşaş'ta yer alan en büyük açık hava tapınağı Yazılıkaya'dır. Doğal bir kayalıkta yer alan bu açık hava tapınağı iki galerilidir. Girişteki A galerisi duvarlarında Hurri kökenli tanrı ve tanrıçaların, Hava / Fırtına Tanrısı Teşup ve eşi Hepat'ın önderliğinde Yeni Yıl Bayramı kutlamaları için bir araya gelmeleri gösterilmiştir (Görsel 3.12). Büyük panoda Teşup, iki dağ tanrısına basar durumdadır. Karşısında, bir aslan üzerinde eşi Hepat durur. Tanrı ve tanrıçalar onların gerisinde sıralanır.

Görsel 3.12: Tanrılar Geçidi kabartması, Hattuşaş-Çorum

Mısır ve Hitit devletleri arasında M 1270 yılında imzalanan Kadeş Antlaşması, dünyanın iki büyük gücü arasında imzalanmış ilk büyük antlaşma olma özelliğine sahiptir. Antlaşma metni o zamanın diplomatik yazı dili olan Akad ve Mısır dillerinde hazırlanmıştır. Mısır'dan Hattuşaş'a yollanan ve gümüş bir tablet üzerine kazınmış olan Akadca zgn nüsha bulunamamıştır. Buna karşılık aynı metnin kil tablet üzerine yazılmış olan bir kopyası Boğazköy arşivlerinde ele geçmiştir (Görsel 3.13). Antlaşmaya göre iki ülke de barış içerisinde yaşayacak ve sonsuza dek birbirlerine saldırmayacaktı.

Görsel 3.13: Kadeş Barış Antlaşması kil tablet, İstanbül Arkeoloji Müzesi

Hititler, Anadolu'da hâkimiyeti kurduktan sonra Suriye'ye seferler yapmışlardır. Hitit Devleti'nin kuruluşundan itibaren, sanattaki Mezopotamyalı unsurlar kaybolarak Anadolu'nun yerli sanatıyla birleşmiştir. Sanatta, boyutları büyümüş anıtsal eserler ortaya çıkmıştır. Mabretler, saraylar, sosyal yapılar, kaya kabartmaları ve orthostatlarla (bina cephelerinde alt sırada yer alan kabartmalı taşlar) önceki sanattan ayrılır. Hitit Devleti MÖ 1200 yıllarında Deniz Kavimleri göçü ve kuzeyden Kaşka Kavmi saldırılarıyla yıkılmıştır.

3.2.2. Geç Hititler

Anadolu tarihinde, Demir Çağı uygarlıkları arasında yer alan Geç Hititler, Tuz Gölü ve Fırat Nehri arasında kurulmuş devletlerin oluşturduğu uygarlıktır. MÖ 1200'lü yıllarda, Ege'den göç eden toplulukların, birbirlerinden bağımsız hâlde kurdukları devletlerden oluşmuştur. Yıllar içinde çevre kültürlerden etkilenen Geç Hititler, MÖ 11. yüzyıldan sonra Aramiler'in siyasi ve kültürel etkisi altında kalmıştır. Kargamış kenti, bir ticaret kenti olarak Geç Hititler'in en önemli ve ünlü kenti olmuştur. Mezopotamya, Anadolu ve Mısır'ı birbirlerine bağlayan bir kavşak kenti konumundadır. Kendilerinden önceki Hitit kültürü ve sanatını yaşatan Geç Hititler, mimari açıdan da bu etkiyi sürdürmelerine karşın, kendilerine ait "hilani" isimli bir malikâne tarzını mimarilerine katmışlardır. Bir diğer sanat olan heykeltıraşlık (Görsel 3.14) ise mimari ile iç içe geçmiştir ancak bir süre sonra heykeltıraşlık, mimari için yapılabilecek hâle gelmiştir. Ayrıca oymacılık da bu uygarlıklarda öne çıkan bir diğer zanaattır.

Görsel 3.14: Fırtına Tanrısı Heykeli Kaidesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Geç Hititler, dinî törenleri ve sembolleri bakımından da Hititler'e bağlı kalmışlardır. Tüm krallıklarda Hitit hiyeroglif yazısını kullanarak (Görsel 3.15) ortak bir kültür yaratmış, uzun bir süre Urartu ve Asurlular'a bağımlı hâlde varlıklarını sürdürmüşlerdir ancak sonunda, Asurlular tarafından yıkılmışlardır.

Görsel 3.15: Geç Hititler hiyeroglif yazısı, Karkamış-Gaziantep

3.2.3. Urartular

Urartular, MÖ I. yüzyılın başında, Anadolu'da, Van Gölü çevresinde kurulan bir devlettir. Bu bölgeye yerleşen kavimler; beylikler ve aşiretler hâlinde yaşamaktansa bir devlet kurarak kendilerini koruyabilmek adına, zaman içinde bir araya gelmiş ve Urartu Devleti'ni kurmuştur. Başkenti Tuşpa (Van) olan Urartu Devleti, MÖ 8. ve 7. yüzyılda en güçlü olduğu dönemi yaşamıştır. Bu dönemde devletin sınırları içinde İran'ın kuzeybatısı, Aras Vadisi ve Doğu Anadolu yer almaktaydı. Mezopotamya ve Asur sanatının etkisini barındıran bir kültüre sahip olan Urartular, çivi yazısı ve Hitit hiyeroglif yazısını kullanıyorlardı (Görsel 3.16).

Görsel 3.16: Urartu çivi yazısı, Tuşpa-Van

Urartular'ın siyasi ilişkilerinde öne çıkan devlet, Asurlular'dı. Asurlular ve Urartular birçok kez savaşmıştır ve Asurlular'ın kayıtlarında Urartular'ın adı sıklıkla geçmektedir. Bu kaynaklarda, Asurlular'ın, Urartular'a karşı savaşmış olduğundan bahsedilmektedir. Bu savaşların da etkisiyle, Urartular'ın yapılarında savunmada kolaylık öne çıkarılmıştır. Buldukları dağlık, kayalık bölgenin avantajı ile dik yamaçlara yapılan yapılar, savunma için bir kolaylık sağlamıştır. Maden işlemede gelişen Urartular, buldukları bölge ve çevresinde metal işlemecilik üzerine önemli çalışmalar yapmış ve diğer uygarlıkları da etkilemiştir.

3.2.4. Frigler

Anadolu tarihindeki en farklı uygarlıklardan biri olan ve kökenleri Balkanlar'a dayanan Frigler'in tarih sahnesinde görünmesi, MÖ 750 yılına denk gelmektedir ancak Frigler, yıllar sonra geniş bir alanda egemenlik kuracakları Anadolu'ya MÖ 1200'lü yıllarda gelmiştir. Frigler, Hititlerin MÖ 1200 civarında yıkılmasından sonra muhtemelen Güneydoğu Avrupa'dan bölgeye gelmişlerdir. Herodot ve Strabon gibi antik yazarların verdikleri bilgiler, dil bilim bulguları ve Güneydoğu Avrupa halkları ile aralarındaki maddi kültür benzerlikleri nedeniyle Frigler'in Avrupa kökenli oldukları düşünülmektedir. Bazı kaynaklara göre Trakya, bazılarına göre ise Hint-Avrupa kökenli bir kavimden gelen Frigler, Anadolu'da var oldukları süre içinde Helen ve Geç Hitit Uygarlıkları'nın ve bunların yanında Kelt kültürünün de etkisi altında kalmıştır.

Frig soyluları ölümlerini ya kayaya oyulmuş mezarlara ya da tümülüs denen yığma mezar tepelerinin altındaki odalara gömerlerdi. Tümülüslere Gordion, Ankara ve Kerkenezdağ bölgelerinde yoğun olarak rastlanmaktadır. Bunlardan en büyüğü Midas'a ait olduğu sanılan 300 m çapında ve 53 m yüksekliğindeki Büyük Tümülüs'tür. Frigler'in ilk kralları ise Gordious'tur ve bu yüzden başkentlerine "Gordion" adı verilmiştir (Görsel 3.17).

Görsel 3.17: Kral Midas Tümülüsü, Gordion-Ankara

Homeros ve Herodot, Frigya'nın ormanlar, otlaklar, hayvan sürüleri ve toprak ürünleri bakımından zenginliğinden bahseder.

Gordion'da ele geçen binlerce dokuma tezgahı ağırlığı ve ağırşaklar, tmlslerde bulunan keten ve yönden dokuma kalıntıları, Frig toplumunda gelişmiş bir tekstil iş kolunun somut kanıtlarıdır. Tmlslerdeki ahşap masa, sehpa, iskemle gibi farklı ağaç cinslerinin birlikte kullanıldığı mobilyalar, zengin orman kaynakları nedeniyle Frigler'de marangozluk ve mobilyacılığın çok geliştiğini gösterir. Tuntan döküm ve dövme tekniğinde yapılmış kazanlar (Görsel 3.18), kepçeler, kemerler, Türk hamamlarının geleneksel göbekli taslarının atası göbekli kseler ve günümüz engelli iğnelerinin atası, Frigler'le birlikte Anadolu'da moda olan fibulalar, Frigler'de çok yüksek bir maden teknolojisi ve endüstrisinin varlığını kanıtlar.

Görsel 3.18: Frig Dönemi'ne ait tunç kazan, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

3.2.5. Lidyalılar

Batı Anadolu'da Menderes ve Gediz Irmakları arasında kalan bölgeye Lidya, orada yaşayanlara ise Lidyalılar denilmiştir. Hint-Avrupa Kavminden olan Lidyalılar, bu bölgeye doğudan gelmişlerdir. Lidyalılar, nce Hititler'in daha sonra da Frigyalılar'ın egemenliği altına girmiştir.

Lidyalılar'ın dili, Hitit dili ile benzerlik göstermektedir. Frigler'in yıkılmasıyla Lidyalılar M 680 yılında bağımsız bir devlet kurmuşlardır. İlk kralları Giges ve başkentleri Sardes'tir. Bu, o dönemin en büyük ve en zengin kentidir.

Lidyalılar, parayı ilk kullanan medeniyet olmuştur. Parayı yapmak için altın, gümüş ve elektrolit kullanmışlardır (Görsel 3.19). Son Kral Kroisos zamanı, devletin en parlak ve en zengin dönemi olmuştur ancak Pers İmparatorluğu'nun ani bir saldırısı sonucunda bu zengin devlet, tarihe karışmıştır.

Görsel 3.19: Lidya parası

Giges, çok güçlü bir ordu kurup sınırlarını doğuda Kızılırmak'a kadar genişletti. Kimmerler'e karşı yürüttüğü savaşlar sırasında Asurlular'la iş birliği yaptı ve Kral Yolu'nu Asur'a kadar götürdü. MS 585 yılında Medler'le barış yapılarak Kızılırmak, Lidyalılar'la Medler arasında sınır oldu.

3.2.6. İyonyalılar

İyon Uygarlığı, Anadolu'da bugünkü İzmir ve Aydın illerinin sahil şeridinde Antik Çağ'da verilen addır. Dor istilası sonucu Yunanistan'dan kaçan Akalar tarafından Milet, Efes, Foça ve İzmir çevresinde kurulmuştur. İyonlar denizci insanlardı. Birçok Akdeniz limanına mal taşıyarak hayatlarını kazanıyorlardı. MÖ 8.-7. ve 6. yüzyıllarda en parlak devrini yaşayan İyon Uygarlığı, 5. yüzyılda Atina Uygarlığı'nın doğmasında önemli rol oynamıştır. İlk Çağ'da, Anadolu'nun batı kıyılarına Yunanistan bölgesinden gelen Aiol ve Dorlar gibi yerleşen İyonlar, yaşadıkları bölgeye adlarını vermişlerdir. İyonya, batıda Ege Denizi; doğuda Lidya ve güneyde Karya ile Dor şehir devletleriyle çevrelenmiştir. İnsan şeklinde düşündükleri çok tanrılı din anlayışları vardır. Özellikle bir Ana Tanrıça figürü olan Artemis, önemli tanrıçalardır (Görsel 3.20).

Heredot, İonların yerleştiği coğrafyayı şöyle tanımlar: "İonlar, kentlerini bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzü altında ve en güzel iklimde kurmuşlardır. Ne daha kuzeydeki bölgeler ne daha güneyde kalanlar İonia ile bir tutulamazlar." İonia kıyılarının uzunluğu 650 km'dir. Bu durum kıyıların girintili çıkıntılı oluşundan kaynaklanmaktadır.

Strabon, bölgenin kuzey ve güney sınırlarını Hermos (Gediz Nehri) ile Maiandros (Büyük Menderes Nehri) ırmakları olarak belirlemiştir. Ayrıca Sakız Adası ve Sisam Adası gibi adalar da İyonya içinde sayılır.

Antik Dünyanın Yedi Harikası arasında gösterilen Efes Artemis Tapınağı İyonlar döneminde inşa edilmiştir (Görsel 3.21).

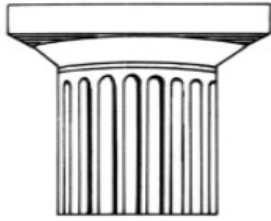

Görsel 3.20: Artemis Heykeli, Efes müzesi

Görsel 3.21: Efes Artemis Tapınağı modeli, miniart İstanbul

İyonlar heykeltçilikte ve mimarlıkta da çok ilerlemişlerdi. Efes'teki Artemis Tapınağı, Samos'taki Hera Tapınağı İyonya mimarlığının şaheserleridir. İyon nizamı, Grek mimarisinde Dor nizamından sonra ortaya çıkmış yapı nizamıdır. Bunlar ortaya çıkış tarihlerine göre Dor, İyon ve Korint nizamları olarak adlandırılmaktadır (Görsel 3.22). İyon nizamında da karakteristik özellik, sütunlarda toplanmıştır. Bu nizamla yapılmış tapınak sütunları ince uzun sütunlardır. Bir kaide üzerinde yükselmekte ve kıvrımlı başlık taşımaktadır. Sütunlar, taştan basamaklar üzerinde yer alır. Frizler, ince uzun bir şerit hâlinde olup üzerleri kabartma resimlerle süslenmiştir.

DOR DÜZENİ

İON DÜZENİ

KORİNT DÜZENİ

Görsel 3.22: Dor, İyon ve Korinth nizamı

Ticaret yollarının bitiş noktasında bulunmaları, tarım ve deniz ticareti sayesinde zenginleşmeleri sonucunda kültürel ve bilim yönüyle Anadolu medeniyetlerinin en gelişmişini oluşturmuşlar ve yerleşme amacıyla özellikle Marmara ve Karadeniz kıyılarından pek çok koloni kurmuşlardır. Şehir devletleri hâlinde yaşamaları, bilim insanların yetişmesine uygun özgür düşünce ortamına zemin hazırlamıştır. İyonya, İyon felsefesinin beşiğidir. İyonya'da filozoflar, kendi aralarında bir İyon felsefesi kurmuşlardı.

Bu filozofların başında Thales gelir. Thales, doğada en üstün kuvvetin su olduğuna inanmıştır. Thales'ten sonra Anaksimander ile Anaksimenes de her şeyin belirli bir kudrete bağlı olduğunu söylemişlerdir. Anaksimenes en üstün kuvvetin "hava" olduğunu söylemiştir.

Şehir devletleri hâlinde yaşamışlar ve 12 şehir devletinden oluşan bir birlik kurmuşlardır. Güneyden başlayan ilk kentleri Miletos'tur. Ephesos, birliğin en güçlü şehirlerindedir. Gücünü, ticaret merkezi olmasından almıştır. Kentteki ticari döngüye tekstil işiyle uğraşan, özellikle palto ve yün tüccarları hâkimdir. Efes antik kenti, İyonyalıların kurduğu önemli şehir devletlerinden biridir (Görsel 3.23). Persler tarafından İyonlar'a son verilmiştir. Perslere teslim olan Miletos hariç diğer birçok İyon kenti yağmalanmıştır.

Görsel 3.23: Efes antik kenti, Selçuk-İzmir

3.2.7. Karyalılar

Karyalılar, MÖ 2000 yılının sonlarından itibaren Güneybatı Anadolu'da varlıkları bilinen ve Karya Uygarlığı'nı kurmuş bir kavimdir. Başkentleri başlangıçta Mylasa (Milas) iken, MÖ 4. yüzyılda Mausolus tarafından Halikarnas'a taşınmış ancak Milas, önemini korumuştur. Yaklaşık olarak Büyük Menderes Nehri ile Dalaman Çayı arasındaki bölgeye denk gelen yayılma alanlarında, çok sayıda köy ve mezra türü yerleşimin bir araya gelerek oluşturduğu federasyonlar etrafında örgütlenmişlerdir. Milas'taki Zeus Tapınağı Karya Uygarlığı'nın önemli kalıntılarında biridir (Görsel 3.24).

Görsel 3.24: Zeus Tapınağı, Euromos antik kenti, Milas-Muğla

3.2.8. Likyalılar

Antik Çağ'da Güneybatı Anadolu'daki Likya ülkesi, günümüzde Teke Yarımadası'na karşılık gelen bölgedir. Likyalılar'ın, MÖ 3. bin yılın ikinci yarısında Anadolu'ya gelen ve 2. binyıl boyunca Güney Anadolu Bölgesi'nde yaşamış ve Anadolu'nun en eski Hint-Avrupa kökenli halkı olan Luviler'in dağılmasından sonra bir kısmının devamı olduğu söylenir. Luvi dilinin Hititçeyle yakınlığı ve Luviler'in de Hititler ile akraba olduğu göz önünde bulundurulursa Likçenin de Hititçeyle olan bağlantısı anlaşılır. Hitit dilinde Likya'nın adı Lukka'dır. Likya "Işıklar Ülkesi" anlamına gelmektedir. Başkent Ksanthos (Görsel 3.25) olmak üzere 23 şehrin Likya Birliği'ni oluşturduğu ve birlik adına para basıldığı yazıt ve sikkelerden bilinmektedir.

Görsel 3.25: Ksanthos antik kenti, Fethiye-Muğla

Günümüzde Likya dilinin, Luvi dilinin devamı olduğu hemen tüm uzmanlarca kabul edilmektedir. Likya'nın başkenti olan Arnna'da (Likçe: "Arnna", Yunanca: "Ksantos") bulunan ve Atinalılara karşı kazanılan zaferi betimleyen Likçe yazıt, Likya dilinin en önemli kaynaklarından. Hint-Avrupa Dil Ailesi'ne ait olduğu kabul edilen Likya dilinde 6'sı sesli olmak üzere toplam 29 harf bulunduğu saptanmıştır. Harf yazılışlarının Yunan alfabesi ile bazı ortaklıkları olduğu da bilinen bir gerçektir.

Homeros, Troia savaşlarını anlatan nl İlyada Destanı'nda Likyalıların Glaukos ve Sarpedon nderliğinde Akhalara karşı Troyalıların yanında yer aldığını anlatmaktadır. **Strabon**, Likya Birliği'nin 6 büyük kentinin Ksanthos, Patara, Pınara, Olympos, Myra ve Tlos olduğunu belirtmektedir. **Herodot** ise Likya ve Likyalılar hakkında; *"Gelenekleri yönünden bazıları Giritliler, bazıları Karyalılara benzer. Fakat hiÇ kimseye benzemeyen bir töreleri vardır. O da babaları yerine analarının adını kullanmalarıdır. Bir Likyalıya kim olduğunu sorun, size adını annesinin, anneannesinin, büyük anneannesinin ve daha büyük anneannesinin ismini söyleyerek cevap verir."* demektedir.

Xanthos antik kentinden 1840 yılında İngiliz arkeolog Charles Fellows tarafından alınarak yurt dışına ıkarılan İyon tapınağı görünümlü anıt mezarların Anadolu'daki ilk ve en önemli rneği olan **Nereidler Anıtı** günümüzde British Museum'da sergilenmektedir (Görsel 3.26).

Görsel 3.26: Nereidler Anıtı, British Museum

Tarihteki ilk demokratik birliği kurmuş olmakla bilinen Likyalılar, farklı şehirlerden bir araya gelmiş olmalarına rağmen ortak bir kültür yaratmış ve var oldukları sürece bunu paylaşıp yaşatmışlardır. Likya Birliği hakkında edinilen bilgilere göre birlik önemli-önemsiz toplam 23 şehirden oluşmuştur. Günümüze kadar da dayanabilmiş, en büyük altı şehir olan Arnna (*Ksantos*), Patara, Pınara, Tlos, Myra ve Olympos'un üçer oy hakkı bulunurken, daha önemsiz ve kk şehirlerin 1 ya da 2 oy hakkı vardır.

Likyalılar'ın kurmuş olduğu bu federasyon sistemi, aynı zamanda ABD Anayasası'na da ilham kaynağı olmuştur. Alexander Hamilton'un yazdığı 9 ve 16 no.lu ve James Madison'un yazdığı 45 no.lu makalede ABD için en uygun yönetim sisteminin Likya Federasyonu'nda olduğu gibi federatif şehir birliği (eyaletler) olduğuna vurgu yapılmıştır.

3.2.9. Helenler

Makedonya Kralı İskender, Anadolu'daki İyon şehirlerini kurtarmak ve Pers hâkimiyetine son vermek için MÖ 334'te Asya seferine çıkmıştır (Görsel 3.27). Anadolu, Suriye ve Mısır'ı ele geçirerek Pers İmparatorluğu'na son vermiş, böylelikle Helen Medeniyeti'nin temellerini atmıştır.

Görsel 3.27: İskender Lahdi Rölyefleri, İstanbul Arkeoloji Müzesi

İskender'in ölümüyle Büyük İskender İmparatorluğu; Makedonya Krallığı, Mısır Krallığı ve Asya Krallığı olmak üzere 3'e ayrılmıştır. Doğu-Batı kültürlerinin kaynaşması süreci olarak bilinen MÖ 330-30 arası görülen Helenistik Dönem'de Antakya ve İskenderiye başlıca ilim merkezleri olarak doğmuş, Bergama ve İskenderiye Kütüphaneleri kurulmuştur. İskenderiye Feneri, dönemin en önemli eseri olarak tarihe geçmiştir.

Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra oluşan boşluğu erken ölümü sebebiyle dolduramamış; ölümünden sonra yaklaşık yarım asır boyunca en yakınındaki generalleri birbirleriyle savaşmıştır. MÖ 210 yılına gelindiğinde Büyük İskender'in imparatorluğu; batıda Makedonya, Mısır ve Doğu Akdeniz'de Ptolemaioslar, Anadolu'dan Afganistan'a uzanan topraklarda Seleukoslar arasında paylaşılmıştır. Seleukos Krallığı çok geniş topraklar üzerinde kolay hâkimiyet kuramamış ve 280'lerden itibaren toprak kaybına uğramaya başlamıştır. Seleukoslar, Anadolu'daki topraklarında Bergama, Bithynia, Kappadokia ve Pontos Krallıkları ortaya çıkmıştır.

MÖ 1. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan bu Helenistik medeniyet krallıkları, MÖ 2. yüzyıldan sonra Roma İmparatorluğu tarafından işgal edilmiştir. Helenistik Çağ'da eski Yunan medeniyeti; Anadolu'nun iç kısımları, Mısır, Mezopotamya, Suriye, İran ve Afganistan'a kadar yayılmış ve yerli kültürlerle etkileşim içine girmiştir. Helen Uygarlığı'nın en güzel sikkeleri Afganistan'daki Baktria Krallığı'nda basılmıştır. Ayrıca Helenistik Dönem'de kültürel ve bilimsel alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bergama ve İskenderiye'de antik dünyanın en büyük kütüphaneleri açılmış, İskenderiye'de kütüphanenin de içinde olduğu çok büyük bir araştırma merkezi kurulmuştur.

3.2.10. Romalılar

Tarihî kaynaklar, Roma Medeniyeti'nin MÖ 753 tarihinde Romulus tarafından kurulduğunu genel olarak kabul eder. Roma Devleti, kısa zamanda genişleyerek Avrupa, Asya ve Afrika topraklarına yayılmıştır. Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyalet olan Asia Eyaleti, Bergama Kralı III. Attalos'un MÖ 133 yılında varis bırakmadan ölürken Bergama Krallığı'nı (Görsel 3.28) Roma'ya vasiyet yoluyla bırakması ile oluşmuştur.

Görsel 3.28: Bergama antik kenti, İzmir

Asia Eyaleti'nden sonra sırayla Kilikia, Pontus ve Bithynia, Suriye, Kıbrıs, Galatia, Kappadokia, Lykia ve Pamphylia Bölgeleri, Roma İmparatorluğu'nun eyaleti konumuna gelmiştir. Tüm Akdeniz Bölgesi'ne hükmeden Roma İmparatorluğu, MS 3. yüzyılın ikinci yarısında Kavimler Göçü'yle başlayan karışıklıklardan sonra MS 395 tarihinde, Doğu ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Batı kısmı (Batı Roma İmparatorluğu), MS 476 yılında Kavimler Göçü'yle Avrupa'ya gelen Kuzey Kavimleri'nin saldırıları sonucunda yıkılmış; doğu kısmı da varlığını Doğu Roma İmparatorluğu veya Bizans İmparatorluğu olarak 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethine kadar sürdürmüştür.

Romalılar hüküm sürdükleri dönemde kültüre ve sanata çok önem vermişlerdir. Roma egemenliği altında olan bölgelerde su yolları, tapınak, sunak, tiyatro, amfitiyatro, gimnazyum, bazilika (küçük kilise), forum, stadyum, agora (pazar yeri), saraylar, köprüler ve hamamlar inşa edilmiştir. Dünyanın en güzel ve ilgi çekici yapıtlarından birisi olan Ayasofya'nın ismi "Kutsal Bilgelik" anlamına gelmektedir. Ayasofya, I. Konstantin zamanında yaptırılmaya başlanmıştır. Ayasofya bir kilise olarak yapılmıştır ve o dönem, Hristiyanlığın resmî din olması üzerine yapımına başlanmıştır.

1453 yılında Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra Ayasofya bir camiye dönüştürülmüştür. Ayasofya günümüzde de pek çok farklı sembolü ve tarihe dair gizemi, içinde barındırmaktadır (Görsel 3.29).

Görsel 3.29: Ayasofya Cami, İstanbul

Romalılar, Fenikelilerin alfabesini geliştirerek "Latin alfabesini" oluşturmuşlardır. Günümüz Avrupa hukukunun temelini oluşturan MÖ 451-450 yıllarında Plebler, yasal âdetlerin "*On İki Levha Kanunları*" olarak yazılmasını sağlamıştır. Bu levhalar daha sonra Avrupa hukukunun da temelini oluşturmuştur.

Romalılar, Mısır Uygarlığı'ndan aldıkları Güneş Takvimi'ni "Jülyen Takvimi" adıyla geliştirmişlerdir. Jül Sezar tarafından MÖ 46 yılında kabul edilen bu takvim, Batı dünyasında 16. yüzyıla kadar kullanılmıştır.

ÖĞRENME BİRİMİ 3 ANADOLU ÇAĞLARI

UYGULAMA
YAPRAĞI 2
2 SAATUYGULAMA ADI ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARINI
İÇEREN GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Sınıfı gruplara ayırınız. Anadolu'nun tarih öncesi çağlarını içeren teknolojik ve görsel materyal (resim, grafik, karikatür, slayt, video vb.) hazırlayarak sınıf ortamında sunumunu yapınız. Hazırladığınız sunumu, öğretmeninize teslim ediniz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun olarak gruplara ayrılınız. 2. Konuları gruplara dağıtınız. 3. Grup arkadaşlarınızla kendi aranızda konuları paylaşınız. 4. Sunum ile ilgili materyal hazırlayınız. 5. Teknolojik veya görsel materyaller kullanarak sunumunuzu yapınız. 6. Hazırladığınız sunumu, öğretmeninize teslim ediniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARINI İÇEREN GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Gerekli ön hazırlıklar yapılarak konular, uygun bir şekilde gruplara dağıtıldı.		
Grup içerisinde konu dağılımı uygun şekilde yapıldı.		
Konular paylaşıldı.		
Konu ile ilgili gerekli materyaller hazırlandı.		
Hazırlanan sunum, sınıf ortamında aslına uygun şekilde gerçekleştirildi.		
Sunum, öğretmene teslim edildi.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

ÖĞRENME BİRİMİ 3 ANADOLU ÇAĞLARI

UYGULAMA ADI ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARINA AİT KÜLTÜREL NİTELİKLİ MİLLÎ PARKLAR VE UNESCO SOMUT KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ İLE İLGİLİ GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA

UYGULAMA
YAPRAĞI 3
2 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
<p>Türkiye'den UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiş yerleri araştırınız. 897'si kültürel, 218'i doğal, 39'u karma olmak üzere toplam 1154 miras alanı ve UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Geçici Listesi'nde bulunan 78'i kültürel, 4'ü karma ve 3'ü doğal olmak üzere toplam 85 miras içerisinde bulunan Anadolu'nun tarih öncesi çağlarına ait alanlar ile ilgili materyaller hazırlayınız. Sunum oluşturunuz. Sunum sonrasında, materyalleri öğretmeninize teslim ediniz.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun şekilde gruplara ayrılınız. 2. Konuları gruplara dağıttıktan sonra, grup arkadaşlarınızla kendi aranızda konuları paylaşınız. 3. Her arkadaşınızın sunum ile ilgili materyal hazırlamasını sağlayınız. 4. Teknolojik veya görsel materyaller kullanarak sunumunuzu yapınız. 5. Sunumunuzdaki konulardan sınıf arkadaşlarınıza sorulmak üzere beşten az olmamak kaydıyla soru hazırlayınız. Verilen cevapları sınıf ortamında değerlendiriniz. 6. Hazırladığınız sunumu, öğretmeninize teslim ediniz.
<p>Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.</p>	

ANADOLU'NUN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARINA AİT KÜLTÜREL NİTELİKLİ MİLLÎ PARKLAR VE UNESCO SOMUT KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ İLE İLGİLİ GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Gerekli ön hazırlıklar yapılarak konular, uygun bir şekilde gruplara dağıtıldı.		
Grup içerisinde konu dağılımı uygun şekilde yapıldı.		
Konu ile ilgili gerekli materyalleri hazırladı.		
Sunumu, sınıf ortamında uygun şekilde gerçekleştirdi		
Sunum ile ilgili en az beş soru hazırladı ve cevaplar değerlendirildi.		
Sunum, öğretmene teslim edildi.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

3.2.11. Bizanslılar

Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun 395'te Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır. Roma İmparatoru I. Constantinus'un 330'da başkenti, Roma'dan bugünkü İstanbul'a taşınmasıyla merkezi Konstantinopolis (bugünkü İstanbul) olan ve Bizans İmparatorluğu da denen Doğu Roma İmparatorluğu kurulur. İmparator I. Constantinus, Roma'dan senatörler ve yüksek dereceli memurlar getirerek yönetimi oluşturmuş ve kenti yeniden imar etmiştir.

Bizans sanatının kökeni Eski Yunan ve Roma sanatına dayanır fakat onlar; Mısır, İran ve Suriye kültürlerinden de etkilenmiştir. Bizans sanatı doğu ve batı uygarlıklarının bir bileşimidir. Bizans'ın başkenti ve dünyanın en ünlü şehirlerinden biri olan Konstantinopolis, Orta Çağ'da ihtişamı ve sanat ruhuyla bulunduğu çağın en önemli şehri olmuştur.

Görsel 3.30: Yerebatan Sarayı Sarnıcı, İstanbul

Konstantinopolis; görkemli sarayları, kiliseleri, hipodromu, sarnıçları (Görsel 3.30), dikilitaşları ve surlarıyla Doğu Roma İmparatorluğu'nun da kültür ve sanat merkezi konumundaydı. Roma mimarisinin en göze çarpan özelliği olan dev kubbeler, Bizans İmparatorluğu'nda da ekseriyetle kullanılmıştır. Özellikle duvar süslemeleri, mozaik, minyatür ve fildişi işçiliği sanatında önemli bir gelişme sağlamışlardır.

29 Mayıs 1453'te Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi ile Bizans İmparatorluğu yıkılmıştır.

3.2.12. Anadolu Selçukluları

10. yüzyılda İslamiyet'i kabul eden OĞuz Türkleri, sınırlarını genişletmek ve İslamiyet'i yaymak amacı ile Bizans topraklarına akınlar düzenler. Alpaslan'ın 1071'deki Malazgirt Zaferi ile Türklere Anadolu kapıları açılır ve Selçukluların Anadolu'daki ilerleyişi hızlanır. İznik'e kadar ilerleyen Selçuklu Türkleri, burayı başkent yapar ve Anadolu Büyük Selçuklu Devleti'nin eyaleti olur.

1157 tarihinde Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte merkezi Konya olan, Anadolu Selçuklu Devleti kurulur. Siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılar ile birlikte Anadolu'ya yapılan Moğol istilaları sonucunda Anadolu Selçuklu Devleti 1308 yılında yıkılır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin okuu başlayınca, Anadolu'da çeşitli OĞuz boyları, Türkmen ve kumandanları, beylikler kurmaya başladı. Bu beyliklerden, Bizans sınırında Söğüt çevresinde kurulan Osmanlı Beyliği'nin stratejik konumu, bu beyliğin sürekli genişlemesini ve 20. yüzyılın başlarına kadar üç kıtaya hâkim olmasını sağlamıştır.

Anadolu Selçukluları, Anadolu'nun pek çok yerinde yeni kurumlar ve yapılar inşa etti. Anadolu Selçukluları, ticarete ve yol güvenliğine büyük önem verirdi. Anadolu'da kervansaray ve hanlar inşa ettiler. Kervansaray ve hanlarda konakladıklarında tüccar ve yolcuların güvenliği ve ihtiyaçlarını karşıladılar.

Anadolu Selçukluları Dönemi'nde, Anadolu'nun hemen hemen her yerinde imarethaneler kurulmuştu. Kurulan bu imarethanelerde yoksul halka ve öğrencilere ücretsiz yemek verildi. Anadolu Selçukluları Dönemi'nde başlıca eğitim kurumları medreselerdi. Anadolu'nun pek çok yerinde darüşşifa denen hastaneler inşa etmişlerdir. Ayrıca Anadolu Selçukluları; cami, köprü, eşme, türbe ve kümbet gibi yapılar inşa etmişlerdir. Anadolu Selçuklularında dokumacılık, hat (yazı), minyatür, ahşap ve taş oymacılığı, inicilik, maden işleme, cilt ve çeşitli süsleme sanatları da gelişmişti.

Anadolu'da bulunan ve günümüze dek gelen Anadolu Selçukluları Dönemi'ne ait bazı yapılar şunlardır:

1. Konya, Alaeddin Cami, Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese
2. Beyşehir, Kubadabad Sarayı
3. Niğde, Alaeddin Cami
4. Ankara, Aslanhane Cami (Görsel 3.31)
5. Kayseri, Huand Hatun Cami ve Kllyesi
6. Afyonkarahisar, Ulu Cami
7. Erzurum, ifte Minareli Medrese
8. Sivas, Gök Medrese, Buruciye Medresesi, ifte Minareli Medrese
9. Kırşehir, Melik Gazi Kümbeti
10. Ahlat, Ulu Kümbet, ifte Kümbetler
11. Nevşehir, Tuzlu Köy Cami, Kızılkaya Cami, Nevşehir Kalesi
12. ankırı, Taş Mescit

Görsel 3.31: Aslanhane Cami mihrabı, Ankara

1. Beylikler Dönemi:

1071 Malazgirt zaferinden sonra Selçuklular, fetihleri hızlandırmak için emrindeki komutanlara fethettikleri yerleri yönetme hakkı tanıdılar. Böylece Anadolu'da Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı beylikler ortaya çıktı.

Danışmentliler, Saltukoğulları, Artukoğulları, Mengücek oğulları bu dönemin öne çıkan beylikleridir. Danışmentliler: Kayseri Ulu Cami, Niksar Yağlıbasan Medresesi (Anadolu'daki ilk medrese), Saltuklular: Erzurum Ulu Cami, Emir Saltuk Kümbedi, Artuklular: Mardin Ulu Cami, Urfa Ulu Cami, Malabadi Köprüsü, Mengücekler: Divriği Ulu Cami ve Şifahanesi.

2. Beylikler Dönemi:

1243 yılında Köseadağ'da Moğollar karşısında uğradığı yenilginin ardından Anadolu Selçuklu Devleti hızlı bir çöküş devresine girdi ve İlhanlılar'a tâbi oldu. Bundan sonra Anadolu'da hâkimiyet Moğollar'ın eline geçti. Malî kaynakların azlığı, suistimaller ve iktisadî çöküntü yüzünden perişan bir durumda bulunan Anadolu'da Selçuklu Devleti tekrar eski ve kudretli hâline gelemeydi.

13. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'da Moğol baskısı zayıflamış ve bu durumdan faydalanan Türkmen beyleri yavaş yavaş Selçuklularla ilişkilerini keserek bağımsızlıklarını ilân etmişlerdi. Anadolu Selçuklularının hâkimiyetindeki topraklarda kurulmuş olan bu beyliklere Anadolu Beylikleri adı verilmiştir. Karamanoğulları, Germiyanogulları, Aydınoğulları, Saruhanogulları, Menteşeoğulları, Hamitoğulları, Osmanogulları, Candarogulları, Dulkadiroğulları bu beyliklerin başlıcalarıdır.

Bu döneme ait bazı eserler; Manisa Ulu Cami, Aksaray Ulu Cami, Niğde Sungur Bey Cami, Kütahya Kurşunlu Cami, Kütahya Hisarbey Cami (Saray Cami), Birgi Ulu Cami, Selçuk İsa Bey Cami, Milas Hacı İlyas Cami, Milas Ulu Cami, Beyşehir Ulu Cami (Eşrefoğlu Cami) olarak sayılabilir.

3.2.13. Osmanlılar

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile birlikte 1299 yılında Osman Gazi tarafından kurulan Osmanogulları, sınırlarını genişleterek Orhan Gazi tarafından Bursa'nın fethedilmesi ile Bursa'yı başkent yapar. Sonrasında Bizans'ın Avrupa yakasındaki topraklarını fethederek I. Murad zamanında Edirne'yi 1363 yılında alarak başkent yapmıştır. 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle İstanbul başkent olur ve İstanbul, bir sanat ve kültür merkezine dönüşür (Görsel 3.32).

Görsel 3.32: Sultanahmet Meydanı, İstanbul

19. yüzyıl sonlarında zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu, dört bir yandan işgal edilir. 1919 yılında başlayan Kurtuluş Savaşı sonucunda 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilir ve son olarak Anadolu topraklarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulur. Osmanlı mimarisi, devletin kuruluşundan XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar genelde Selçuklu ve Beylikler Dönemi mimarisinin özelliklerini taşır.

Türk mimarisini doruk noktasına ulaŐtıran, döneme kendi damgasını vuran Mimar Sinan olmuştur. Eserlerinin teknik ve mimari açıdan üstün özellikleri, sonraki dönemleri de etkileyerek yeni bir mimari anlayışı getirmiştir. Mimar Sinan'ın İstanbul'da bulunan ve kendi tanımıyla ıraklık eseri olan Şehzade Cami'si, kalfalık eseri olan Süleymaniye Cami'si ve ustalık eseri olan Edirne'deki Selimiye Cami'si (Görsel 3.33) nemli eserlerindedir.

Anadolu'nun her yerinde Osmanlı eserleri mevcut olup İŐhak Paşa, Topkapı, Adile Sultan, Dolmabahçe, Beylerbeyi, Çırağan, Yıldız Sarayları ve Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli Külliyesi Osmanlı Dönemi'nin en önemli eserlerindedir.

Görsel 3.33: Selimiye Cami, Edirne

SIRA SİZDE

Artemis heykelinin üzerinde bulunan motiflerin ne ifade ettiğini araştırarak sınıfta paylaşınız.

ÖĞRENME BİRİMİ 3 ANADOLU ÇAĞLARI

UYGULAMA
YAPRAĞI 4
2 SAATUYGULAMA ADI TÜRKİYE'NİN SOMUT OLMAYAN UNESCO
MİRAS LİSTESİ İLE İLGİLİ GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Türkiye'den , UNESCO Miras Listesi'ne girmiş somut olmayan yerleri araştırarak 17 si kültürel, 2 karma olma üzere toplam 19 miras alanı ile ilgili materyaller hazırlayarak sunum yapınız. Materyalleri öğretmenimize teslim ediniz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun olarak 19 miras alanını dağıtabilecek şekilde gruplara ayrılınız. 2. Konuları gruplara dağıttıktan sonra, grup arkadaşlarınızla kendi aranızda konuları paylaşırınız. 3. Her arkadaşınızın sunum ile ilgili materyal hazırlamasını sağlayınız. 4. Teknolojik veya görsel materyaller kullanarak sunumunuzu yapınız. 5. Sunumunuzdaki konulardan sınıf arkadaşlarınıza sorulmak üzere beşten az olmamak kaydıyla soru hazırlayınız. Verilen cevapları sınıf ortamında değerlendiriniz. 6. Hazırladığınız sunumu, öğretmenimize teslim ediniz.

Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.

TÜRKİYE'NİN SOMUT OLMAYAN UNESCO MİRAS LİSTESİ İLE İLGİLİ GÖRSEL MATERYAL HAZIRLAMA DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Gerekli ön hazırlıklar yapılarak 19 miras alanını, gruplara uygun bir şekilde dağıttı.		
Grup içerisinde konu dağılımını uygun şekilde yaptı.		
Konu ile ilgili gerekli materyalleri hazırladı.		
Sunumu, sınıf ortamında uygun şekilde gerçekleştirdi.		
Sunum ile ilgili en az beş soru hazırladı ve cevaplar değerlendirildi.		
Sunumları, öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyle etkili kullanılarak çalışmayı, verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
İŞ birliği içinde çalıştı.		
) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde yer alan boşluklara uygun ifadeleri yazınız.

1. İnsanların ateşi kontrol altına aldığı ve insanlık tarihinin en uzun Çağ'dır. İnsanların, avcılık ve toplayıcılıktan üretime geçiş yaptığı ve köpeğin evcilleştirildiği Çağ'dır.

B) Aşağıdaki soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

2. Aşağıdakilerden hangisi Neolitik Çağ'ın özelliklerinden değildir?

- A) İlk köylerin oluşmaya başlaması
- B) Çanak çömlek yapımının başlaması
- C) Temel geçimin avcılık ve toplayıcılık ile sağlanması
- D) Obsidyen-volkanik camın, kullanılmaya başlanması
- E) Yazılı olmayan hukuk kurallarının ortaya çıkması

3. Metal kullanımının ilk defa başladığı ve Bakır Çağı olarak da adlandırılan çağ aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Demir
- B) Mezolitik
- C) Neolitik
- D) Kalkolitik
- E) Paleolitik

4. İlk şehir devletleri, sonrasında da ilk büyük devletlerin kurulduğu çağ aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Demir
- B) Mezolitik
- C) Neolitik
- D) Paleolitik
- E) Tunç

5. Aşağıdakilerden hangisi Demir Çağı'nda Anadolu'da bulunan devletlerden biri değildir?

- A) Geç Hititler
- B) Urartular
- C) Frigler
- D) Anadolu Selçuklular
- E) Lidyalılar

6. Anadolu'da kurulan başkenti Boğazkale-Hattuša olan devlet aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Hititler
 - B) Urartular
 - C) Frigler
 - D) Anadolu Selçukluları
 - E) Lidyalılar
7. Kadeş antlaşması Hititler ile hangi uygarlık arasında imzalanmıştır?
- A) Asur
 - B) Lidyalılar
 - C) Mısır
 - D) Pers
 - E) Urartular
8. Ticaret kenti Kargamış olan uygarlık aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Geç Hititler
 - B) Urartular
 - C) Frigler
 - D) Asur
 - E) Lidyalılar
9. Başkenti Tuşpa (Van) olan, çivi yazısı ve Hitit hiyeroglif yazısını kullanan devlet aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Geç Hititler
 - B) Urartular
 - C) Frigler
 - D) Asur
 - E) Lidyalılar
10. Başkenti Gordion olan ve Kral Gordios tarafından kurulan devlet aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Asur
 - B) Frig
 - C) Mısır
 - D) Pers
 - E) Urartu

11. Başkenti Sardes olan medeniyet aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Asur
- B) Karia
- C) Lidya
- D) Mısır
- E) Pers

12. 12 Şehir devletinden oluşan bir birlik kurmuş uygarlık, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Asur
- B) Frig
- C) Hitit
- D) İyon
- E) Mısır

13. Milas'taki Zeus Tapınağı aşağıdaki hangi uygarlıklardan hangisine aittir?

- A) Frig
- B) Hitit
- C) İyon
- D) Karya
- E) Roma

14. Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olan ve "Işık Ülkesi" anlamına gelen bölge aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Asur
- B) Frig
- C) İyon
- D) Karia
- E) Likya

15. Helen Medeniyeti'nin temellerini atan kral aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Büyük İskender
- B) Midas
- C) Hattuşili
- D) Darius
- E) Antiokhos

16. Ölümünden sonra, Bergama Krallık topraklarını ve hazinesini vasiyet yoluyla Romalılara bırakan kral aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Büyük İskender
- B) Kroisos
- C) Midas
- D) III. Attalos
- E) Giges

17. "On İki Levha Kanunları" aşağıdaki hangi devlet döneminde yazılmıştır ?

- A) Asur
- B) Frig
- C) Hitit
- D) Likya
- E) Roma

18. AŞağıdaki eserlerden hangisi Bizans Dönemi'ne ait değildir?

- A) St. Pierre Kilisesi
- B) Elmalı Kilise
- C) Yerebatan Sarnıcı
- D) Tekfur Sarayı
- E) Tits (Vespasianus) Tüneli

19. AŞağıdaki eserlerden hangisi Anadolu Selçukluları Dönemi'ne ait değildir?

- A) Sivas, Gök Medrese
- B) Doğubayazıt, İŐhak Paşa Sarayı
- C) Beyşehir, Kubadabad Sarayı
- D) Niğde, Alaeddin Cami
- E) Erzurum, ifte Minareli Medrese

20. AŞağıdakilerden hangisi Mimar Sinan'ın ustalık eseridir?

- A) Şehzade Cami
- B) Süleymaniye Cami
- C) Selimiye Cami
- D) Rüstem Paşa Cami
- E) Mihrimah Sultan Cami

C) Aşağıda verilen soruların cevaplarını noktalı yerlere yazınız.

21. Helen Uygarlığı'nın insanlık tarihine etkilerini yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

22. İnsanların avcılık ve toplayıcılıktan üretime geçiş sürecinin nedenlerini yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.

ÖĞRENME BİRİMİ

ANADOLU MİTOLOJİSİ

Öğrenme Birimi Konuları

4.1. KLASİK MİTOLOJİYİ TANITMA

4.2. ANADOLU MİTOLOJİSİNİ TANITMA

Neler Öğreneceksiniz?

1. Mitoloji
2. Mitoloji Çeşitleri
3. Mitolojinin insanlığın gelişimine ve hayal güçlerine etkileri
4. Mitolojideki tanrılar

Temel Kavramlar

1. Mit
2. Mitoloji

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Din ve mitoloji arasındaki ilişkiyi araştırınız? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
2. İnsanoğlu var olduğundan bugüne kadar Tanrı ya da tanrılara neden inanma gereği duymuştur? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.1. MİTOLOJİ

Mitoloji teriminin çeşitli tanımlamaları olmakla birlikte, genel anlamda mitolojinin kutsala dair olan efsanevi anlatıları içerdiği ifade edilmektedir. **Mitoloji**, kutsalın yani tanrıların kelime ve sembollerle ifade edilmesidir (Görsel 4.1). Mitolojik efsane ve hikâyeleri diğer efsane ve hikâyelerden ayıran en önemli özellik, onların kutsala dair efsaneler barındırmasıdır.

Mitoloji, Antik Yunan kültürü ile özdeşleştirilse de efsanelerin dünyanın farklı bölgelerindeki kültürlerle ortak özellikler göstermesi, insanlığın ortak bilincinin varlığını akla getirmektedir.

Görsel 4.1: Mitolojik tanrılar, Antik Yunan çömlek resimleri

Varoluşun gerçekleştiği çok tanrılı dinlerden günümüz tek tanrılı dinlere geçilen süreç içerisinde, insanoğlu kendinden üstün olduğunu düşündüğü varlıklara inanma ve onlardan çekinme gereği duymuştur. Bu yüzden de zor zamanlarında danışacak ve yardım isteyecek kutsalların varlığına inanmışlardır.

4.1.1. Klasik Mitoloji

Klasik mitoloji; Antik Yunanistan'da "geçmişte söylenenlerin tekrar edilmesi" gibi bir anlam barındırmaktayken zamanla Doğu dillerinde efsane, Batı dillerinde ise mit anlamı kazanmıştır. Türk dilleri içerisinde en ilginç olan karşılığı Çuvaşçada yer alır. Bu dilde "halaplah" kelimesi mitoloji manasına gelir ve "halap" yani masal sözcüğünden türemiştir.

Efsaneler; konu itibarıyla tanrıları, soylu kişileri, asilleri, kahramanları ve doğüstü varlıkları konu alan anlatılardır.

Uyumlu bir sistem içerisinde düzenlenmiştir ve çoğunlukla geleneksel sözlü aktarım yoluyla (ozanlar, halk vb.) yayılarak canlı kalır. Sıklıkla, ilgili oldukları topluluğun dinî veya ruhani yaşantıları ile bağıntılı olan mitler, din bilginleri veya hükümdarlar tarafından onaylanır. Topluluktaki bu ruhani mevkilerini kaybettikleri zaman, yani topluluğun ruhani yapısıyla aralarındaki bağ koptuğunda mitolojik niteliklerini yitirir ve folklor a ait söylenceler veya peri masalları hâline gelir.

Bazı efsaneler, orijinal olarak sözel bir geleneğin ürünüyken zamanla yazınsal hâle de gelmiştir. Çoğu efsanenin başlangıç noktası aynı iken bazı efsaneler ise değişik coğrafya ve kültürlerden etkilenerek farklılaşmış ve farklı anlatılar hâline dönüşmüştür.

Mit, kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, başlangıçtaki masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Mit, her zaman bir “yaratılışın” öyküsüdür. Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır.

Ritüel mitleri, belirli dinî uygulamaların yapılışını veya anlamını açıklayan mitlerdir. Tapınma, ibadet eylemi ile yakın bir ilişki içerisindeki bu mitler, dinî veya ruhâni sistemin yapısında yer alabilir.

Köken mitleri; bir âdet, isim, nesne veya canlının kökenini açıklayan mitlerdir.

Kült mitleri, bir ilahın (veya ilâhî unsurlar taşıyan varlığın) gücünü gösteren karmaşık kutlamaları açıklayan mitlerdir.

Prestij mitleri; genellikle ilâhî unsurlar veya kutsallık atfedilmiş belirli bir halk, kahraman veya şehirle ilgili mitlerdir.

Eskatolojik (dünyanın sonu ile ilgili) **mitler**, bilinen dünyanın sonunu getireceği öne sürülen bir mutlak sonu ve / veya buna dair kavram ve olayları açıklayan ve konu alan mitlerdir.

Sosyal mitler ise o anki sosyal değer veya uygulamaları savunmak veya güçlendirmek amacı taşıyan mitlerdir. Bir mit birden çok kategoriye uymaktayken efsaneler ise konularına göre şu üç kategoride incelenebilir:

1. Evren ve yaratılışa dair söylenceler
2. Tanrılara dair söylenceler
3. Kahramanlara dair söylenceler

Tüm kültürler kendi dinleri, kahramanları, tarihleri ve benzeri unsurlarına ilişkin anlatıları barındıran kendi mitlerini zamanla geliştirmiştir. Bu mitlerin barındırdıkları sembolik anlamların gücü uzun süreler boyunca canlı kalabilmelerinin (bazen binlerce yıl boyunca) ana sebeplerindendir.

4.1.1.1. Mitolojinin Özellikleri

Mit, doğaüstü varlıkları ve bu varlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur. Bu öykü, gerçeklerle ilgili olduğundan doğru kabul edilir. Aynı zamanda öyküler, doğaüstü varlıklar tarafından yaratıldığı için kutsaldır.

Mit, “yaratılış” ile ilgilidir. Bir varlığın ya da olayın yaşama nasıl geçtiğini, bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır. Bu nedenle de mitler, insana özgü her anlamlı eylemin örnek tiplerini oluşturur.

İnsanoğlu, varoluşundan bu yana mucizevi olaylara inanma ihtiyacı duymuştur. Bu olayları yeniden hatırlatan, gerçekleşme aşamasına getiren olaylara kutsal olarak bakmaktadır.

4.1.1.2. Mitolojinin Ortaya Çıkışı

Eski Yunan dilinde “söz” kavramını karşılayan üç sözcük vardı: İlki “mythos”, söylenen veya duyulan bir sözdür; efsane, hikâye anlamlarına gelir fakat mythos güvenilir değildir çünkü insanlar, gördüklerini veya duyduklarını anlatırlarken bunları birçok yalan ve abartıyla süsleyebilir. İkincisi “Epos”; belli bir düzen ve ölçüye göre söylenen, okunan sözdür. Zamanla şiir, destan ve ezgi anlamlarına gelmiş ve şimdi epik veya epepe olarak Batılı dillerde yerini almıştır. Son olarak “Logos” ise gerçeğin insan sözüyle dile gelmesi olarak tanımlanır.

Logos sözcüğünü başta tarihçi Herakleitos olmak üzere doğa bilginleri kullanmıştır. Bu sözcük, bilimle ve araştırmayla öylesine bağdaşmıştır ki günümüzde hâlen araştırma ve bilim dallarının sonlarına eklenen logos-logia gibi bir ek hâline gelmiştir. Türkçe’ye ise “-loji” olarak geçmiştir. Örneğin antropoloji, sosyoloji vb.

Bir inanç sistemi olarak mitosların, toplumsal düzeni oluşturma ve koruma gibi görevleri vardır. Çoğu kültürün kendine ait başlangıcı, evreni, türünün yaratılışını, doğayı anlamlandırmaya çalıştığı mitolojisi vardır. Mit öğelerinin bazıları, doğada bulunan simgelere verilmiştir (Su Tanrısı, Doğa Tanrısı vb.). Mitolojik öğeler, gerçek hayattan çok bilinçaltının öğeleridir. İlk mitolojik simgeler, evrenin, varlığın tanınması üzerine ortaya çıkarılmış mitolojik öğelerdir (Görsel 4.2).

Görsel 4.2: Mitolojik duvar resimleri, Lüksor Tapınağı-Mısır

Platon’un tutumu daha da ibret vericidir. Homeros’u “*Tanrılar üstüne yalanlar uydurdu, topluma zararlı efsaneler düzdü.*” diye suçlamaktadır. Herodot da mitolojiyi “*Tarihî değeri olmayan söylenti.*” olarak tanımlamaktadır. Mitler; evren ve insanın yaratılışı, doğa güçlerinin birer dev olarak türettiği tanrılar hakkındaki sorulara cevap da vermiştir. Çoğu dinde mitolojinin çok önemli ve öncelikli bir yeri bulunur. Bununla birlikte genel anlamda din ile mitoloji tamamen farklı terim ve kavramlardır. Mitoloji salt mitolojik nesnelere ilgilenirken dinin çevrelediği alan ve nesnelere çok daha geniş ve farklıdır.

4.1.2. Yunan Mitolojisi

Yunan mitolojisi; Yunan tanrıları, tanrıçaları ve kahramanları hakkındaki hikâyelerden oluşan, sözlü edebiyatla yaratılmış ve yaygınlaşmış bir mitolojidir.

Yunan mitolojik öğelerinin en önemlileri; Zeus, Tartaros, Pkometheus, Psikhe, Poseidon, Herakles, Hera, Hephaistos, Hades, Hermestir.

Yunan mitolojisi popülerliğini hiçbir zaman kaybetmemiş; kimi zaman bir kitapta, kimi zaman bir filmde yer almıştır. Sanatın her dalında olduğu gibi üniversitelerin felsefe, edebiyat, sanat tarihi gibi birçok bölümünde ders olarak okutulmaktadır. Yunan mitolojisinin Anadolu'da yaşayan bizler için de özel bir yeri vardır. Yunan mitolojisinden isimler, Türk Dili'ne çok fazla yerleşmiştir. Sanatçılara, sporculara ve müzik gruplarına takılan isimler olduğu gibi tekstil ürünlerinde markalaşma bile mevcuttur. Yüzlerce tanrı, tanrıça ve kahramanların binlerce yıl öncesinden gelen hikâyelerinin birçoğu Anadolu'ya aittir. Bu hikâyeler, bazen İstanbul Boğazi'nde, bazen İzmir'de, bazen de Çanakkale'de görülmektedir.

Mitler, Türkçeye en yakın şekliyle efsaneler olarak tanımlanmıştı ama onlar, bir kültürün belli bir döneminde töreleri, âdetleri dile getirirken halk efsanelerinden ayrılır. Yani mit, alelade halk efsanesi değildir. Efsaneler oluşturulurken inanç sisteminin temelinden faydalanılır. Kısacası, toplumların inanç sistemi çerçevesinde oluşturulmuş ve günümüze kadar gelen efsane ve hikâyeler bütünüdür. Yunan mitolojisi dendiğinde de Antik Yunan uygarlıklarının inanışlarına dair tüm hikâyelerin bütünü olarak değerlendirilebilir. Yunan inanışındaki varlıkların yani Tanrı, tanrıça, kahraman ve yaratıkların yol açtıkları ve karşılaştıkları olaylar bütünüdür.

4.1.2.1. Yunan Mitolojisinin Ortaya Çıkışı

Yunan mitolojisinin ortaya çıkmasını ve Yunan mitolojisi hakkındaki bilgileri Homeros ve Hesiodos'un mitleriyle anlamak mümkündür. Homeros ve Hesiodos'un mitolojik hikâyeleri ve efsanelerinde, tanrıların soylarını anlatmalarıyla Antik Yunan mitolojisi ortaya çıkmıştır denilebilir. Homeros ve Hesiodos'un Tanrı kavramlarını ilk yaratmalarıyla Yunan halkı içinde mitolojik öğeler de oluşmaya başlamıştır.

Halk, kendi arasında tanrılar seçip onlara efsanevi isimler vermişlerdir. Koruyucu adı altındaki Tanrı, bu haklarını din ve devlet işleri üzerinde kullanmaya başlamıştır. Bu efsanevi inanışlar, devlet üzerinde çıkarları olan insanların işine yaramıştır.

Yunan mitolojisinde, simge ve semboller önemli bir yere sahiptir. Halkın tanrılara verdiği semboller, denizler, dağlar, ormanlar vb. doğasal nesnelere de verilmiştir.

Girintili çıkıntılı kıyılarla kaplı Yunan Uygarlığı'nda deniz, Yunan halkının ortak merkezi durumundaydı. Hem ticaretin ana kaynağı hem de savaşların yaz-kış devam ettiği yer olan deniz, dinsel ilişkilerin de ortak noktasıydı. O dönemde pusulanın olmamasından dolayı, deniz yolculukları gündüz yapılmaktaydı. Yunus balığının, denizlerin sembolü olmasından dolayı Apollon'un da sembolü yunus olmuştur. Efsaneye göre Minos'un oğlu Miletos, ülkesinden sürülür. Kaçmak için Apollon'dan yardım ister. Apollon ona bir yunus göndererek onun sırtına binmesini ve durduğu ilk yerde bir kent kurmasını ister. Miletos, karaya çıktığı anda kendi ismiyle kenti kurar ve Apollon; Delphinion Tapınağı'nı ve kültürünü, denize en yakın yerde oluşturur. Bunun üzerine yunus balığı da Apollon'un sembolü olur.

Yunan mitolojisindeki diğer kutsal merkezler, orman ve dağlardır. Buralar, doğa güçlerini simgeleyen tanrısal varlıklarla doludur. İnanışa göre dağ ve ormanlarda Apollon ve Artemis'le karşılaşmak mümkündür (Görsel 4.3). Antik Yunan'ın büyük bölümü dağlarla kaplıydı. Bu dağlardan en kutsal kabul edileni İda Dağı'dır. Zeus'un çocukluğunun geçtiği yer kabul edilen dağda, Keçi Amelthia tarafından beslendiği söylenir. Yunan mitolojisinin oluşmasında en önemli rollerden birini de ovalar oluşturur. Deniz ve dağlarla çevrili Yunanistan'da ekilebilir tarım arazisi azdı. Tanrıça Demeter, buğday ekmekle sorumluydu. Tarımdaki bereketin simgesi tanrıça, halka ekin ekme ve yetiştirmeyi öğretiyordu. Kesilmesi ve yakılması yasak olan, zeytin ağacı da kutsal sayılıyordu. Tanrıça'nın o vakit yerden çıkardığı on iki filize MÖ V. yüzyılda hâlâ tapılıyordu. Yunan mitolojisi, Yunan kültürünün ve yaşamının her anında görülmektedir. Yunan kültürünün efsanelerden etkilenmesi yüzyıllarca sürmüştür, bu efsanevi yaşam biçimi Hristiyanlık çıkana kadar da devam etmiştir.

Görsel 4.3: Apollo ve Artemis Heykeli

4.1.2.2. Önemli Tanrılar

Yunan mitolojisinde Tanrı'lar dünya üzerindeki etkinliklerine göre üç ana gruba ayrılır:

- Evreni oluşturan tanrılar
- Evreni oluşturan tanrıları tahtından indiren Titan tanrıları
- Titan tanrılarının egemenliğine son veren Olympos tanrıları

Yunan mitolojisine göre, Yunan tanrıları deyişi, evrenin başlangıcında ortaya çıkmış; eski ve ilk tanrıları ifade etmektedir. Bu tanrılara ait en gerçekçi bilgilerin kaynağı Hesiodos'un "Kozmogoni" adlı sözlü edebiyat eseridir.

Evreni Oluşturan Tanrı ve Tanrıçalar

Khaos: Hesiodos'a göre kâinatın ilk varlığı, sonsuz boşluktur.

Gaia: Khaos'tan türemiş ilk varlık, Yunan mitolojisine göre evrenin Toprak Ana'sıdır.

Tartaros : Khaos'tan türemiş ikinci varlık, cehennemi temsil etmektedir.

Eros: Khaos'tan türemiş üçüncü varlık, aşk ve bereketi temsil etmektedir.

Erebos: Khaos'tan türemiş dördüncü varlık, yer altı karanlığını temsil etmektedir.

Nyks: Khaos'tan türemiş tanrıça, yer üstü gece karanlığını da temsil etmektedir.

Aether: Nyks ile Erebos'un oğlu, yer üstündeki hava tabakasını temsil etmektedir.

Hemera: Nyks ile Erebos'un kızı, gündüzü temsil etmektedir.

Uranos: Gaia'nın kendi kendine yarattığı tanrı, gökyüzünü temsil etmektedir.

Pontos: Gaia'nın kendi kendine yarattığı tanrı, denizleri temsil etmektedir.

Yunan Mitolojisinde Titanlar

Gaia ve Uranus'un birleşmesinden 6'sı erkek ve 6'sı kız olmak üzere 12 çocuk dünyaya gelmiştir.

Okeanos : Yunan inanisında okyanus nehrini temsil etmektedir.

Koios: Kuzey Kutbu ve bilgeliği temsil ediyordu.

Krios: Savaş ve takım yıldızlarını temsil etmektedir.

Hyperion: Güneşi temsil etmektedir.

Lapetos: Ölümlülüğü temsil etmektedir.

Kronos: Zeus'un babası, zamanı temsil etmektedir.

Theia: Değerli madenler ve değerli taşları temsil eden tanrıçadır.

Reheia: Zeus'un anası, doğurganlık ve bereketi temsil etmektedir.

Themis: Adaleti temsil eden tanrıçadır.

Phoibe: Gizem ve kehaneti temsil eden tanrıçadır.

Mnemosyne: Hafızaya temsil eden tanrıçadır.

Tethys: Yer altı ve tatlı suları temsil eden tanrıçadır.

Yunan Mitolojisinde Olympos Tanrı'ları

Olympos Dağı'nda yaşamış olan bu varlıklar, Eski Yunan inanisına göre, tanrılar arasında en büyük olan 12 tanrıyı ifade etmektedir. Nümerolojik anlamı geniş olan 12 sayısı özellikle gökle ilgilidir. Zodyak Kuşağı'nda yer alan yıldızların (burçların), bir yıldaki ay sayısı, bir düzineyi oluşturan şeylerin sayısı 12'dir.

Tablo 4.1: Olympos Tanrıları

Tanrı'lar	Temsil Ettiği Kuvvet / Fikir	Atribü (sembol)
Zeus	Tanrılar Kralı, Gökyüzü ve Hava Olayları	Kartal, yıldırım
Hera	Olympos'un Kraliçesi, Evlilik, Bereket, Aile	Tavus kuşu, nar
Poseidon	Denizlerin ve Depremlerin Tanrısı	Trident, at
Demeter	Tarım ve Bereket Tanrıçası	Buğday demeti, orak
Hestia	Düzen ve Aile Tanrıçası	Kutsal ateş
Athena	Bilgelik ve Savaş Tanrıçası	Baykuş, zeytin dalı, kalkan
Apollon	Sanat ve Kehanet Tanrısı Işık, Sanat, Şiir, Okçuluk, Tıp	Ok ve yay, lyra (Bir tür çalgı)
Artemis	Ay, Avcılık, Okçuluk ve Kırsal Hayat Tanrıçası	Ok, yay ve geyik
Ares	Savaş ve Fırtına Tanrısı	Kalkan, miğfer, mızrak
Aphrodit	Aşk ve Güzellik Tanrıçası	Güvercin
Hermes	Tanrı'ların Habercisi, Hırsızlık, Şifa, Yolculuk, Haberleşme	Yılanlı, kanatlı asa, para kesesi
Hephaistos	Yer Altı, Demircilik ve Ateş Tanrısı	Çekiç ve örs, demirci kıskacı

Tablo 4.1'de belirtilen 12 Tanrı, bazen değişiklikler göstermekteydi. Hestia'nın yerini şarap ve eğlence tanrısı Dionysos alırdı. Hades ve Persephone'nin de zaman zaman yer altındaki saraylarından çıkıp Olympos'ta yaşadıkları anlatılmaktadır. Zeus tarafından ölümsüzlük bahşedilen Herakles (Herkül) ile Tıp tanrısı Asklepeion'un da kimilerine göre Olympos'ta yaşadığı anlatılmaktadır.

ÖĞRENME BİRİMİ 4 ANADOLU MİTOLOJİSİ

UYGULAMA
YAPRAĞI 1
2 SAAT

UYGULAMA ADI MİTOLOJİLERLE İLGİLİ PANO HAZIRLAMA

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Anadolu mitolojileriyle ilgili bir pano hazırlayınız ve hazırladığınız panoyu, sınıfta sergileyiniz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf mevcuduna uygun olarak gruplara ayrılınız. 2. Grup arkadaşlarınızla Anadolu mitolojileri üzerine ön araştırma yapınız. 3. Grup arkadaşlarınızla internet üzerinden ya da basılı yayın ortamlarından konuya uygun görseller bulunuz. 4. Görsellerinizin renkli çıktısını alınız ya da çizimini yapınız. 5. Renkli kâğıtlar üzerine konuyla ilgili önemli noktaları aktarınız. 6. Hazırladığınız renkli kâğıtları, metinleri ve görsel materyalleri birbirleriyle uyumlu olacak şekilde bir araya getiriniz. 7. Sergileme yapacağınız uygun mekânı ve panoyu seçiniz. 8. Hazırladığınız tüm materyalleri panoya asınız. 9. Panoyu hazırlarken bilgilerin doğruluğuna, yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. farklı materyaller kullanmaya ve yazım kurallarına dikkat ediniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

MİTOLOJİLERLE İLGİLİ PANO HAZIRLAMA UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Anadolu mitolojileriyle ilgili ön araştırma yaptı.		
Konuya uygun görseller buldu.		
Kullanılacak görsellerin hazırlığını yaptı.		
Görseller ile ilgili bilgi ve açıklamalar yazdı.		
Uygun pano tespit edip görsel ve bilgi notlarını panoya astı.		
Doğru bilgi ve farklı materyaller ile çalışmayı tamamladı.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

ÖĞRENME BİRİMİ 4 ANADOLU MİTOLOJİSİ

UYGULAMA ADI DEMETER VE KIZI PERSOPHONE
MEVSİMLERİN OLUŞUMU EFSANESİUYGULAMA
YAPRAĞI 2
3 SAAT

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Bereket Tanrısı Demeter'in kızı Persophone'un kaçırılması ile ilgili mitolojik hikâyeyi, yandaki işlem basamaklarını dikkate alarak sınıf ortamında canlandırınız ve arkadaşlarınıza sununuz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mitolojik hikâyeyi, ön araştırma yapınız. 2. Efsaneye uygun senaryo hazırlayınız. 3. Senaryodaki kişi sayısına uygun olarak karakterleri belirleyiniz. 4. Tanrıça Demeter'i, sağ elinde buğday başağı sol elinde meşale şeklinde tasvir ediniz. Gerekli olan dekor malzemelerini en basit şekilde karton ve yazıcıdan renkli çıktı alarak oluşturunuz. 5. Demeter'in kızı Persophone'un kaçırılma anını canlandırınız. 6. Demeter'in, kızının kaçırılmasından duyduğu kızgınlıktan dolayı yeryüzünü kuraklığa ve kıtlığa nasıl mahkûm ettiğini canlandırınız. 7. Persophone'un dönüşünü canlandırınız. 8. Tiyatronun sonunda, mevsimlerin Demeter tarafından nasıl oluşturulduğunu sınıfta arkadaşlarınıza anlatarak uygulamayı sonlandırınız. 9. Hazırladığınız tüm belgeleri ve efsaneye ait senaryoyu bir araya getiriniz ve çalışmanızı bir dosya şeklinde öğretmeninize teslim ediniz.

Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.

DEMETER VE KIZI PERSOPHONE MEVSİMLERİN OLUŞUMU EFSANESİ UYGULAMASI
DEĞERLENDİRME FORMU

ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Mevsimlerin oluşması ile ilgili efsaneleri araştırdı.		
Efsaneye uygun biçimde, tiyatral senaryo hazırladı.		
Karakterler belirlendi ve sınıf ortamına uygun dekor hazırlıklarını yaptı.		
Sunumu, başarılı biçimde sınıfta uyguladı.		
Mevsimlerin oluşumu efsanesini vurgulayan kapanış sunumunu yaptı.		
Efsaneye ait belge ve senaryo, dosya hâline getirerek öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

4.1.3. Roma Mitolojisi

Eski Roma İmparatorluğu'nun başlarında insanlar Predeist (Tanrı inancı olmayan) bir dönem yaşamışlardır. Bu dönemde Romalılar hiç bir tanrıya ya da tanrıçaya tapınmamışlardır.

Gerçek Roma şehrinin kuruluşunun ve gerçek Roma şehrinin yöneticisinin halkları idaresi altına almasının çok daha önceden tanrılar tarafından belirlenmiş olduğuna inanılmaktaydı. Roma İmparatorluğu eski devirlerden başlayarak önce kendi çevrelerindeki toplulukları, daha sonra Avrupa, Asya ve nihayet Afrika'da yaşayan birçok ulusu egemenliği altına almışlardır. Eski Romalılar bunu çok doğal olarak karşılamıştır. Eski Roma İmparatorluğu'nda yaşayan insanlara göre Roma, tanrılar tarafından seçilmiş bir özel devletti.

Görsel 4.4: Romus ve Romulus Heykeli, Roma-İtalya

Romulus ve Romus, Roma mitolojisine göre MÖ 753'te Roma şehrinin kurucularıdır. Savaş Tanrısı Mars ile Rhea Silvia'nın ikizleridir (Görsel 4.4). Ataları ise Truva'dan kaçan Afrodit'in oğlu Pren Aeneas'tır. Aeneas, Hektor'un kuzenidir. Efsaneye göre "Romus ve Romulus iki (veya ikiz) kardeşler. Bir ırmağa bırakılırlar ve dişi bir kurt onları sudan çıkararak bir mağarada emzirir. Daha sonra çiftçi bir aile tarafından bulunarak evlat edinilirler. Roma şehrini kurmak için de kurt tarafından emzirildikleri yeri seçerler. Bu yerin etrafını çevirirken tartışmaya başlar ve kavg ederler bunun üzerine Romulus kardeşi Romus'u öldürür. Böylece kurduğu kent devletinin ilk hakani kendisi olur".

Romalılar da Yunan mitolojisindeki tanrıları kabul etmişlerdir. Roma mitolojisinde tanrılara Yunan mitolojisi ile hemen hemen aynı anlamlar yüklenmiştir. Jupiter (Zeus), Neptün (Poseidon), Vesta (Hestia), Luno (Hera), Mars (Ares), Vulcanus (Hephaistos), Minerva (Athena), Venus (Aphrodite), Mercurius (Hermes), Diana (Artemis), Pluton (Hades), Bakkhos (Dionysos) isimlerini verdikleri tanrılara inanmışlar. Apollo'nun adını değiştirmemiş, olduğu gibi kullanmışlardır (Görsel 4.5).

Görsel 4.5: Roma Dönemi Apollo Heykeli

4.1.3.1. Romalıların Önemli Tanrıları

Romalılar, her nesnede her canlıda tanrısal bir güç görürlerdi. Bu belirsiz güçler, doğa olaylarını ve insanların eylemlerini yönlendirirdi. Romalılar, gerçek anlamda bir mitoloji yaratmamıştır. Daha önce belirtildiği gibi, ele geçirilen yeni yerlerin özellikle de Yunan din ve mitolojilerini kendi dinlerine empoze etmişlerdir. Her ne kadar tanrıları soyut varlıklar olarak görseler de tanrıların azap ve güçlerinden çekinceleri çok fazlaydı. Kehanete karşı çok hassastılar ve dinleri tanrısal bir sözleşmeydi. Tanrıların işaretleri sayılan kuşların davranışları, uğurlu ve uğursuz sayılan günlere çok dikkat edilmesi ve dinsel ritüeller, Romalıların dikkat ettiği eylemlerdir. Yunan panteonunda (Tanrılar birliği) bulunan önemli tanrılara Latince isimler koydukları gözlemlenmiştir.

Tablo 4.2: Roma Dönemi Mitolojik Tanrıları ve Atribüleri

Yunanca	Latince	Temsil Ettiği Kuvvet / Fikir	Atribü (sembol)
Zeus	Jüpiter	Gök Tanrısı	Kartal, asa, şimşek
Hera	Juno	Evlilik, Aile Tanrısı	Tavus kuşu, nar
Poseidon	Neptünüs	Deniz ve Deprem Tanrısı	Trident, at
Demeter	Ceres	Tarım ve Bereket Tanrıçası	Buğday demeti, orak
Hestia	Vesta	Düzen ve Aile Tanrıçası	Kutsal ateş
Hades	Aidoneus	Yer Altı Tanrısı	Üç kafalı vahşi köpek
Athena	Minerva	Bilgelik ve Savaş Tanrıçası	Baykuş, zeytin dalı, kalkan
Apollon	Pholbus	Sanat ve Kehanet Tanrısı	Ok, yay, Lyra
Artemis	Diana	Avcılık, Okçuluk ve Kırsal Hayat Tanrıçası	Ok, yay ve geyik
Ares	Mars	Savaş ve Fırtına Tanrısı	Kalkan, miğfer, mızrak
Aphrodit	Venüs	Aşk ve Güzellik Tanrıçası	Güvercin
Dionysos	Liber	Şarap, Şölen ve Eğlence Tanrısı	Şarap
Hermes	Mercirius	Kanthalos	Yılanlı asa, para kesesi

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Mezopotamya dendiğinde hangi coğrafi bölge aklınıza gelmektedir sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Destan kavramının size neyi çağrıştırdığını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.2. ANADOLU MİTOLOJİSİ

Çok tanrılı din inancına sahip Anadolu, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmasından dolayı farklı mitolojik hikâyeler barındırır. Erhat'a göre mitoloji deyince akla ilk gelenin Roma ve Yunan mitolojileri olması bir hatadır. Asıl olan bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır. Bu durum, yakın zamana kadar açıklığa kavuşturulmuş değildir. Bu sebepten olmalı ki mitoloji, Yunan ve Roma Uygarlıklarına mal edilmekteydi. Genel olarak bu yanlış algının nedeni, yazılan efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca veya Latince yazılmış olmasından gelmektedir. Bize göre de Homeros, Yunanca yazmışsa bile Yunan sayılmamalıdır. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunanistan ne de İtalya'dır. Bu efsanelerin gerçek çıkış noktası Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Girit ve Fenike gibi yerlerdir ya da bütün bu yerlerdeki karışımın ortaya çıkmış bir bütündür. Zira Yunan Pantheon'u oluşturmuş Hesiodos ve Homeros, özbeöz Anadolu evlatlarıdır.

4.2.1. Anadolu Mitolojisi

Dünyanın en eski kenti kabul edilen Çatalhöyük'te yapılan kazılarda, Ana Tanrıça heykelinin yanında boğa sembolleri de bulunmuştur (Görsel 4.6).

Görsel 4.6: Çatalhöyük boğa heykelleri, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Donald A. Mackenzie, medeniyetin temelini Mezopotamya'da atıldığını ve Mezopotamya'nın medeniyet açısından ne kadar değerli olduğunu şöyle açıklar: *"Mezopotamya ve Nil çevresinde kurulmuş medeniyetlerin ilk olmaları, deneyimsizlik ve bilgisizlik gibi gözükse de bu medeniyetler, eski dünyanın sağlam temeller üzerinde kurulmasını sağlamıştır."*

Fahri Işık, *Uygarlık Anadolu'da Doğdu* kitabında, Yunan mitolojisi denilen kültürün, özbeöz Anadolu kökenli olduğu tezini arkeoloji biliminin gerçekleriyle kanıtlamaya çalışmıştır. Yontu sanatında göç sonrası ilk örnekler Hitit etkisindedir ve yapılar her alanda Tunç Çağı ya da Erken Demir Çağı Anadolu geleneğinde biçimlenmiştir. Hellen Tapınağı bile ilk olarak İonia'da yaratılmıştır.

Yaratan ve veren hep Anadolu-İon halkı, alan Hellas-Dor halkı olmuştur. Mitoslarda İonia'ya adını veren Atinalılar, Anadolu'ya gelmeden yaklaşık 300 yıl önce bir Mısır yazıtında Anadolu'nun yerli halklarından Luviler ve Mitanniler'den bahsetmektedir.

Erkek verimlilik sembollerinin de kullanıldığı Gök ve Savaş Tanrısı'nın boğa formunda sembolize edildiği varsayılmaktadır. Her ne kadar Batılı yazarlar, mitolojinin başlangıcını Yunan ve Roma olarak varsaysalar da Anadolu Uygarlığı'nın Yunan ve Girit Uygarlığı'nı geliştirdiğini ifade etmektedirler. Çatalhöyük'teki boğa figürlerinin Girit'te Minos Boğası'na dönüştüğü, beş bin yıl içerisinde Anadolu'dan batıya, kültür ve inanç transfer edildiği görülmektedir (Görsel 4.7).

Görsel 4.7: Minos Boğası Yer Mozaïği, Knossos-Girit

Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) en yalın hâli ile Yunan ve Roma medeniyeti olarak görülen kültürün temelini Anadolu olduğunu öne sürer. Grek mitolojisinin, Homeros'un, Sappho'nun, Anadolu'nun antik kentlerinin Yunan kültürüne mal edilmesine karşı çıkar ve tüm bunların Anadolu'nun kültürü olduğunu söyler. Mavi Anadoluculuk düşüncesi Anadolu'ya yapılan "kültürlerin geçiş köprüsü" benzetmesini kabul etmez, Halikarnas Balıkcısı'nın mimarı olduğu bu düşünce Anadolu'yu kültürlerin çekirdek bölgesi olarak kabul eder, Yunan Uygarlığı'nın, Anadolu Uygarlığı'nın öncüsü değil; izleyicisi olduğunu iddia eder.

Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Derman Bayladı, Vedat Günyol, Bedri Rahmi ve Cengiz Bektaş gibi birçok aydın bu fikrin savunucusudur. Günümüzde mitoloji ile ilgilenen hemen herkesin tanıdığı, başta Homeros'un İlyada ve Odysseia'sı olmak üzere birçok eseri Türkçeye kazandıran Azra Erhat, kaleme aldığı *Mitoloji Sözlüğü*'nün ön sözünde, Mavi Anadoluculuk fikrini ve Halikarnas Balıkcısı'nı şu şekilde anlatır; "*Mitoloji deyince akla Yunan-Roma mitolojisi diye bir kavram gelir. Bu anlayış da hatalıdır. Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır. Yunanistan ve Roma'ya mal etmemiz, bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca ve Latince olarak yazılmış olmasından ileri gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunanistan ne de İtalya'dır. Bu efsanelerin gerçek çıkış noktası Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Girit ve Fenike gibi yerlerdir ya da bütün bu yerlerdeki karışımından ortaya çıkmış bir bütündür. Zira Yunan Pantheonu'nu oluşturan Hesiodos ve Homeros, özbeöz Anadolu evlatlarıdır.*"

Mitolojik hikâyeye göre içi Yunan askerleriyle dolu devasa tahta atın Troya'ya girmemesi için Laocoon ve oğulları çok çabalarlar (Görsel 4.8). Troya vatandaşlarını örgütleyip ortak bir bilinç yaratırlar. Troya'yı yok etme tasarılarının engellendiğini gören tanrılar, denizden iki devasa yılan çıkarıp Laocoon ve oğullarının üstüne gönderirler. Eserdeki kişiler, Truvalı rahip Laocoon ve oğulları Antiphantes ve Thymbraeus'dur. Deniz sürüngenlerinin saldırısına maruz kalmaktadırlar. Yılanlar, rahibi de iki oğlunu da öldürür. Laocoon Heykeli, üç insan ve iki yılan figüründen oluşur.

Görsel 4.8: Truvalı Laocoon ve Oğulları Heykeli

Fatih Sultan Mehmet, Eski Çağ uygarlıkları ile ilgiliydi ve Troya Savaşı'nı çok iyi biliyordu. İstanbul'un Fethi'nden 9 yıl sonra 1462 yılında Midilli'nin fethi sırasında Çanakkale'de Truva kentinin kalıntılarının bulunduğu yere gelerek Homeros'un eserinde övgüyle bahsettiği Truva Savaşı kahramanlarını anmış ve *"Hektor'un öcünü aldık!"* cümlesini kurmuştur (Görsel 4.9). *Fatih'in tarihçisi Kritovulos, Sultan'ın Truva harabelerindeyken başını sallayarak "Allah, beni bu şehrin ve halkının müttefiki olarak bu zamana kadar sakladı. Biz bu şehrin düşmanlarına galip geldik ve onların vatanlarını aldık. Burayı Yunanlar, Makedonyalılar, Teselyalılar ve Moralılar almışlardı. Bunların biz Asyalılara karşı defalarca yaptıkları kötü davranışların intikamını, aradan birçok devir ve yıl geçmesine rağmen onların torunlarından aldık."* dediğini yazar. Fatih Sultan Mehmet ve Homeros'un aynı yerde okuduğu ve notlar aldığı orijinal metinler Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilmektedir.

Görsel 4.9: Fatih Sultan Mehmet Heykeli, Fatih Parkı-İstanbul

Fatih Sultan Mehmet yine aynı şekilde, bu topraklarda yaşayan kültürlerle büyük önem vermiştir. Antik tarihe meraklıdır ve Homeros'un *İlyada* adlı eserini okumuştur. Troya Savaşı'nı çok iyi biliyordu

ve Troyalı olmanın Doğu-Batı mücadelesinde Doğu'yu temsil ettiğinin de farkındaydı. Mondros Ateşkes Antlaşması 1918 yılında İtilaf Devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu arasında "Agamemnon" zırhlısında imzalanmıştı. Tüm bu bilgiler ışığında, 1913 yılında Troya'nın kalıntılarının bulunduğu bölgeyi inceleyerek notlar alan **Mustafa Kemal Atatürk**, 1922 yılında Başkomutanlık Meydan Savaşı'nı kazanmasının ardından, yanındaki subaya dönerek "Hektor'un öcünü aldık." cümlesini kurmuştur (Görsel 4.10).

Görsel 4.10: Onur Anıtı, Atatürk Parkı-Samsun

Mondros Ateşkes Antlaşması, Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda demirli olan Agamemnon Zırhlısı'nda 30 Ekim 1918 akşamı imzalanmış ve kayıtlara geçmiştir. Ada, 1456 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmiş, Balkan Savaşı'nda ise kaybedilmiştir. Yüzyıllarca Osmanlı toprağı olarak kalan bu ada, İmparatorluğun sonunu hazırlayan anlaşma için özel olarak seçilmiştir ve binlerce yıllık düşmanlığın sudaki izleri yüzeye en net hâliyle çıkmıştır.

Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'nda demirleyen ve görüşmelerin gerçekleşeceği savaş gemisinin adı Agamemnon'dur. Bu, Doğu ile Batı arasındaki binlerce yıllık savaşın hikâyesidir. Bu ismin anlamına inmek için tarihin en önemli eserlerinden birine Homeros'un *İlyada*'sına bakmak gerekir. Troyalı Prenses Paris, Sparta Kralı Menelaos'un eşi Helen'i kaçırmıştır. Bunu öğrenen Menelaos çılgına döner ve kırılan gururunu kurtarmak için Troya'ya savaş açmaya karar verir. O güne kadar görülmemiş büyüklükte bir ordu ile Troya'ya saldıracaktır. Zira karşısındaki şehir, surlarıyla ün salmıştır fakat bu büyük orduyu toplamak ve yönetmek için yardıma ihtiyacı vardır. Kardeşi Myken Kralı Agamemnon burada devreye girer. Agamemnon'un aslında Troya'nın zenginliklerinde gözü vardır ama görünürde kardeşinin kırılan gururunu onarmak bahanesiyle o güne dek görülmemiş büyüklükte bir donanma kurar ve Kıta Yunanistan'dan Anadolu sahillerine kadar yelken açar. En sonunda Troya sahillerine ulaşmıştır. Amacı, aşılmaz denin surları aşarak Troya'yı ele geçirmek ve yıkmaktır.

İşte, Agamemnon ismi buradan gelir. Troya Savaşı'nı çıkaran ve çok büyük bir orduyla Kıta Yunanistan'dan Anadolu kıyılarına gelen komutandır. 1918 yılında Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda müzakerenin sürdürüldüğü Kraliyet gemisinin adı da Agamemnon'dur. Homeros, *İlyada* destanında savaşa gelen tüm gemileri ve komutanlarını sayar. "Yüz yirmi delikanlı binmişti Biotialılar'dan her gemiye, bunlar elli tane gemiyle yola çıkmışlardı." Agamemnon'un emrinde oldukça görkemli bir donanma ve büyük bir ordu vardır. Troya önlerine gelen bu donanma gibi Çanakkale Deniz Savaşı için bir araya gelen donanma "Irresistible, Ocean, Inflexible, Goulois, Suffren, Bouvet" gibi dönemin birbirinden büyük ve güçlü savaş gemilerini barındırıyordu.

Çanakkale Deniz Savaşı'ndan birkaç yıl sonra 1918 yılında anlaşmanın imzalanmak üzere olduğu Agamemnon da bu donanmanın bir parçasıydı. İtilaf Devletleri öylesine güçlü bir donanma ile gelmişlerdi ki bu güç, komutanlarının kibrini boğazdaki dalgalar gibi kabartıyordu. İstanbul'u alacaklarından öylesine emindiler ki, bunun için bir bayrak dahi hazırlamışlardı.

Kral Agamemnon'un donanması, Troya sahillerine varmış ve kenti kuşatma altına almıştı ancak Troya'nın surları oldukça güçlüydü. Troyalılar kentlerini dokuz yıllık savaş boyunca büyük bir cesaretle savundu. Aynı Çanakkale Savaşı'nda vatani savunan binlerce kahraman gibiydi. Troya Savaşı sırasında aşılamayan surlar ahşap bir at ile geçilecek ve Troya, sonunda düşecekti. Böylece Batı, Doğu ile olan savaşını hileyle kazanmış oldu. Aynı Troya, 1871 yılında Alman Heinrich Schliemann tarafından kazılmaya başlanır. Schliemann *İlyada* destanını ve Troya'yı, takıntı hâline getirmiştir. Tek amacı bu efsanevi kentin zenginliklerine ulaşmaktır. Nitekim 1873 yılındaki kazılar sırasında bulunduğu arkeolojik eserleri yurt dışına kaçırdı. Troya, ikinci kez yağmalanmıştır (Görsel 4.11).

Görsel 4.11: Schliemann tarafından yurt dışına kaçırılan Truva hazineleri

Troya Savaşı'ndan farklı olarak Çanakkale'deki Deniz Savaşı'nda İtilaf Donanması'ndan Irresistable, Ocean, Bouvet zırhlıları batırılmış, Inflexible, Goulois, Suffren ise ağır yara alarak saf dışı bırakılmıştır. Agamemnon da isabetli atışların ardından saf dışı kalmıştı. İtilaf güçleri Agamemnon ve beraberinde gelen donanmanın yaralarını 30 Ekim 1918 tarihinde Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'nda görüşülen ateşkes antlaşmasında onarmaya çalışacaktı. Nitekim antlaşma Agamemnon'da imzalanacak ve Agamemnon ateşkesin hemen ardından 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a giden İtilaf güçlerine ait donanmanın bir parçası olacaktır. O sıralarda İstanbul'a gelen düşman donanmasını Boğaz'da gören Gazi Mustafa Kemal Atatürk ise Kartal İstimbotu'nda şu sözleri söyler: **"Geldikleri gibi giderler."** Gazi'nin ne bu sözleri söylerken içinde bulunduğu Kartal İstimbotu ne de Samsun'a çıktığı Bandırma Vapuru o an baktığı İtilaf Donanması kadar kudretli görünüyordu ama istimbOt, ihtiyacı olan kudreti, yüreğinde ve mensubu olduğu halkta buldu. Doğu ile Batı arasındaki binlerce yıllık mücadelede Batı'yı ilk durdurabilen önder olarak tarihe geçmiştir.

Troyalılar tarafından çok sevilen ve büyük bir savaşçı olan Hektor, halkını ve vatanını korumak için Yarı Tanrı Akhilleus'un karşısına çıkmıştır. Akhilleus (Aşil), yanında Hera ve Athena ile birlikte Hektor'la savaşmış ve ancak Athena'nın yardımlarıyla Hektor'u öldürmeyi başarmıştı. Hektor sadece bir kişiyle değil, Akhilleus'un yanındaki bütün tanrılarla savaşmış ve bu olay Hektor'un efsanevi bir kahramana dönüşmesini sağlamıştır.

Yunan Birliği'nin, Anadolu Birliği karşısında elde ettiği bu hileli zafer, Fatih Sultan Mehmed'i ve Mustafa Kemal Atatürk'ü 'Troya' konusunda paydaş yapmıştır. Hektor, Fatih Sultan Mehmed ve Mustafa Kemal Atatürk'ü buluşturan ortak nokta, Anadolu topraklarının işgal edilmesine karşı gösterdikleri üstün cesaret ve kahramanlıklarıdır.

Hektor, Truva Kralı Priamos ile Hekabe'nin en büyük oğlu ve Paris'in kardeşidir. Truvalıların en büyük savaşçılarından. Halkı tarafından çok sevilir. Kimsenin karşılaşmaya bile cesaret edemediği Akhilleus'a karşı durmuş, Truva ordularını komuta etmiş ve şehrin düşmesini 10 sene geciktirmiştir. Sonunda Zeus, zaferi Hektor'a ve Truvalılara vermeyi kararlaştırmışken Hera ve Athena'nın entrikalarıyla Hektor'un ölüm kararını vermiştir. Zeus'un emriyle Hektor'u koruyan tanrılar savaştan çekilmiştir. Athena, Aineas kılığına girmiş ve Hektor'u savaşması için kışkırtmış ve sonra da Hektor'u savaşa göndermiştir. Athena da Aineas şeklinde kaybolmuştur ve Hera'nın yanına gitmiştir. Akhilleus yanında Hera ve Athena ile birlikte Hektor'la savaşmış ve ancak Athena'nın yardımlarıyla Hektor'u öldürmeyi başarmıştır. Bu olay, Hektor'u efsanevi bir kahraman yapmıştır. Hektor sadece bir adamla değil, Akhilleus'un yanında bütün tanrılarla savaşmıştır. Cesedi Akhilleus tarafından şehrin etrafında defalarca döndürülmüş ve türlü saygısızlıklara maruz kalmıştır.

Hektor ölünce Troyalılar yine de dayanmış ve şehir düşmemiştir. Durum böyle olunca Athena ve Hera yine entrikalara başvurup hileyle şehri düşürmüşlerdir. Akhilleus ise Hektorun ölüsüne yaptığı saygısızlıklardan dolayı ölmüştür. Homeros'un yazmış olduğu ve Troya Savaşı'nı anlatan tek kaynak olan *İlyada*'da, Hektor ölünce Troya yenilir. Akhilleus da bu sırada savaşırken bir rivayete göre Prens Paris tarafından topuğundan (Aşil tendonundan) vurularak öldürülmüştür (Görsel 4.12).

Görsel 4.12: Paris'in Akilleus'u topuğundan vurarak öldürmesi sahnesi, Antik Yunan vazo resmi

Truva atı; Odysseus'un, Truva surlarını aşmak ve şehre gizlice girmek için yaptırdığı tahtadan at makettir. Savaş, yaklaşık 10 yıl sürmüştür. Askerler bıkkın ve yorgundur. Zekâsı sayesinde Athena tarafından da sevilen Odysseus'un aklına, tahtadan bir at yapma fikri gelir. Plana göre Akhalılar savaştan çekiliyor gibi gözüküp geride çok büyük bir tahta at bırakır. Odysseus ve diğer seçkin komutanlar atın içine gizlenirken diğerleri denize açılıp gemileri Bozcaada'nın arkasına, Troyalıların onları göremeyeceği bir şekilde gizler. Planın yürütmesi için, görevi tahta atın Truva'nın surlarından içeri girmesini sağlamak olan bir Akhalı askeri, atın yanında bırakırlar. Akhalıların çekildiğini gören Truvalılar, şaşkınlık içinde batı kapısının önündeki dev tahta atın yanına gider. Bu sırada ortaya çıkan Sinon isimdeki Akhalı asker, Yunanlardan nefret ettiğini, onu Akhalıların geri dönüşleri için gerekli rüzgârın çıkması adına kurban seçtiklerini ve kendisinin kaçarak kurtulduğunu söyler ve şöyle devam eder:

"Tahta at tanrıça, Athena'ya kutsal bir sunak olarak yapılmıştır. Büyük olmasının sebebi Troyalıların onu dar şehir kapılarından şehrin içine almalarını engellemek içindir. Akhalıların beklentisi, Troyalıların bu atı yakıp yıkmalarıdır. Böylece Tanrıça Athena'nın öfkesini Troya üzerine çekmiş olacaktı ama Troyalılar, atı şehrin içine alıp onu korurlarsa Athena'nın lütfu Troyalılara yönelecektir."

Akhalı askerin sözlerine inanan ve barışmak isteyen Truvalılar bu sözlere inanırlar ve tahta atı içeri alırlar (Görsel 4.13). Gece barış kutlamalarıyla eğlenen ve alkolün etkisiyle sızan Truvalılar, atın içindeki Akhalı Savaşçılar tarafından avlanır. Bu sırada Truva'nın surlarına yaklaşmış olan Akhalı ordusunun da takviyesiyle Truva şehri tamamen yıkılır. Truva'nın baştan sona yakıldığı bu katliam sonrasında Menelous, karısı Helen'i alarak Yunanistan'a döner.

Görsel 4.13: Truva Atı, Truva antik kenti-Çanakkale

ÖĞRENME BİRİMİ 4 ANADOLU MİTOLOJİSİ

UYGULAMA

YAPRAĞI 3

2 SAAT

UYGULAMA ADI PARİS'İN HELENA'YI KAÇIRMASI VE TRUVA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Paris'in Helena'yı kaçırmak Truva Savaşı'nın başlamasına sebep olduğu mitolojik hikâyeyi, yandaki işlem basamaklarını dikkate alarak sınıf ortamında canlandırınız ve arkadaşlarınıza sununuz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mitolojik hikâyeyi, internet ortamında araştırınız. 2. Efsaneye uygun senaryo hazırlayınız. 3. Senaryodaki kişi sayısına uygun olarak karakterleri belirleyiniz. 4. Gerekli olan dekoru evinizden getiriniz. Gerekli düzenlemeleri, internetten renkli çıktı alarak karton üzerine yapınız. 5. Savaşın başlangıç anını canlandırınız. 6. Aşil tendonunun çıkış efsanesini ve Aşil'in ölüm anını canlandırınız. 7. Tiyatronun sonunda, Truva Atı efsanesini sınıf arkadaşlarınıza anlatarak uygulamanızı sonlandırınız. 8. Hazırladığınız efsaneye ait senaryoyu, çalışma planınızı ve dekorunuzu öğretmenimize dosya şeklinde teslim ediniz.

Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.

PARİS'İN HELENA'YI KAÇIRMASI VE TRUVA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Efsaneye uygun tiyatral senaryo hazırladı.		
Karakterleri belirledi.		
Sınıf ortamına uygun dekor hazırlıkları yaptı.		
Sunumu başarılı şekilde sınıfta uyguladı.		
Aşil Tendonu efsanesi ve Truva Atı efsanesini sınıf ortamında canlandırdı.		
Efsaneye ait belge ve senaryoyu, dosya hâline getirerek öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

4.2.2. Eski Mezopotamya Mitolojileri

Eski Mezopotamya, gelişmişlik düzeyi ve dinler tarihi açısından dünyanın ön önemli coğrafyasıdır. Kısmen Anadolu ve İran, tamamen Suriye, Irak, Filistin, Arabistan, klasik anlamda Fırat ve Dicle arasındaki coğrafyayı kapsar. Musevilik, Hristiyanlık ve İslâm gibi tek Tanrılı dinlere rehberlik ve öncülük yapmış; modern dünya uygarlıklarına da kaynaklık etmiştir.

Görsel 4.14: Aslan avına ait duvar kabartması

Antik dinler ve mitoloji hakkında pek çok araştırma yapılmış ve arkeolojik keşifler sayesinde bulunan çivi yazıları bu araştırmalara kaynak olmuştur. Orta Doğu ve Akdeniz coğrafyasında yapılan bilimsel kazı çalışmaları, hem insanlık tarihine hem de Mezopotamya tarihine yeni bulgular eklemektedir. Bugün Mezopotamya mitolojilerine ilişkin ana kaynak olan çivi yazılı belge ve tabletler, Musevilik ve Hristiyanlık ana kaynaklarından çok daha fazladır (Görsel 4.14). XIX. yüzyıldan itibaren okunmaya başlanan Sümer, Akat, Asur, Babil, Mısır, Hitit gibi uygarlıkların yazılı tabletleri, Mezopotamya'nın dünya tarihi açısından önemimin kavranmaya başlamasını sağlamıştır. Ayrıca 1994 yılında başlatılan kazı çalışmaları ile yakın tarihte gün ışığına çıkarılan Göbeklitepe Tapınağı; bu coğrafyanın tarihin sıfır noktası olarak görülmesini sağlamıştır (Görsel 4.15).

Görsel 4.15: Göbeklitepe

SIRA SİZDE

Göbeklitepe'nin insanlık tarihinin en önemli keşiflerinden biri olarak kabul edilmesinin nedenlerini araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri sunu halinde sınıfta paylaşınız.

4.2.2.1. Sümer Mitolojisi

Sümerlerin bireysel ve toplumsal yaşantılarında din önemli bir yere sahiptir. Sümerlere göre medeniyetlerinin kuruluşunun ve gelişiminin tek kaynağı dinî inançlardır. Bir Sümerli ancak dinî anlayışın tam merkezinde bulunan tanrıların ihtiyaçlarını giderip onlara hizmet ettiği ve tanrıların bundan memnun kaldığı ölçüde değer bulur ve saygınlık kazanırdı. Sümer tanrı panteonunda çok sayıda tanrı vardır. En önemli gruplar, “yazgıları belirleyen” 7 Tanrı ve “büyük tanrılar” olarak bilinen 50 tanrıdan oluşan gruplardır fakat Sümerli teologlarca (Tanrı bilimciler) yapılan daha önemli bir sınıflama, yaratıcı ilahlarla, yaratıcı olmayan ilahlar arasındaki ayrımdır. Kâinatı oluşturan temel öğeler; yer, gök, deniz ve havaydı. Diğer öğeler ise bunlardan birinin içinde var olabilirdi. Dolayısıyla yer, gök, deniz ve havanın denetimini elinde bulunduran tanrılar, yaratıcı tanrılardır.

Görsel 4.16: Sümer Gök Tanrısı duvar kabartması

Sümer mitolojisinde evrenin yaratılışı ile ilgili kesin bilgiye sahip olunmamakla birlikte, yaratılıştaki üç büyük tanrı; Anu, Enlil ve Ea varsayılmaktadır. Yerin hâkimi Enlil, suların hâkimi Ea, ve bunların başı Gök Tanrı Anu (Görsel 4.16) üçlü olarak yaratılıştaki önemli rol oynamıştır. Anu, Sümerlerde An, Mezopotamya panteonunda Gök Tanrı olarak ifade edilir. Anu, yeryüzü yani Tanrı Ki'den ayrıldığında gökyüzünü ele geçirerek evreni yaratır. Babil ve Asur'da yıldızlara ait teolojide Anu, Enlil ve Ea, sırasıyla tutulma düzleminin Kuzey, Orta ve Güney Bölgelerini meydana getiriyordu.

4.2.2.2. Sümer Mitolojisinde Önemli Tanrılar

Sümerler; Aşağı Mezopotamya'da, kendi tanrılar topluluğunu oluşturmuştur. Tanrılar, insan şeklinde tasvir edilmekteydi. Mezopotamya'da hayvanlara, hayvan resimlerine tapılmamıştır. Hayvanlar, tanrıların sembolü durumundadır. Tanrıların sembolü olan boynuzlu tacın kaynağı tam olarak bilinmez (Görsel 4.17). Bu tac, aynı zamanda hükümdarlık sembolü olup tacın dışardan geldiği kabul edilir. Aşağı Mezopotamya'da yer alan Sümer kentlerinin her birinin kendine has bir tanrısı bulunmaktaydı. Bunlar; Hava Tanrısı, Gök Tanrı, Güneş Tanrı, Ay Tanrı, Yaratıcı Ana Tanrı, Çoban Tanrı ve Tahıl Tanrı'dır.

Görsel 4.17: Sümer tanrısı ve boynuzlu tacı

Bunların kendi kült merkezleri vardı. Enlil'in Nippur'da, Nanna'nın, Ur'da, Utu'nun Sippar'da, Enki'nin Eridu'da tapınakları yer almıştır. Tanrılar yalnızca tapınakta bir yer işgal etmez. Aynı zamanda bilge tanrı; koruyucu tanrı, yaratıcı tanrı olarak insanların hayatını da düzenlerdi.

Sümerler, tanrılarını insan şeklinde tasavvur ettikleri gibi onların yaşamını da insanlara benzetirlerdi (Görsel 4.18). İnsanoğlu gibi onlar da yiyip içmekte, evlenip yuva kurmaktaydı. Onların da hırsları, arzuları vardı. Sevinçli ya da hüzünlü olabilirlerdi.

An: Sümer kaynaklarında "An" olarak isimlendirilen yaratılış tanrısına, Akadlar "Anu" ismini vermişler ve ona tapınmaya devam etmişlerdir. Sümerlere göre önemli bir olay olduğu zaman diğer tanrıların da katıldığı meclisi "An" toplardı. Buradan da anlaşılacağı üzere "An", tanrıların başında bulunmaktaydı. O bütün tanrıların babası, gökte kaynayıp coşan hayat suyunun da muhafızdır. Oğlu Enlil ile dünyayı idare ve geleceği tayin eder. Ayrıca o, diğer tanrıların aksine soyut özellikler taşımaktadır. Tanrılar panteonunda çok önemli yerlere sahip olan Enlil, Enki ve İnanna, An'ın çocukları olarak kabul edilmiştir. Teolog ve rahiplerin belirttiği gökyüzü teorisinde An, gökyüzünün en üst katında düşünülmüştür.

Enlil: Sümer tabletlerinde "Nunamnir" ismiyle de zikredilmektedir. Mezopotamya'da ilk olarak Akadlar tarafından tapınılmış olan Enlil'e, Akad dilinde "Ellil" denilmekteydi. Hava Tanrısı Enlil, fırtına ve boralara hâkimdir.

İlk Çağ, Mezopotamya tarihinde her dönem tanrılar panteonunun en önemli isimlerinden birisi olarak kabul edilmiş, An'ın bölgedeki etkisini giderek kaybetmesinden sonra ise onun yerine geçmiş ve Sümer tanrılar panteonunda baş tanrı unvanını almıştır. Enlil'in makamı Nippur şehrindeydi. O döneme ait mit ve ilahilerden, Enlil'in evrenin üretici özelliklerinin planlanıp yaratılmasından sorumlu olan en hayırsever ilah olarak kabul edilir. Günün doğmasını sağlayan, insanlara merhamet eden, bütün tohumların, bitkilerin ve ağaçların topraktan çıkmasını sağlayan tanrı Enlil'dir. Ülkeye bolluk, bereket getiren, insanoğlunun kullanacağı tarımsal aletlerin ilk örnekleri olarak kazmaya ve sabana biçim veren de odur.

Enki: Akat metinlerinde genellikle "Ea" olarak adlandırılır ve Sümerlerin büyük tanrılarından üçüncüsüdür. Eski Sümer şiirlerinde bulunan tekrarlara, nakaratlara göre ilk ilah sayılmaktadır. Enki adının manası, "yeryüzü" ya da yalnızca "yer" anlamına gelen "Ki'nin Efendisi, Kralı veya Sahibi"dir. Bu tanrının Sümerce adı (Enki) "Yeryüzünün Beyi" anlamına geldiği hâlde Samice ismi (Ea) "Suyun Evi, Mabedi" anlamına gelmektedir.

Görsel 4.18: Gilgamesh Heykeli

Tablo 4.3: Sümer Tanrı ve Tanrıçaları

Tanrı / Tanrıça	Temsil Ettiği Kuvvet / Fikir
Gilgames	İlahi Kardeş-Arkadaş
Anzu	Enlil'in Hizmetkârı
Enkidu	Güzel Yerin Efendisi, Kızların İnsanı
Ereškigal	Büyük Yerin Beyi
Dumuzi	Çoban Tanrısı
İnanna / İştâr	Aşk Tanrıçası
Im / Adad	Yağmur ve Fırtına Tanrısı
Lamassular	Ara Bulucu, Koruyucu Tanrı
Lugalbanda	Savaş Tanrısı
Nanna / Sin	Ay Tanrısı
Ningışzida	Yer Altı Dünyası Tanrıçası
Ninşubur / İlabrat	Koruyucu Tanrı
Ninurta	Yıldırım, Savaş Tanrısı
Utu / Şamaş	Güneş Tanrısı

4.2.3. Hitit Mitolojisi

Hitit mitolojisi, Mezopotamya kaynaklarından esinlenmiş olmakla beraber; Hatti ve Hurri etkisinde de kalmıştır. Hititler, ele geçirdikleri bölgelerde tapınılan tanrı ve tanrıçalara gösterdikleri saygıdan ve onları yerel ölçekte dahi olsa tanımlarından dolayı "Bin Tanrılı Halk" adını almıştır. Hitit mitolojisinin ve panteonunun odağında, fırtına tanrısı bulunur. Baş tanrı olan **eril**, fırtına tanrısının dışındaki bir diğer temel ve önemli kavram ise; Hitit öncesi ve sonrası Anadolu mitoloji ve kültürlerinde de rastlanan, **dişil** güneş tanrıçasıdır ki bu tanrıça bir tür ana tanrıça karakteridir. Bu kavramlarda köken araştırılmasına gidildiğinde varılan sonuçlar genellikle fırtına tanrısının Hint-Avrupa kökenli olduğu, güneş tanrıçasının ise bölgenin yerel halklarından yani Hattiler'den alınmış olabileceğidir.

Görsel 4.19: Hitit Ana Tanrıçası Hepat

Hititler birçok doğa olayını tanrılara bağlamakla beraber onları, insan şekilli (antropomorfik) olarak düşünmekteydiler. Hititlerde tanrı kadar tanrıça da önemlidir. Zaten bunun izdüşümü olarak da Hitit toplumunda kadın, erkeğe eş değer konumdadır.

Hitit tanrıçası, Hattiler'de Vuruşemu, Hurriler'de Hepat diye adlandırılmış olan tanrıçadır (Görsel 4.19).

Hititlerde “Arinna’nın güneş tanrıçası”, geç Hititlerde Kupaba olarak da geçmiştir (Kybele de büyük olasılıkla aynı inancın devamıdır).

Bu tanrıça isimleri, tabletlerde farklı isimlerde geçseler de aynı özelliklere sahiptir. Özellikle Hurri etkisiyle, Teşup’un panteona girmesiyle beraber Teşup’un karısı Tanrıça Hepat da önemli bir yer tutmaya başlamış hatta Arinna’nın güneş tanrıçası ile eş bir konuma gelmiştir (Görsel 4.20). Bir belgede şöyle denmektedir : “Bütün ülkelerin kraliçesi efendin, Arinna’nın güneş tanrıçası! Hatti ülkesinde sen Arinna’nın güneş tanrıçası adını alırsın, sedir ağacı ülkelerinde ise Hepat adını alırsın.”

Ayrıca Hurri dilinde yazılmış mitoslarla Boğazköy’de karşılaşılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Hitit dini, çok tanrılılardan oluşmaktaydı. Birçok kaynakta bundan “Bin Tanrılı Din” diye de bahsedilir. Hitit *Kumarbi Destanı*, Hurri mitolojisinin özelliklerini taşıyan en belirgin destandır. İlk bölümde, Gökyüzü Krallığı olarak adlandırılan efsaneye göre, gökyüzünün üç kralı Alalu, Anu ve Kumarbi’yi anlatmaktadır.

Görsel 4.20: Hitit Fırtına Tanrısı Teşup Duvar Kabartması, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bu destanlar silsilesinin içindeki başka efsane Lamma Krallığı’dır. Koruyucu tanrıya ait bölümde, tanrılar arasındaki krallık mücadelesi anlatılmaktadır. Destanlar silsilesinin devamında “Ullikummi Şarkısı” gelmektedir. Bu şarkıda, tahttan indirilen Kumarbi, gökyüzündeki tanrısal krallığa geçen Tanrı Teşup’u tahttan indirmek ve yok etmek için, büyük bir kaya parçasından taş bir canavar yaratmıştır. Denizde hızla büyüyen ve gökyüzüne çıkan canavarın adı, fırtına tanrısının kenti Kummiia’nın yıkıcısı Ullikummi’dir.

Yunan mitolojisinin *Kumarbi Destanı*’ndan etkilendiği çok açık bir şekilde kabul edilmektedir. Helenlerin din ve mitos alanında, Finikeliler aracılığıyla Hurri kültüründen ve dolayısıyla Babil ve Sümer dünyasından etkilendiği anlaşılmaktadır.

4.2.3.1 Hitit Mitolojisinde Önemli Tanrılar

Diğer çok tanrılı uygarlıklarda olduğu gibi Hititlerde de dinlerin yaşamasını ve yayılmasını sağlayan en belirleyici husus, herhangi bir kurala bağlı olmaktan çok, belirli hareketleri ve görevleri yerine getirme geleneğidir. Bu nedenle din teması altındaki kurallar, özellikle çok tanrılı dinlerin egemen olduğu toplumlarda, daha yoğun olarak kendini göstermektedir. Yerine getirilmesi gereken ritüeller, dinin ve tanrılara olan inancın devamlılığını sağlayan en önemli unsurdur. Hititlerde tanrılar yalnızca biçim olarak değil, tüm yönleriyle insana benzetilmiştir. Tanrılar; yerler, iççerler, acıklar, çalışırlar, sevinirler ve öfkelenirler. İnsanlar gibi onlar da yapılan büyülerden etkilenirler. Tutkuları, zayıf ve güçlü yanları vardır. Krallarinkine benzer bir haremleri vardır. Zor durumlarda danışmak amacı ile kurdukları meclisleri vardır.

Tablo 4.4: Hitit Mitolojisinde Önemli Tanrılar

Adı	Tanımı	Adı	Tanımı
Teşup	Fırtına Tanrısı	Kamrusepa	Büyü Tanrıçası
Tanrıça	Güneş Tanrısı	An (=Anum)	Gök Tanrısı
Telipinu	Tarım Tanrısı	Ansar	Gökyüzü Tanrısı
Kusuh	Ay Tanrısı	Enlil	Hava Tanrısı
Ea	Su Tanrısı	İştar	Aşk ve Savaş Tanrısı
Sarruma	Şimşek Tanrısı	Ea	Su Tanrısı
Zababa	Savaş Tanrısı	Ereskigal	Yeraltı Ülkesi Tanrıçası
Arinna	Güneş Tanrıçası	Ningirsu (=Urningirsu)	Savaş Tanrısı
Samas	Güneş Tanrısı	Kisar	Yeryüzü Tanrısı
Kumarbi	Arpa Tanrısı	Ninhur Sag	Kış Bölgesi Tanrıçası
İştar-Sausga	Aşk ve Savaş Tanrıçaları	İnninal (=Nana, Nina)	Savaş ve Aşk Tanrıçası
Siu	Işık Tanrısı	Utu (=Samas)	Güneş Tanrısı
Halki	Tahıl ve Hububat Tanrısı	Sin	Ay Tanrısı
Kurunta	Av Tanrısı	Sulat	Fırtına ve Kötü Hava Haber Tanrıçası
Sivvat	Gün Tanrısı	Tiamat	Tuzlu Su Tanrıçası
Ispant	Gece Tanrısı	Enki	Bilgelik ve Su Tanrısı
Yarris	Salgın Hastalık Tanrısı	Adad	Fırtına ve Yağmur Tanrısı
Lelvani, Istustaya, Papaya	Yeraltı Tanrıları	Moummou	Sonsuzluk Tanrısı

4.2.4. Likya ve Lidya Mitolojileri

Likya ‐Işık Ülkesi‐ anlamına gelmektedir ve Anadolu’nun Teke Yarımadası’nı kapsayan antik bir bölgedir. Likya, aynı zamanda bu bölgedeki antik kentlerin oluşturduğu bir federasyon ve daha sonra da Roma İmparatorluğu’nun bir eyaletidir.

Hint-Avrupalı Luviler ile bağlantılı olduğu düşünölen ve tarihte bilinen ilk demokratik birliği kurmuş olmakla bilinen Likyalılar, farklı şehirlerden bir araya gelmiş olmalarına rağmen ortak bir kültür yaratmış ve var oldukları sürece bunu paylaşmış yaşatmışlardır. Bölge daha sonra Helenleşmiş ve Persler, Makedonlar ve Romalılar gibi çeşitli halklar tarafından işgal ve kontrol edilmiştir.

Herodot, Likya ve Likyalılar hakkında ‐Likyalıların kökeni eski devirlerde Yunan olmayan halkın yaşadığı Girit’ti. Avrupa’nın iki oğlu olan Sarpedon ve Minos, tahtı ele geçirmek için mücadele etmişler ve galip gelen Minos, Sarpedon’u ve taraftarlarını ülkeden atmıştı. Sürölen grup, gemilere binip Asya’ya doğru hareket etmiş ve Milyasların topraklarına yerleşmişlerdi. Milyas, o zamanlar Solymler tarafından işgal edilen ve bugün Likyalıların yaşadıkları ülkenin eski adıdır. Sarpedon’un krallığı zamanında isimleri Termiller diye bilinirdi. Şimdi bile komşuları Likyalılar için bu adı kullanırlar. Gelenekleri yönünden bazıları Giritlilere, bazıları Karyalılara benzer fakat hiç kimseye benzemeyen bir töreleri vardır. O da babaları yerine analarının adını kullanmalarındır. Hür bir kadının bir köleden çocuğu olursa yasal sayılır. Buna karşılık, toplum içinde ne kadar önemli bir yeri olursa olsun, hür bir erkekle bir yabancı kadının çocuğuna vatandaşlık hakkı tanınmaz.‐ demektedir.

Lykia, Anadolu’nun güneybatı kesiminde dağlık bir bölgede korunaklı konumdaydı. İsmi, ataları olan Lukka halklarından gelmektedir. Akdeniz, Ege ticaretinde önemli rol oynayan limanlarıyla deniz ticaretinin uğrak antik kentlerinden oluşmaktadır. Bu kentler, tüm liman kentlerinde olduğu gibi, korunaklı yapısına rağmen birçok defa saldırıya uğramıştır. Halkın savaşçı olması ve dağlık bir bölgede konumlanması sebebi ile Hititler dâhil, saldıran ülkelerin Lykia üzerindeki hâkimiyetleri kısa sürmüştür.

Letoon için efsane ise şöyledir; Zeus’dan hamile kalan Leto, ikiz çocukları Apollo ve Artemis’i Ege Denizi’nde Delos Adası’nda doğurur. Sonra Likya’da Xantos Nehri (Eşen Çayı) boyunca çocukları ile nehir boyu yürür. Nehirde bugünkü tapınağın bulunduğu yerde çocuklarını yıkamak ister, yerliler buna karşı çıkınca onları kurbağa şekline sokar. Letoon antik kenti boyunca yan yana üç tapınak yer alır. En batıdaki İyon düzenindeki tapınak ana Leto’ya, ortadaki Apollo ve diğeri Artemis’e aittir (Görsel 4.21).

Görsel 4.21: Apollo Tapınağı, Letoon antik kenti-Fethiye

Helenleşme ile birlikte dinî yapısı, Yunan tanrılarına tapma üzerine kurulmuştur. Likçe, Yunanca ve Aramice gibi dillerden oluşan yazıtlardan bu sonuç çıkmaktadır. Çoğunluğu mezar yazıtı olan bu yazılarda, mezar kurallarına, cezai yaptırımlara ve Tanrı isimlerine yer verilmiştir ancak bunların mezar yazıtı olmaları sebebiyle tanrıların asıl sıfatları anılmaksızın sadece koruyucu ve korkutucu kimliklerine değinilmiştir. Tüm bu kısıtlı verilere rağmen yazıtlar, Lykia'nın Klasik Dönem dinî yapısını anlaşılmasına olanak sağlayan en önemli kaynak grubunu oluşturmaktadır.

Lydia Bölgesi, Gediz ve Küçük Menderes Vadilerini kapsayan, Menderes Ovası'ndan doğuya doğru uzanan ana yol üzerinde kurulmuş, önemli bir ticaret merkezi olarak ön plana çıkmıştır. Lydia halkının bu bölgeye geliş tarihleri kesin olarak bilinmez. Bazıları, Tunç Çağı'nın sonlarında geldiklerini söylerken bazıları da Frigler ile aynı zamanda geldiklerini söyler. Lydia'nın köken sorunu çözülememekle birlikte araştırmacıların birleştiği nokta Hint-Avrupalı karakterlerinin olduğudur.

Lydialıların insanlık tarihini değiştirecek olan en büyük buluşu paradır. Fakir olan Lydia'yı bu buluş çok farklı konuma getirmiştir. Sikkenin icadı ile birlikte dünyadaki değiş tokuş sistemi kalkmış, madenî paralarla ticaret şekillenmeye başlamıştır. Günümüzde bulunan sikkelerin üzerinde tanrı ve sembollerinin izleri mevcuttur.

Lydia Devleti'nin başkenti Sardes ve yakın çevresi farklı yerleşimlere sahne olmuştur. Stratejik bir noktada kurulmuş olan kent, MS 17 yılında meydana gelen depremle yıkılmıştır ancak felaketten en çok etkilenen Sardes, Roma İmparatoru yardımları sonucu bu dönemden başlayarak Roma Dönemi'nde de ticari önemini sürdürmeye devam etmiştir (Görsel 4.22). Sardes ve etrafında bulunan sikkelerde Roma ve Yunan tanrılarına rastlanmıştır.

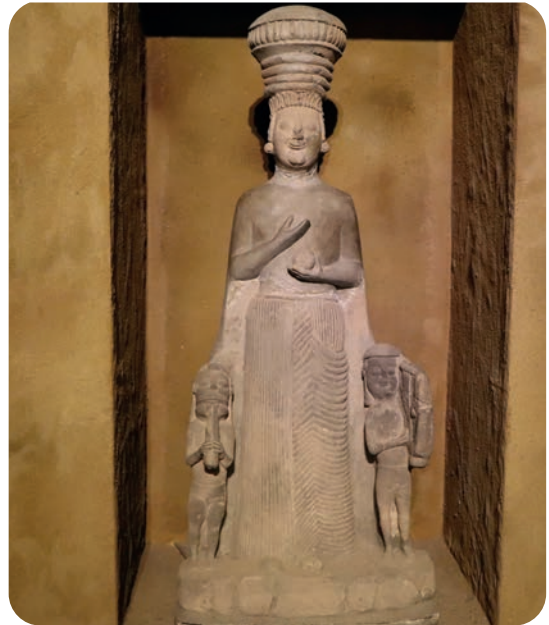
Görsel 4.22: Sardes antik kenti, Manisa

Yunan mitolojisine göre Niobe'nin yedi kızı ve yedi oğlu oldu. İki çocuk doğurmuş olan Leto'ya, çocuklarının sayısından dolayı böbürlendiği için, Niobe ve Amphion sarayın dışındayken, Niobe'nin çocukları Leto'nun oğlu Apollo ve kızı Artemis tarafından okla vurularak ormanda öldürülür. Evlat acısı ile yurduna dönen Niobe, tüm giysileri parçalanana ve tüm saçlarını yolana dek ağlamaya devam etti. Bunun sonucunda tanrıların ona acımasıyla, Spil Dağı'nda taş kesildiği ve günümüzde "Ağlayan Kaya" olarak bilinen taş oluşumuna dönüştüğü rivayet edilir (Görsel 4.23).

Görsel 4.23: Ağlayan Kaya Niobe, Manisa

Kaynaklardan anlaşıldığına göre Lydialılar; Kybele / Kybebe / Kuvava adlı ana tanrıçaya saygı gösteriyorlardı. Sipylos Dağı'nda bulunan MÖ yüzyılına ait büyük bir kabartmadan, ana tanrıçaya bölgede, hayvanlar hâkimesi olarak tapınıldığını görülür (Görsel 4.24). Bununla birlikte Herodotos, İon saldırılarından önce, Sardes'te bir Kybele Tapınağı olduğundan söz eder. Lydialıların bir başka önem gösterdikleri tanrıça, Artemis idi. Anlaşıldığı üzere Lydia dininde en önemli iki varlık Kybele ve Artemis'tir. Daha sonraki dönemlerde Hellenleşme ile birlikte Zeus, Hermes, Leto gibi Yunan tanrıları da önem kazanmıştır. Lydia'da doğu kökenli tanrılara da tapınılmaktaydı fakat hepsinin üstünde Kybele (Kuvava) ve Artemis (Artimul) gelmektedir.

Görsel 4.24: Kybele Tanrıça Heykeli, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Artemis ile Apollon'un annesi olarak kabul edilen Tanrıça Leto'nun Anadolu'da tapınan tanrıçalarla bağlantısı olduğu bir gerçektir. Kybele ve Leto arasında büyük benzerlik vardır. Kutsal ikizlerin anası Leto, Anadolu'nun en önemli tanrıçası olan Ana Tanrıça Kybele gibi belirgin bir analık niteliğine sahiptir hatta Leto'nun Hierapolis'te "Tanrıların Anası" sıfatını aldığı için Kybele gibi Leto'nun da dağlarda hüküm sürdüğüne inanılırdı. Hitit Tanrıçası Hepat gibi Frigler tarafından da benimsenen Kubaba zamanla Kybele adını almış ve tüm Anadolu'da saygı görmüştür. Kybele inancı daha sonraki uygarlıkları da büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle Yunan ve Roma mitolojisinde, Frigya Dönemi'ndeki bazı tapınma ritüelleri aynı formda devam etmiş, Kybele'nin özellikleri farklı tanrı ve tanrıçalarda yeniden hayat bulmuştur. Bunun en bilinen örneği Yunan mitolojisindeki Artemis'ti, Artemis Roma mitolojisinde Diana adını almıştır.

Frigler, Trakya ve Boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelmişlerdir. Tarihçi Herodot ile Coğrafyacı Strabon'a göre Frigler, Avrupalı bir kavimdi ve Anadolu'ya gelmelerinden önce "Brigler" olarak anılıyorlardı. Friglerin ilk kralı ülkenin başkenti Gordion'a adını veren Gordias'tır. Geçmiş dönemlerine ait kesin bilgiler bulunmayan Friglerin en çok bilinen ve meşhur kralı Midas'tır ancak yapılan bazı araştırmalara göre Frigyalıların bütün krallarına Midas adını verdiği de söylenmektedir.

Frigler, Trakya ve Boğazlar üzerinden ilk önce Bitinya adı verilen Karadeniz'in batı kıyılarına, daha sonra şimdiki Kütahya, Eskişehir, Afyonkarahisar (Görsel 4.25), Ankara ve Sakarya Vadilerini içine alan bir bölgede yerleşen Frigler, ilerleyen zamanla daha geniş bir alana yayılmışlardır.

Asurlar ile sürekli savaş hâlinde olan Frigler, Midas'ın tahta geçmesiyle beraber Asurlarla barış yaparak güneydoğu sınırlarını güvence altına aldılar. Frig-Kimmer Savaşı sonunda Frigya, tamamen tahrip olur.

Görsel 4.25: Yazılıkaya, Afyonkarahisar

Kral Midas, yaşanan bu hezimet üzerine yaşamına son verir (MÖ 676). Batıya kaçan Frigler, küçük beylikler hâlinde bir süre daha varlıklarını sürdürürlerse de Lidyalılar'ın egemenliğine boyun eğerler.

Frigler de Hititler gibi çok tanrıya inanırlardı, en önemli tanrıçaları ise Kybele'dir.

Başlıca Frig tanrıları şunlardır:

Kybele: Ana Tanrıça, toprak ve üretim ile ilgilidir.

Attis: Kybele'nin sevgilisi, tanrısallaştırılan ölümlü Attis.

Sabazios: Trakya kökenli Tarım Tanrısı.

Men: Ay Tanrısı.

ÖĞRENME BİRİMİ 4 ANADOLU MİTOLOJİSİ

UYGULAMA
YAPRAĞI 4
2 SAAT

UYGULAMA ADI KRAL MİDAS'IN KULAKLARI EFSANESİ

GÖREV	İŞLEM BASAMAKLARI
Frigya Kralı Midas'ın, Tanrı Apollon tarafından kulaklarının eşek kulağına dönüştürüldüğü mitolojik hikâyeyi, yandaki işlem basamaklarını dikkate alarak sınıf ortamında canlandırınız ve arkadaşlarınıza sununuz.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mitolojik hikâyeyi internet ortamında araştırınız. 2. Efsaneye uygun senaryo hazırlayınız. 3. Senaryodaki kişi sayısına uygun olarak karakterleri belirleyiniz. 4. Gerekli olan dekoru evinizden getiriniz. Gerekli düzenlemeleri, internetten renkli çıktı alarak karton üzerine yapınız. 5. Kır Tanrısı Pan ile Yunan Tanrısı Apollon arasında yapılan müzik yarışmasını canlandırınız. 6. Apollon tarafından Midas'a ceza verildiği sahneyi canlandırınız. 7. Midas'ın sırrının berberde ortaya çıkışını ve berberin kuyuya fısıldaması anını canlandırınız. 8. Hazırladığınız efsaneye ait senaryoyu, çalışma planınızı ve dekor hazırlıklarınızı öğretmeninize dosya şeklinde teslim ediniz.
Değerlendirme: Uygulama çalışmanız, öğretmeniniz tarafından aşağıda verilen değerlendirme formu kullanılarak değerlendirilecektir. Çalışmanızı hazırlarken formdaki ölçütleri dikkate alınız.	

KRAL MİDAS'IN KULAKLARI EFSANESİ TURUN ÖNCESİ HAZIRLIK YAPMA UYGULAMASI DEĞERLENDİRME FORMU		
ÖLÇÜTLER	EVET	HAYIR
A) İÇERİK		
Efsaneye uygun tiyatral senaryo hazırladı.		
Ölçütler ve karakterleri belirledi.		
Sınıf ortamına uygun dekor hazırlıkları yaptı.		
Midasın sırrının yayılma anını canlandırdı.		
Kır tanrısı Pan ile Yunan tanrısı Apollon arasında yapılan müzik yarışmasını canlandırdı.		
Efsaneye ait belge ve senaryo, dosya hâline getirerek öğretmene teslim etti.		
B) ZAMAN YÖNETİMİ		
Planlı ve disiplinli çalıştı.		
Süreyi etkili kullanarak çalışmayı verilen süre içinde tamamladı.		
C) İŞ BİRLİĞİ İÇİNDE ÇALIŞMA		
Arkadaşları ile iş birliği içinde çalıştı.		
Ç) İLETİŞİM BECERİLERİ		
Türkçeyi, kurallarına uygun olarak kullandı.		

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde yer alan boşluklara uygun ifadeleri yazınız.

1. Klasik anlamda Fırat'la Dicle arasındaki coğrafyayı kapsayan bölgeye denir.
2. Sümer, Akat, Asur, Babil, Mısır ve Hitit gibi uygarlıkların yazılı tabletleri yüzyıldan itibaren okunmaya başlanmıştır.

B) Aşağıdaki soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

3. Sümer mitolojisine göre medeniyetlerin kuruluşu ve gelişiminin tek kaynağı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Siyasi yapı
- B) Etnik yapı
- C) Dinî inançlar
- D) Coğrafi konum
- E) Askerî güç

4. Sümerlerin dinî inancına göre, kâinatı oluşturan temel öğeler aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ateş, yer, deniz ve gök
- B) Yer, gök, deniz ve hava
- C) Deniz, yer ve ateş
- D) Yer, gök ve ateş
- E) Su ve hava

5. Sümer inanışına göre "bütün tanrıların babası, gökte kaynayıp coşan hayat suyunun da muhafızı" olarak kabul edilen tanrı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) An
- B) Dumuzi
- C) Ereşkigal
- D) Enlil
- E) Nanna

6. “Bin Tanrılı Din” olarak ifade edilen uygarlık, aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Frigyalılar
 - B) Hititler
 - C) İyonlar
 - D) Likyalılar
 - E) Sümerler
7. Aşağıdakilerden hangisi, parayı icat eden ve kullanan ilk topluluktur?
- A) Asurlar
 - B) Lidyalılar
 - C) Likyalılar
 - D) Persler
 - E) Romalılar
8. Friglerde toprak ve üretimle ilgili olan ana tanrıça, aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Artemis
 - B) Attis
 - C) Kybele
 - D) Leto
 - E) Sabazios
9. Friglerin başkenti aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Efes
 - B) Gordion
 - C) Hierapolis
 - D) Sardes
 - E) Tripolis

1. ÖĞRENME BİRİMİ: ANADOLU HALK KÜLTÜRÜ

A				
1	2	3		
AHLAK KURALLARI	YAZISIZ NORMLAR	1932		
B				
4-B	5-C	6-D	7-A	8-A

2. ÖĞRENME BİRİMİ: TÜRK HALK SANATI

A				
1	2	3		
YENİ CAMİ	CUMHURİYET DÖNEMİ	SARUHANLI		
B				
4-C	5-D	6-D	7-B	8-A

3. ÖĞRENME BİRİMİ: ANADOLU ÇAĞLARI

A									
1									
PALEOLİTİK					MEZOLİTİK				
B									
2-C	3-D	4-E	5-D	6-A	7-C	8-A	9-B	10-B	11-C
12-D	13-D	14-E	15-A	16-D	17-E	18-E	19-B	20-C	

4. ÖĞRENME BİRİMİ: ANADOLU MİTOLOJİSİ

A						
1	2					
MEZOPOTAMYA	19. YÜZYIL					
B						
3-C	4-B	5-A	6-B	7-B	8-C	9-B

A

Açık Kompozisyon: Resim düzlemi üzerinde betimlenen gerçekliğin, gerçekte resmin sınırları dışında da sürüp giden doğal gerçekliğin bir parçası olduğu izlenimini verecek şekilde kompozite edilmesi. ALLEGORİ: Bir öykü, bir düşünce ya da kavramın figüratif bir simge halinde betimlenişi.

Afanasyevo Kültürü: Altay Dağları ve Minusinsk ovası civarında görülen, MÖ 3300 ile MÖ 2500 yılları arasında Kalkolitik Çağ'da var olmuş, Güney Sibirya'da bulunmuş olan en eski bir arkeolojik kültür.

Ahilik: Kökleri eski Türk törelerine dayanan ve Anadolu'da yüksek bir gelişim gösteren esnaf, zanaatçı, çiftçi vb. bütün çalışma kollarını içine alan ocak

Altın Oran: "Altın Bölüm" ya da "Altın Kesit" de denilmektedir. Herhangi bir geometrik biçimde, varlığı estetik bir üstünlük sayılan orandır. Parçalar arasındaki orantıda, küçük parçanın büyük parçaya oranı, büyük parçanın bütün parçaya oranına eşittir. Eski Yunanlıların kısaca bölüm olarak adlandırdıkları bu orana Leonardo Da Vinci "Sectio Aurea" adını vermiştir. Bazı kaynaklara göre, insanlar Altın Oran'a yaklaşan orantıları daha çok beğenmektedir.

Antropoloji: İnsanın kökenini, evrimini, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim, insan bilimi.

Atmosfer: Sanat yapıtının izleyici üzerinde bıraktığı etki, nedeni olduğu ruh halidir.

Avlu: Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan.

B

Bakış Açısı: Sanatçının bir konuyu resmetmek için baktığı varsayılan noktalar.

Benelüks Ülkeleri: Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'

Biçim: Bir nesnenin görme ya da dokunma duyuları ile algılanmasını sağlayan kendine özgü gerçekliği.

Birlik: Resimde tüm öğelerin koordinasyonu ile asıl temanın, amacın vurgulanacağı bir birlik yaratılması.

Boyut: Bir nesnenin uzunluk ölçüsüyle ifade edilebilen büyüklüğü. Sanat yapıtında boyut kavramı, onun algılayıcıyla olan ilişkisini anlatmaktadır. Örneğin, resim sanatı iki boyutludur. Resmin betimlediği obje yüzeysel olmasa bile, sanat ürünü onu iki boyutlu bir yüzey üzerinde sunmakta ve izleyicide onu iki boyutlu algılamaktadır. Buna karşılık, heykel üç boyutlu bir sanat yapıtıdır. Mimari ürün ise dört boyutlu sayılmaktadır. Çünkü mimari ürünü kullanan kişi onu yalnızca eni, boyu ve derinliği bulunan bir obje olarak değil, içinde eylemde bulunan bir yapıt olarak algılamaktadır. Kişinin yapıt içindeki ya da dışındaki sürekli devingenliği onu tek bir noktadan algılanan diğer sanat ürünlerinden ayırmaktadır. Mimari mekân zaman içinde değişen konuma göre, farklı sanatsal yaşantılar edinilmesini sağlar. O halde, en, boy ve derinlik boyutlarına ek olarak mimari yapıtta bir de zaman boyutu söz konusudur.

C – Ç

Çeşitlilik: Resimdeki ana temanın birliğinin çerçevesi içerisinde canlı ve zengin bir çeşitliliğin elde edilebilmesi resmin albenisini arttıran önemli bir unsurdur.

Çizgi: Nokta olarak başlarlar ve her yönde "düz, kıvrımlı, kırık, kalın-ince, koyu-açık" olabilirler. Bir doğru parçasının görsel simetrisidir. Kalın bir fırçayla bir yüzey üzerine vurulacak uzun bir boya darbesi. Birden fazla noktanın bir araya gelmesiyle oluşan bir bütünlük.

D-E

Denge: Resimde kompozisyonu meydana getiren resim ve kompozisyon elemanlarının, resim alanında oluşturduğu görsel ağırlık etkileri ve bunların birbirleri ile ilişkisi, ağırlık uyumu.

Derinlik: Resimde oluşturulan planlar ile elde edilen derinlik duygusu veya yanılsaması.

Etnoloji: Irk bilimi.

Eyvan: Bir tarafı dışarıya açık olan oda.

F

Figüratif Sanat: Resim ve heykel sanatlarında, yalnızca gerçek varlık ve nesnelere gönderme yapan betileri kullanan sanat anlayışı. Soyut ya da nonfigüratif sanata karşıt bir yönelimdir.

Fonetik: Ses bilgisi

Fresko: Yaş duvar sıvası üzerine kireç suyunda eritilmiş madenî boya ile resim yapma yöntemi

Fütürizm: Zamana bağlı çeşitli durumlar ile çeşitli yaşantıları birleştiren görüş.

G-H

Galeri: Sanat eserlerinin konulduğu ya da sergilendiği salon.

Gimnazyum: Halka açık yarışmalara katılan atletlerin beden eğitimi için düzenlenmiş, çevresinde revaklı avlular bulunan büyük bina

Gotik üslup: Eserlerin hem iç hem de dış dizaynında zengin süsleme tarzı hâkimdir.

Hacim (Form): Heykel gibi, mekânda yer işgal eden bir kütle veya hacme dairdir. Bu yanılsamayı sağlayabilmek için sanatçılar modele etme veya tarama gibi teknikler kullanırlar.

Hareket (Dinamizm): Enerjisi veya gücü var gibi görünen, resimlerin devinim halinde olduğu izlenimi veren yapıları. Bu devinim aslında gerçekte yoktur; ancak öznelere akla getirdiği gayretkeş eylemlerin yarattığı yanılsamadır.

Hünkâr mahfili: Padişahların ibadeti için oluşturulmuş, özel mekânlardır.

I-İ

Işık-Gölge: Tek renkli resimlerde ton farklılıklarıyla elde edilen aydınlık ve karanlık alanları tanımlar. Resimden önce ağaç baskıda uygulanan ışık-gölge karşıtlığı figüre heykelsi bir görünüm kazandırır. Resim alanında önce Leonardo da Vinci'nin yapıtlarında uygulanmakla birlikte, Barok dönemde yaygınlık kazanır ve Romantik dönemde de yoğun duygusal etki yaratmak amacıyla kullanılır.

İdealizm: İdealizm en basit deyişle standartlaşmış biçim anlamına gelir. Sanat alanında maddesel bir nesneyi değil de, onun zihinsel kavramının tasarımı karşılayan sanat yapıtı, aslında bir ideanın tasarımıdır.

İkonografi: Dinsel içerikli sanat yapıtlarında dinsel olay ya da kişi ile ilgili tipleşmiş hatta bir ölçüde standartlaşmış biçim düzenlerini veya kalıplarını inceleyen bilimsel disiplin.

İzokefali: Bir kompozisyonda tüm figürlerin boy ve önem farkı gözetsiz başları aynı hizaya gelecek biçimde yerleştirilmesi. Özellikle Yunan sanatının Klasik Dönem kabartmaları için kullanılan bu terim, resim ve grafik sanatında da geçerlidir.

K-L

Kadraj: Her türlü resimsel düzenin çerçeve sınırlarının belirlenmesi işlemi. Özellikle fotoğraf sanatı ürünleri için kullanılır.

Karşıtlık: Resmin diğer tüm unsurları arasındaki karşıtlıklar resmin anlatım olanaklarının en önemli unsurlarından birisidir.

Kolâj: Elde mevcut her türlü basılı, çizili ya da foto grafik malzemenin bir yüzey üzerine yeni bir kompozisyon oluşturacak düzende yapıştırılmasıyla elde edilir. Böylelikle, kendileri sanatsal nitelikte olmayan çeşitli malzemeler, yalnızca yeni bir kompozisyon oluşturmak için kullanılmaları sayesinde bir sanat yapıtı meydana getirirler. Bu durumda sanatsal üretim süreci, sadece bir kompozisyon etme etkinliğine indirgenmiş olur.

Kompozisyon: Bir sanat yapıtında öğelerin düzenlenmesi vazgeçilemez ancak görünmez olan alt yapı.

Konstrüksiyon: Bir yapıda taşıyıcı nitelikte olan ya da olmayan bütün imalatlar. Bir inşa etme eylemi sonucunda ortaya çıkan ve bir araya gelerek yapıyı oluşturan öğeler bütünü.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Kontur: Dış çizgi. Bir nesnenin dış hatları, sınırları anlamına gelen terim, nesnelerin silüetlerinin ya da kütle içindeki biçimlerinin çizgisel olarak belirlenmesine yarar.

Kroki: Resim sanatında yalnızca çizgi ile yapılan ve ana hatları gösteren, ayrıntılara inmeyen taslak. Kroki bir yapıtın ön çalışması niteliğinde olabileceği gibi, böyle bir amaç gözetilmeden de yapılabilir. "Eskiz" sözcüğü ile yakın anlamlıdır. Mimarlıktaysa, daha çok, bir yapıyı çevresiyle birlikte gösteren ayrıntısız ve şematik bir plan anlamına gelir.

Kubbe: Yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam.

Kufi yazı: Arap yazısının düz ve köşeli çizgilerle yazılan eski bir biçimi.

Kümbet: Damı koni veya piramit biçiminde olan, yuvarlak veya köşeli yapı

Kündekâri: Kakmacılık.

Leningrad Ermitage Müzesi: Rusya'nın Sankt-Peterburg şehrinde yer alan bir sanat ve kültür müzesidir.

M-N

Maket: Var olan ya da tasarlanan bir yapıtın tümünün ya da bir bölümünün ya da bir yapı elemanının, ölçekle küçültülerek ya da büyütülerek yapılan üç boyutlu temsili modeli.

Malakâri: Yapıların daha çok iç yüzeylerinde kullanılan ve yüzeysel alçı kabartmanın renklendirilmesi ile elde edilen bir süsleme tekniği.

Manş Denizi: Büyük Britanya'yı Fransa'dan ayırıp Atlas Okyanusu ile Kuzey Denizi'ni birleştiren denizdir.

Mihrap: Cami, mescit vb. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer.

Minber: Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer.

Motif: Bir yapıtta yinelenen çizgi ve renklerin her birine verilen ad.

Normlar: Yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması gereken kural, düzgü.

O-Ö

Obsidyen: magmatik bir kaya olarak oluşan doğal volkanik bir cam formudur.

Öne Çıkarma: Resmin içindeki bir veya bir kaç öğenin vurgulanması.

Özgün Baskı: Çeşitli basım teknikleriyle çoğaltılmış resimsel sanat yapıtı. Bir yapıtın özgün baskı sayılabilmesi için çoğaltılmak amacıyla yaratılması gerekir.

P-R

Panorama: Bir doğal ya da kentsel manzarayı ufka kadar uzanan ve çok geniş bir bakış açısıyla betimleyen resim. Büyük boyutlu panoramaları sergilemek amacıyla inşa edilmiş yapı türü.

Pazırık: Güney Sibirya'da Altay eteklerinde bulunan antik bir yerleşim alanı.

Perspektif: Üç boyutlu gerçeklikleri iki boyutlu resim düzlemi üzerinde betimleyerek, üçüncü boyut yanılması yaratma işine yarayan bir resim ve çizim tekniği.

Renk: Üç temel renk vardır: kırmızı, mavi ve sarı. Siyah renk değildir; çünkü üzerinde ışığın yansiyabileceği boya yoktur. Beyaz ise gökkuşağındaki tüm renklerin yutulmasından kaynaklanır.

Revak: Üstü örtülü, önü açık yer, sundurma.

Ritm: Gözle görülebilir devamlı biçimlerin tekrarı ile elde edilen akıcılık veya devamlılık.

Röprodüksiyon: Bir sanat ürününün, özellikle resmin çoğaltılması. Bu işlem genellikle basım yöntemleri kullanılarak yapılır. Bir sanat eserinin bu anlamda çoğaltılması ve röprodüksiyon sayılabilmesi için, özgün yapının gerçekte tek nüsha olarak yapılmış olması gerekir. Röprodüksiyonu kopyadan ayıran özellik, onun taklit olmayıp, yalnızca özgün yapının özgün tekniği dışında bir teknikle yeniden üretilmesidir.

S

Sanduka: Mezarın üzerine yerleştirilmiş, tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandık.

Sikke: Madenî para.

Simetri: Simetri, parçaların orta eksenin iki yanında, biçimlerin, motiflerin ve renklerin eş değ olacakları biçimde düzenlenmeleri sonucunda her iki yarımın birbirinin yansıması olmasıdır.

Sosyoloji: Toplum bilimi.

Soyut Sanat: Görsel sanatlarda yapının doğada var olan gerçek varlıkları betimlememesi anlayışı. Modern sanat büyük ölçüde soyut anlayışa yöneliktir.

Stil: Üslup.

T

Terracota: Her tür pişmiş topraktan yapılmış kullanım eşyasının genel adı. Tuğla, kiremit gibi kaba yapı malzemeleri pişmiş toprak ya da keramik sayıldıkları halde, terracota değildirler.

Tipoloji: Bir sanat dalında ya da onun belirli bir alanındaki tüm yapıtların ya da yapıtı oluşturan tek tek öğelerin incelenerek, tiplerin belirlenip gerçek örneklerin bunlara göre sınıflanması işlemi. Örneğin, resim sanatında tüm Rönesans Madonna'larının bir tipolojisi yapılabileceği gibi, mimarlıkta da Mardin konutlarının pencere tipolojisi oluşturulabilir.

Ton: Boyalı bir cismin planlarının aydınlık ve karanlık dereceleri. Nesnelerin çeşitli bölgeleri birbirleriyle karşılaştırıldıklarında, aralarındaki açıklık ve koyuluk farklarına ton denir.

Tonoz: Tuğla ve harçla örülmüş, alttan obruk, yarım silindir biçiminde tavan örtüsü.

Toprak Boya: Renkli taş ya da toprağın öğütülmesiyle elde edilen doğal boya. Maden oksitlerini içerir. Günümüzde sentetik boyaların belirışı sonucunda artık pek kullanılmamaktadır.

Torso: Kollar, bacaklar ve baş dışında kalan insan gövdesinin heykeli.

Totemizm: Totemcilik

Tuğra: Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işaret

Tuval: Üzerine resim yapılan beyaz plastik boyayla boyanmış ve tahta çerçeveye gerilmiş kumaş.

U

Urna: Antik Roma'da taş, pişmiş toprak ya da tunçtan yapılan vazoya benzer kapaklı veya kapaksız kap. Sıvıların konulması için kullanıldıkları gibi, ölülerin küllerinin korunması amacıyla da hizmet ederlerdi. Ölülerin küllerinin içine konduğu urnalar üzerinde bir yazıt yeri bulunur ve buraya ölünün adı yazılırdı. Urnaların bezemeli ya da sade olanları vardır.

Uygulama Süreci: Yapının gerçekleştirilmesinin özellikleri, ayrıntıları ve verileri içerir.

Uyum: Bütünü meydana getiren ilgili öğelerin kendi aralarındaki iletişimi. Müzikten ödünç alınan bu terim, resim unsurlarının tatmin edici veya hoş gidecek biçimde düzenlendiği duygusunu dile getirir.

Y

Yanılsama: Resim sanatına özgü bir terim olan yanılsama, resimsel yapıtta yer alan betilerin gerçek dünyadaki nesne ve gerçeklikler olarak tanınabilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla, yanılsama gerçekliğin sanat yapıtında "yeniden üretilmesi" demektir ve çoğunlukla üç boyutlu olan gerçek varlıkların iki boyutlu bir yüzey üzerinde betimlenebilmesini sağlar. Bu amaçla perspektif, ışık ve gölge gibi yanılsama teknikleri kullanılır.

Z

Zemin: Resim sanatında genel olarak pano, tuval ya da benzeri bir zemin anlamında kullanılsa da teknik açıdan zeminin boyaya hazırlanmasıdır. Amaç, boya ile zemini ayırarak emiciliğini azaltmak ve boyaların parlaklığını sağlamaktır. Astarla karıştırılmaması gereken zeminin hazırlanmasında farklı malzemeler kullanılır. Benzer bir uygulama ortaçağ sonuyla Rönesans başında da kullanılmış; birçok sanatçı zemin üstüne toprak rengi saydam bir astar çekmiştir.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E. (1969). Anadolu Uygarlıkları. Phoenix Yayınevi, İstanbul.
- Akurgal, E. (1995). Hatti ve Hitit Uygarlıkları. Phoenix Yayınevi, İstanbul.
- Akurgal, E. (1998). Anadolu Kültür Tarihi. Tübitak Yayınları, Ankara.
- Aksoy, N.D. ve Patoğlu, E. B. (2015). Eski Türk Mitolojisinde Renklerin Günümüz Anadolu'suna Yansıması. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:216, İstanbul.
- Artun, E. (2007). Türk Halkbilimi. Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul.
- Aslanapa O. (1984). Türk Sanatı. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aslanapa O. (1984). Türk Sanatı El Kitabı, İslam öncesi sanat, mimari, hat, kumaş, çini, keramik, minyatür. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Aslanapa O. (1986). Osmanlı devri mimarisi. Orhan Gazi'den başlayarak sonuna kadar padişahlara göre gelişmesi. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Aslanapa O. (1988). Mimar Sinan'ın Hayatı Ve Eserleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Aslanapa O. (1988). One Thousand Years Of Turkish Carpets, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Aslanapa O. (1996). Osmanlı Mimarisi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Aslanapa O. (2004). Turkish Art and Architecture, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara
- Aslanapa O. (2007). Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ANKARA.
- Bayaldı, D. (1997). Tanrıların Öyküsü-Mitolojisi. Say Yayınları, İstanbul.
- Black, J. ve Green, A. (2017). Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü, Tanrılar İfritler Semboller. Köprü Kitap, İstanbul.
- Boratav, P. N. (2011). Halk Edebiyatı Dersleri. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (1996) Nasreddin Hoca, İstanbul: Edebiyatçılar Derneği Yay.
- Bryce, T. R. (1986). The Lycians In Literary And Epigraphic Sources 1, Kopenhag.
- Campbell, J. (1995). İlkel Mitoloji. İmge Kitabevi, Ankara.
- Cömert, B. (2006). Mitoloji ve İkonografi. Koza Yayınları, Ankara.
- Çelgin G. (1986). Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Çığ, M. İ. (2009). Atatürk ve Sümerler. Kaynak Yayınları, Ankara.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri. Tarihine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Dinçol, A.M. (1982). Hititler. Anadolu Uygarlıkları. Görsel Yayınlar, Ankara.
- Eliade, M. (1993). Mitlerin Yapısı ve Özellikleri. Simavi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Ankara.
- Erhat, A. (1996). Mitoloji Sözlüğü. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Estin, C. ve Laporte, H. (2002). Yunan ve Roma Mitolojisi. TÜBİTAK Yayınları, İstanbul.
- Güterbock, H.G. (1945). Kumarbi Efsanesi. Ankara.
- Güvenç, B. (2002). Kültürün ABC'si. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Işık, F. (2019). Uygarlık Anadolu'dan Doğdu. Akdeniz Ülkeleri Akademisi Vakfı, ISBN/ ISSN: 9786056941801, İstanbul.

KAYNAKÇA

- Kabaağaçlı, C.Ş. (1998). Altıncı Kıta Akdeniz. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kabaağaçlı, C.Ş. (2005). Anadolu Tanrıları. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Mackenzie, A. D. (2014). Babil ve Asur Mitler. İlyayayınları, İzmir.
- Mejuyev, V. (1987). Kültür ve Tarih. Başak Yayınları, Ankara.
- Meriç, C. (2007). Umrandan Uygarlığa. İletişim Yayınları, Ankara.
- Meydan, S. (2010). Son Truvalılar. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Narçıl, A. (2008). A'dan Z'ye Sümer. Ozan yayıncılık, İstanbul.
- Öcal, O. (2008). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Öcal, O. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir. Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Örnek, S, V. (1995). Türk Halk Bilimi. Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları, 2. Basım, Ankara.
- Özdemir, B. (2015). Eskiçağ Yazıları. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Özlem, D. (2000). Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İnkılap, İstanbul.
- Öztürk, Ö. (2009). Folklor ve Mitoloji Sözlüğü. Phoenix Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Ö. (2016). Dünya Mitolojisi, Nika Yayınevi, Ankara.
- Schmotel, H. (1973). Sümer Dini. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Shiner, L. (2001). Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi. Ayrıntı Yayınları, ISBN 9755393668, İstanbul.
- Taylor, E.B. (1958). The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture. Harper&Brothers, New York.
- Tepeköylü, İ. (2017). Türkiye'deki Üniversitelerde Yeni Dönem Halk Bilimi Çalışmaları, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, İstanbul.
- Tüfekçi, N. (1995). Folklor. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 3. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Williams, R. (2005). Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Söz Varlığı. (S. Kılıç, Çev.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zeki, A. ve Togan, V. (1981). Umumî Türk Tarihine Giriş. Enderun Kitabevi, İstanbul.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

Adajian, T. (2005). On the Prototype Theory of Concepts and the Definition of Art. Journal of Aesthetics and Art Criticism, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/315932063_On_the_Prototype_Theory_of_Concepts_and_the_Definition_of_Art, Erişim tarihi: 15.08.2021.

Anıtkabir, (2011). Anıtkabir'in Mimarları. Erişim adresi: <http://www.anitkabir.org/anitkabir/anitkabirinyapimi/anitkabirin-mimarlari.html>, Erişim tarihi: 20.09.2021.

Batuk, C. (2009). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar. Milet ve Nihal, İnanç, Kültür, Mitoloji, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milel/issue/10457/128017>, Erişim tarihi: 24.10.2021.

Bilgili N. Göktürkler Sanatı, Kültürü ve Mitolojisi. Türklerde Ant Kadehi İkonografisi Ve Ant İçme Ritüeli. Erişim adresi: <http://ankaenstitusu.com/turklerde-ant-kadehi-ikonografisi-ve-ant-icme-ritueli/>, Erişim tarihi 08.08.2001.

Cingöz, M. Ve Çağlayan, H. (1996). Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Folklor Araştırmacıları ve 1994 Yılı Faaliyetleri, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994, Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları, Ankara. Erişim adresi: <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/26.php>, Erişim tarihi: 26.09.2021.

Kadioğlu, M. (2009). Roma Döneminde Anadolu. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Arkeoloji Ve Sanat Tarihi, Eski Anadolu Uygarlıkları, Ankara. Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-RomaDonemindeAnadolu/index.html>, Erişim tarihi: 23.09.2021.

UNESCO. (1982). Mexico City Declaration on Cultural Policies. Erişim adresi: http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dynamic-content-single-view/news/mexico_city_declaration_on_cultural_policies_world_conferen/, Erişim tarihi: 26, 10, 2021.

Durbilmez, B. (2013). Halk Bilimi araştırmalarının 100. yılında: Halk Bilimi ile Edebiyatın ortak alanları ve Halk Edebiyatı üzerine bir değerlendirme. Milli Folklor Dergisi, Kayseri. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TVRRNU5qQTRPQT09/halk-bilimi-arastirmalarinin-100-yilinda-halk-bilimi-ile-edebiyat-in-ortak-alanlari-ve-halk-edebiyati-uzerine-bir-degerlendirme>, Erişim tarihi: 16.09.2021.

Yıldırım T. (2009). Tunç Çağları. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Eski Anadolu Uygarlıkları, Ankara. Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-TuncCaglari/>, Erişim tarihi: 23.09.2021.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Ders materyalinin görsel kaynakçasına karekoddan ulaşabilirsiniz.

Bu materyalin kaynakçası APA 6.0 formatına göre yazılmıştır.